

Van experiment naar succes

*De implementatie van de niveau 1-opleiding
in het vmbo*

Gerrit Vrieze | Menno Wester | Jos van Kuijk

its

VAN EXPERIMENT NAAR SUCCES

Van experiment naar succes

*De implementatie van de niveau 1-opleiding
in het vmbo*

Gerrit Vrieze
Menno Wester
Jos van Kuijk

ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

De particuliere prijs van deze uitgave is €12,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.
Foto omslag: Nationale Beeldbank

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Vrieze, Gerrit.

Van experiment naar succes. De implementatie van de niveau 1-opleiding in het
vmbo. / Gerrit Vrieze, Menno Wester & Jos van Kuijk - Nijmegen: ITS
ISBN 978 – 90 - 5554 - 392 - 2
NUR 840

Projectnummer: 34000426

© 2009 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Sinds het studiejaar 2003/2004 bestaat tijdelijk de mogelijkheid dat leerlingen de mbo niveau 1-opleiding, de assistentopleiding, al volgen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Per 1 augustus 2009 is deze mogelijkheid regulier vastgelegd in de Wet op het voortgezet onderwijs. Het ministerie van OCW wil graag weten wat de opbrengsten zijn van deze niveau 1-opleidingen en ook tegen welke problemen en knelpunten vmbo-scholen zijn opgelopen in het ontwikkelingsproces van de assistentopleiding in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs.

Het onderzoek is binnen het ITS uitgevoerd door Gerrit Vrieze, Jos van Kuijk en Menno Wester van de afdeling Onderwijs, Organisatie en Beleid. Geert Driessen van de afdeling Onderwijs: Loopbaan en Kwaliteitsontwikkeling heeft het onderzoek intern begeleid.

Vanuit OCW is dit onderzoek op constructieve wijze begeleid door Dick van Gijls-wijk en Jeroen de Weger.

Graag willen we al diegenen die dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt hartelijk danken. Speciale dank gaat uit naar de respondenten op de scholen. We hopen dat de resultaten uit dit onderzoek bijdragen aan de verdere ontwikkeling van de niveau 1-opleiding in het vmbo.

Gerrit Vrieze
projectleider

Samenvatting

Op verzoek van de Tweede Kamer heeft het Ministerie van OCW een onderzoek laten uitvoeren naar de implementatie van de niveau 1-opleiding in het vmbo. Het onderzoek is uitgevoerd door ITS Nijmegen en bestond uit:

- gesprekken met sleutelpersonen
- een enquête bij scholen
- een viertal casestudies
- een kwantitatieve analyse op doorstroom- en rendementsgegevens van alle niveau 1-leerlingen in het vmbo (IB-Groep en Cfi).

De belangrijkste resultaten uit het onderzoek:

- *Het aantal leerlingen dat regulier geen vmbo-diploma kan behalen, is klein, maar gedifferentieerd van samenstelling.*
- *De niveau 1-opleiding in het vmbo vult de lacune op tussen enerzijds het praktijk-onderwijs en anderzijds de leerwerktrajecten/VM2. De opleiding richt zich op een kleine specifieke groep leerlingen.*
- *Bij de toelating wordt niet over één nacht ijs gegaan. Leerlingen hebben vaak al een dik zorgdossier. Het zijn leerlingen die zijn 'vastgelopen' in het vmbo, maar wel graag willen werken.*
- *Er is een grote variatie in de inrichting van niveau 1-opleidingen afhankelijk van de lokale omstandigheden. Vmbo-scholen zijn creatief geweest bij de inrichting van de niveau 1-opleiding. Dit betreft de duur van de opleiding, de vervlechting met het mbo en de inzet van leraren.*
- *Driekwart van de niveau 1-leerlingen uit het vmbo stroomt door naar het mbo. Meer dan de helft naar niveau 2, vijftien procent naar niveau 1 en enkelen gaan naar niveau 3/4.*
- *Het percentage dat doorstroomt naar het mbo neemt toe (van 60 procent in 2004-2005 naar 75 procent in 2007-2008 en 77 procent in 2008-2009) en de uitval neemt af.*
- *Van de doorstromers naar niveau 2 in het mbo uit cohort 2004-2005 heeft inmiddels 51 procent een startkwalificatie gehaald.*
- *Na aanvankelijk aftasten is de samenwerking tussen vmbo en mbo goed gegaan.*

Sinds het studiejaar 2003/2004 bestaat tijdelijk de mogelijkheid dat leerlingen de mbo niveau 1-opleiding, de assistentopleiding, al volgen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Inmiddels is deze mogelijkheid regulier opgenomen in de Wet op

het voortgezet onderwijs. De licentie is door 111 scholen aangevraagd (vmbo + AOC's met vmbo) en in het studiejaar 2007-2008 boden 50 scholen de niveau 1-opleiding in het vmbo aan met ongeveer 1.000 leerlingen. Hieronder zijn een paar grote scholen die alle leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg ondergebracht hebben in de niveau 1-opleiding. Hoewel deze aantallen op het eerste oog teleurstellend lijken, is de invoering van de niveau 1-opleiding, zo blijkt uit dit onderzoek, een succes geweest.

De niveau 1-opleiding mikt op een kleine, selecte groep leerlingen, afgegrensd van enerzijds praktijkonderwijs en anderzijds leerwerktrajecten en VM2. Het zijn leerlingen die om verschillende redenen (matige schoolprestaties, spijbelen, voortijdige uitval, zorgtraject met jeugdhulpverlening) zijn 'vastgelopen' in het vmbo. Maar het zijn ook leerlingen die graag willen werken, alhoewel ze vaak nog niet weten wat ze precies willen worden. Weinig assertieve leerlingen en leerlingen die op een reguliere weg hun vmbo-diploma kunnen halen, worden niet toegelaten. De niveau 1-opleiding is erop gericht deze leerlingen weer plezier in leren te geven en zelfvertrouwen op te bouwen.

Uit het doorstroomonderzoek blijkt dat driekwart van de niveau 1-leerlingen uit de vierde klas doorstroomt naar het mbo. Ruim de helft naar een niveau 2-opleiding. Het aandeel doorstromers neemt toe, terwijl de voortijdige uitval afneemt. Van de doorstromers naar niveau 2 in het mbo uit cohort 2004-2005 heeft inmiddels 51 procent een startkwalificatie gehaald. Dit terwijl uit de cases blijkt dat het behalen van een startkwalificatie voor een deel te hoog gegrepen zal zijn.

Uit het onderzoek blijkt dat het geringe aantal leerlingen dat voor de niveau 1-opleiding in aanmerking komt, veelal de reden is geweest voor scholen deze opleiding, ondanks het verkrijgen van de licentie, niet (meer) aan te bieden. Mogelijk belemmerende factoren als gebrekkige samenwerking tussen vmbo-mbo, de hoogte van investeringen die moesten worden gedaan, het experimentele karakter van de regelgeving, het gebrek aan stageplaatsen of problemen bij de licentie-aanvraag hebben nooit een doorslaggevende rol gespeeld.

Positieve factoren bij de invoering zijn geweest:

- Een schoolvisie die ook deze leerlingen een kans wil geven.
- Aanwezigheid van leraren die 'feeling' hebben met deze groep leerlingen.
- Voldoende werkgevers die een stageplek beschikbaar stellen.
- Strakke begeleiding van leerlingen op stageplek door school en bedrijf.
- Win-win situatie voor vmbo en mbo.
- Aanwezigheid van een geschikte locatie (kleinschalig, buiten de 'vaste' onderwijsstructuur).

Met de niveau 1-opleiding wordt maatwerk geleverd voor een specifieke groep leerling. Uit de gesprekken met sleutelpersonen blijkt dat er momenteel veel voorzieningen en meerdere projecten zijn voor deze groep leerlingen: vakscholen, plusscholen in het mbo, leerwerktraject, VM2. Zij wijzen op mogelijke versplintering en er moet voor worden gewaakt dat deze opleidingen geen concurrenten van elkaar worden.

De invoering van de niveau 1-opleiding is volgens de betrokkenen een succes. Echte belemmeringen zijn er niet geweest. Een extra financiële vergoeding voor niveau 1-leerlingen zou bevorderlijk zijn.

Inhoud

Voorwoord	v
Samenvatting	vii
1 Doel en opzet van het onderzoek	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Achtergronden	1
1.3 Vraagstelling	3
1.4 Onderzoeksopzet en -uitvoering	4
1.5 Leeswijzer	8
2 Gesprekken met sleutelpersonen	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Niveau 1-opleiding heeft meerwaarde	9
2.3 Het invoeringsproces: scholen zijn creatief	10
2.4 Factoren voor succes of knelpunt	11
2.5 Positie van niveau 1-opleidingen ten opzichte van andere leerwegen	11
2.6 Conclusie	12
3 Vragenlijst scholen over de niveau 1-opleiding in het vmbo	13
3.1 inleiding	13
3.2 Beschrijving deelnemende scholen	13
3.3 Redenen om een licentie aan te vragen	15
3.4 Scholen die geen niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden	15
3.5 Inrichting van de niveau 1-opleiding in het vmbo	17
3.6 Selectie van leerlingen	21
3.7 Investeringen	23
3.8 Samenwerking tussen ROC/ AOC en de vmbo-scholen	25
3.9 Successen en knelpunten	26
3.10 Stellingen over de niveau 1-opleiding in het vmbo	30
3.11 Conclusies over de vragenlijst aan de scholen	33

4	Casestudies	35
4.1	Inleiding	35
4.2	Jacobus Fruytier Scholengemeenschap	36
4.3	Edudelta Barendrecht	42
4.4	Vader Rijn College Utrecht	49
4.5	Piter Jelles/ Werken met de stad/ Friesland College	56
4.6	Conclusies cases	61
5	Kwantitatief onderzoek: aantal, doorstroom en rendement	63
5.1	Inleiding	63
5.2	Aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding in het vmbo	63
5.3	Doorstroom niveau 1-leerlingen in het vmbo	66
5.4	Rendementcijfers in de mbo niveau 2-opleiding	70
5.5	Conclusies	73
6	Samenvatting en conclusies	75
	Literatuur	83
	Bijlage 1 – Cases op hoofdpunten	85
	Bijlage 2 – Rendementscijfers per cohort en per sector	89

1 Doel en opzet van het onderzoek

1.1 Inleiding

In het onderhavige rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de implementatie van de mbo niveau 1-opleiding in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Eerst gaan we dieper in op de achtergronden van het onderzoek (1.2). Daarna komt de vraagstelling aan de orde (1.3) en wordt de onderzoeksopzet en -uitvoering toegelicht (1.4). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer (1.5).

1.2 Achtergronden

In de tijdelijke beleidsregel ‘Assistent-opleiding in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs’ (2003) krijgen vmbo’s de ruimte om assistent-opleidingen, oftewel mbo-opleidingen op niveau 1, aan te bieden. De assistent-opleiding biedt naast de leerwerktrajecten¹ (voor doorstroming naar niveau 2), een verbreding van het repertoire om beter aan te sluiten bij de behoeften van de leerlingen. Een deel van het theoretische programma wordt vervangen door een praktijkprogramma in een stage- of leerbedrijf. Deze assistentenroute is nadrukkelijk bedoeld voor leerlingen die zeer waarschijnlijk het vmbo-diploma niet zullen of kunnen halen. Met behulp van deze beleidsmaatregel kunnen leerlingen toch een diploma in het vmbo halen voor verdere doorstroom binnen het mbo. Het vmbo is verantwoordelijk voor de realisatie van het onderwijs en het mbo voor de examens en diplomering. Hierbij is een intensieve samenwerking en het maken van gezamenlijke afspraken tussen beide partijen noodzakelijk.

Om een assistent-opleiding te mogen aanbieden dient het bevoegd gezag van een vmbo een aanvraag in te dienen om toestemming te krijgen. Een samenwerkingsovereenkomst tussen het vmbo en één of meerdere mbo-instellingen is een voorwaarde.

1 Het ITS heeft in 2003/2004 de monitor leerwerktrajecten uitgevoerd in opdracht van OCW en in samenwerking met Jan Engberts van EB-management: Gerrit Vrieze, Jos van Kuijk, Leonard Houben & Nico van Kessel (2004). *Boeiend en bindend*. Nijmegen: ITS.

De mbo-instelling moet een licentie hebben voor de desbetreffende assistent-opleiding. In de samenwerkingsovereenkomst worden afspraken gemaakt over:

- het programma-aanbod;
- de examinering en diplomering;
- de rechtsbescherming van de leerling;
- de doorstroom van de leerlingen na afronding van de assistent-opleiding.

Uit de monitor van het eerste cohort assistent-opleidingen in het vmbo² blijkt dat in 2004-2005 ruim 100 vmbo-scholen bij de ministeries van OCW en LNV een aanvraag hebben ingediend, waarvan uiteindelijk 81 OCW-scholen en 11 LNV-scholen toestemming hebben gekregen (per 2005) de opleiding aan te bieden. In het schooljaar 2008-2009 bieden 50 vmbo-scholen deze niveau 1-opleidingen feitelijk aan³. Uit de Integrale leerlingtelling 2004 van het Cfi en de cijfers van het ministerie van LNV blijkt dat het dat jaar om 361 leerlingen gaat; in 2008-2009 betreft het ongeveer 950 leerlingen.

Uit de genoemde monitor blijkt verder dat vmbo-scholen de assistent-opleiding zien als een variant op de basisberoepsgerichte leerweg en het leerwerktraject. Vmbo's kennen een kleine groep leerlingen voor wie het leerwerktraject (gericht op het behalen van niveau 2, dat wil zeggen een startkwalificatie) minder geschikt is. Het gaat om leerlingen die cognitief zwak zijn en daarnaast ook gedragsproblemen, beperkte sociale vaardigheden en een zwak schoolritme hebben. Deze leerlingen hebben een intensieve begeleiding nodig in de kleinschalige, vertrouwde omgeving van het vmbo. Verder blijkt uit de monitor dat sommige vmbo's verwachten dat de assistent-opleidingen de leerwerktrajecten (niveau 2) op den duur zullen overvleugelen. Andere vmbo's verwachten een meerwaarde van beide trajecten.

De niveau 1-opleidingen worden in twee varianten aangeboden:

1. De 'smalle' beroepskwalificerende assistent-opleiding, waarbij leerlingen direct kiezen voor een beroepsopleiding. Deze variant is vooral geschikt voor leerlingen met een duidelijk beroepsbeeld.
2. De 'brede' arbeidsmarktkwalificerende assistent-opleiding, de AKA, waarbij leerlingen de mogelijkheid krijgen te ontdekken in welke sector zij werkzaam willen zijn.

2 CLN (2005). Monitor van het eerste cohort assistent-opleidingen in het vmbo. Den Haag: CLN/SOPO.

3 In het LNV-onderwijs zijn vmbo-scholen geïntegreerd in agrarische opleidingscentra.

Wat betreft de organisatie van de vmbo 1-opleiding is het mbo verantwoordelijk voor de examinering en diplomering. Voor het examen binnen de assistent-opleiding worden de leerlingen bij het ROC/AOC als extraneus ingeschreven. De vmbo-school ontvangt voor de leerlingen de gebruikelijke bekostiging. Het ROC/AOC ontvangt geen deelnemersbekostiging, maar wel de outputbekostiging indien de deelnemer een diploma niveau 1 behaald. De normatieve studieduur voor een niveau 1-assistent-opleiding in het vmbo bedraagt minimaal een half jaar en maximaal een jaar. Uit de monitor van het eerste cohort assistent-opleidingen in het vmbo blijkt dat de meeste scholen hun leerlingen pas in het vierde leerjaar laten instromen. Een belangrijke vraag is wat vmbo-scholen doen als niveau 1-leerlingen hun opleiding al binnen de vier jaar afronden.

Leerlingen met een niveau 1-opleiding zijn wettelijk toelaatbaar tot een verwante niveau 2-opleiding in het mbo. Niveau 2-opleidingen zonder een voorafgaande niveau 1-opleiding zijn drempelloos toegankelijk. Voor de 'brede' niveau 1-opleiding is de doorstroom mede afhankelijk van de sectorale vakken binnen het 'brede' aanbod. Leerlingen die de niveau 1-opleiding succesvol afronden, kunnen dus doorgaan naar een opleiding op niveau 2, de zogenoemde startkwalificatie.

Uit de door het ITS uitgevoerde monitor leerwerktrajecten (Vrieze e.a., 2004) blijkt dat leerwerktrajecten gericht op het behalen van een niveau 2-opleiding in het mbo een succes zijn. Leerlingen zijn enthousiast, vmbo's, mbo-instellingen en leerbedrijven zijn tevreden. Toch blijken er enkele punten rond de leerwerktrajecten waarop verbetering nodig is en die mogelijk ook relevant zijn voor de onderhavige niveau 1-opleidingen. Zo kan de aansluiting tussen vmbo en mbo verbeteren. Op centraal niveau zijn er afspraken, maar het concretiseren van de afspraken op sector- en opleidingsniveau zijn voor verbetering vatbaar. Andere verbeterpunten zijn: de determinatie van leerlingen, de afstemming van het onderwijsaanbod van school en het leerbedrijf, en het imago van de opleidingen. Dit zijn potentiële knelpunten die mogelijk ook spelen bij niveau 1-opleidingen.

1.3 Vraagstelling

Inmiddels is de tijdelijke beleidsmaatregel beëindigd en is de niveau 1-opleiding per 1 augustus 2009 regulier vastgelegd in de Wet op het voortgezet onderwijs. OCW wil na vijf jaar ontwikkeling en ervaring weten wat de opbrengsten van deze niveau 1-opleidingen zijn en wat de belemmeringen zijn geweest bij het opstarten van de niveau 1-opleidingen.

De *hoofdvraag* luidt dan ook:

- a. Van welke aard zijn de problemen geweest bij het opstarten van niveau 1-opleidingen?

De *subvragen* luiden:

- b. Hoe ziet de organisatie van de niveau 1-opleidingen in de scholen eruit?
- c. Hoe is de opleiding opgezet (aparte klassen of samenvallend met reguliere basisberoepsgerichte klassen; instroommoment, wat doet de school als de leerlingen als binnen de vier jaar de opleiding afronden)?
- d. Welke criteria hanteren scholen bij de selectie van leerlingen voor deze opleidingen, welke instrumenten gebruiken ze voor deze selectie, is er overleg met ouders en welke vorm heeft dat gekregen?
- e. Vallen leerling uit in deze niveau 1-opleidingen? Keren leerlingen uit deze trajecten na enige tijd weer terug naar de reguliere vmbo-diplomagerichte leerwegen?
- f. In welke mate is er sprake van successen in het mbo?
- g. Welke investeringen heeft de school moeten doen om een goede niveau 1-opleiding voor de leerlingen neer te kunnen zetten?
- h. Wat zijn de redenen dat scholen geen niveau 1-opleiding in huis hebben?
- i. Levert de ontwikkeling van de niveau 1-opleidingen, zowel de ‘smalle’ als de ‘brede’ variant, bijdragen aan andere ontwikkelingsprocessen binnen de school?
- j. Welke meningen hebben sleutelfiguren over de niveau 1-opleidingen in het vmbo? Wat zien zij als verworvenheden, wat als nadelen?
- k. Welke verschillen zijn er met betrekking tot de ‘smalle’ en ‘brede’ opleidingen, mede gelet op de verschillen in functie en doelstelling van beide varianten?
- l. Hoe verhoudt de positie van de niveau 1-opleiding zich ten opzichte van de reguliere basisberoepsgerichte opleiding, het leerwegondersteunend onderwijs, en de leerwerktrajecten?
- m. Hoe wordt de assistent-opleiding in het vmbo gepresenteerd aan ouders/leerlingen (voorlichting)?
- n. Welke positie hebben de niveau 1-opleidingen tot de opleidingen in het mbo? Is er sprake van samenwerking of concurrentie?

1.4 Onderzoeksopzet en -uitvoering

Om deze vragen te beantwoorden zijn een viertal onderzoeksactiviteiten uitgevoerd.

1. Telefonische interviews met sleutelpersonen.
2. Een schriftelijke enquête onder alle 111 vmbo-scholen die een niveau 1-opleidingen licentie hebben aangevraagd.

3. Een viertal casestudies.
4. Kwantitatieve analyse.

Deelonderzoek 1. Telefonische interviews met sleutelpersonen

Het onderzoek is gestart met verkennende interviews met sleutelpersonen. Zij hebben de succesfactoren en knelpunten in het invoeringsproces nader toegelicht. Voorts hebben zij ons geholpen met de keuze van cases.

Deelonderzoek 2. Schriftelijke enquête onder vmbo-scholen die een licentie niveau 1-opleidingen hebben aangevraagd

Van de ongeveer 111 vmbo-scholen die een licentie voor niveau 1-opleidingen hebben aangevraagd, hebben 81 OCW- en 11 LNV-scholen een licentie 1-opleidingen gekregen en bieden daadwerkelijk 50 vmbo-scholen deze opleidingen aan. Via deze enquête hebben we bevraagd waarom sommige vmbo-scholen geen licentie hebben gekregen (en dus tegen welke knelpunten zij zijn aangelopen) en waarom sommige vmbo-scholen wel een licentie hebben gekregen, maar geen aanbod hebben gedaan.

Via de projectorganisatie vmbo (Jan Hoogendoorn en Ton Balk) zijn de gegevens van de scholen verkregen die in 2003 een licentie hebben aangevraagd. De vragenlijst is gestuurd naar de coördinator van de niveau 1-opleidingen op de school of de directeur van de vmbo-school.

In eerste instantie hebben 41 scholen deze vragenlijst ingevuld; hiervan boden negen scholen de niveau 1-opleiding niet aan. De scholen die de opleiding niet hebben geïmplementeerd geven inzicht in de belemmeringen. Om de respons in deze groep te verhogen is een rappel uitgegaan met een *verkorte vragenlijst*. Op basis van dit rappel hebben nog 14 scholen, die de opleiding niet aanbieden een vragenlijst ingevuld. In totaal hebben dus op 32 scholen die de niveau 1-opleiding *wel* en 23 scholen die deze opleiding *niet* aanbieden meegedaan aan dit onderzoek.

Tabel 1 – Respons

	Niveau 1-opleiding	Licentie, geen opleiding	Geen licentie verkregen
Populatie	50	42	19
Respons	32	20	3

De respons onder de groep scholen met niveau 1-leerlingen is goed. De respons bij de scholen zonder niveau 1-leerlingen is laag gebleven. Er kwamen drie vragenlijsten retour van scholen die de licentie niet hebben verkregen. Twintig scholen die wel een

licentie voor de niveau 1-opleiding hebben verkregen maar de opleiding in 2008-2009 niet aanbieden, hebben gerespondeerd.

Belangrijke onderwerpen in de schriftelijke enquête zijn:

- Het totaal aantal vmbo-leerlingen en het aantal leerlingen niveau 1-opleiding in het vmbo.
- De inrichting van de niveau 1-opleiding (groeperingsvorm, groepsgrootte, begeleiding, apart of gemengd, instroommoment).
- Criteria voor de selectie van leerlingen, instrumenten voor selectie, overleg met ouders, voorlichting.
- Uitval, doorstroom, diplomering, succesvolle doorstroom naar een mbo-startkwalificatie.
- Samenwerking/concurrentie met ROC's/AOC's.
- Investerings (inrichting, groepering docenten, lesmateriaal, samenwerking, stageplaatsen).
- Successen in invoeringsproces.
- Verworvenheden en nadelen.

De vragenlijsten zijn ingevuld door de coördinatoren van de niveau 1-opleidingen (18), een directielid (26) of een docent (10).

Deelonderzoek 3. Casestudies

Om de hoofdvraag te beantwoorden, hoe is het proces van invoering gelopen, is gekozen voor casestudies. Met casestudies kan dieper worden ingegaan op:

- de oorspronkelijke redenen om deze niveau 1-opleidingen aan te bieden;
- de knelpunten waartegen men aanliep en de oplossingen die hiervoor gevonden zijn;
- de successen die men heeft geboekt;
- de investeringen die men heeft gedaan;
- de verworvenheden en de nadelen.

Gespreksonderwerpen in de casestudies zijn een uitwerking van de vragen, die gericht zijn op een verklaring van het succes of falen van de invoering:

- welke investeringen heeft een school gedaan?
- heeft de ontwikkeling van de niveau 1-opleidingen bijgedragen aan andere ontwikkelingsprocessen?
- zijn er verschillen tussen 'smalle' en 'brede' niveau 1-opleidingen?
- hoe verhouden de niveau 1-opleidingen zich tot de reguliere basisberoepsgerichte opleiding, het leerwegondersteunend onderwijs en de leerwerktrajecten?

- welke positie hebben de niveau 1-opleidingen tot de opleidingen in het mbo? Is er sprake van samenwerking of concurrentie?

Bij de selectie van de cases is gezocht naar spreiding, om zoveel mogelijk factoren die het succes van niveau 1-opleidingen bepalen, in kaart te brengen. Er is gekozen voor één case uit één van de grote steden, één case uit een middelgrote stad en twee cases in plattelandsgebieden. Urbanisatiegraad blijkt invloed te hebben op de invoering, zoals bij de leerwerktrajecten bleek (Vrieze & Van Kuijk, 2004). Voorts is één casus afkomstig uit de sector groen (LNV). Daar zijn vmbo-scholen geïntegreerd in de AOC's, waardoor de mogelijkheden voor samenwerking tussen vmbo en mbo groter zijn.

Overzicht 1 – De vier cases

	Jac. Fruytier Apeldoorn e.o.	AOC Edudelta Barendrecht	Vader Rijncollege Utrecht	Piter Jelles Fries- land/Leeuwarden
Aantal leerlingen niveau 1	6	18	85	18
Urbanisatiegraad	stedelijk	platteland	grootstedelijk	platteland/stedelijk

Per case is gesproken met:

- de directeur vmbo of vmbo-afdeling;
- de coördinator van de niveau 1-opleidingen;
- 2 docenten die lesgeven in niveau 1-opleidingen;
- de stagecoördinator;
- een contactpersoon van ROC/AOC (docent en beleidsvertegenwoordiger).

In de praktijk blijkt de niveau 1-opleiding kleinschalig te zijn. De functies van coördinator, docent en stagecoördinator zijn vaak in één persoon verenigd.

De analyse over de cases heen richt zich op wat de knelpunten in het invoeringsproces waren, welke bijdrage de ontwikkeling van brede trajecten leveren aan andere ontwikkelingsprocessen, hoe de niveau 1-opleidingen zich verhouden tot de reguliere basisberoepsgerichte leerweg, het leerwegondersteunend onderwijs en de leerwerktrajecten.

Deelonderzoek 4. Kwantitatieve analyse

Deelonderzoek 4 bestaat uit een kwantitatieve analyse van rendementsbestanden van de IB-groep en Cfi. Het eindexamen van de niveau 1-opleiding in het vmbo vindt plaats via een ROC instelling. De vmbo niveau 1-leerlingen worden dan als extraneï ingeschreven bij een ROC. Het is hierdoor voor de IB-Groep niet mogelijk om na te gaan wat het resultaat van de niveau 1-opleiding is. Het bestand van de IB-Groep maakt het wél mogelijk te kijken wat leerlingen uit leerjaar t in het volgende leerjaar t+1 doen. Het gaat om populatiegegevens, dus alle niveau 1-leerlingen in het vmbo. Via gegevens van Cfi kan worden nagegaan in hoeverre niveau 1-leerlingen uit het vmbo een startkwalificatie halen. Een startkwalificatie is een diploma op niveau 2 van het mbo.

Per schooljaar brengen we in kaart:

- hoeveel leerlingen in het vmbo in niveau 1-opleidingen zitten;
- in welke sector
- door- en uitstroomgegevens (gaan ze door naar het mbo? naar welk niveau?)
- het percentage leerlingen dat een startkwalificatie haalt.

Met dit kwantitatieve deel wordt inzicht verkregen in de omvang van het aantal leerlingen, de slaagpercentages en de doorstroom naar het mbo en het behalen van een startkwalificatie (niveau 2-opleiding in het mbo).

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt verslag gedaan van de gesprekken met sleutelpersonen en in hoofdstuk 3 komen de resultaten uit de enquête aan de orde. De vier cases worden in hoofdstuk 4 gepresenteerd en in hoofdstuk 5 de kwantitatieve analyse. Hoofdstuk 6 bevat een samenvatting aan de hand van onderzoeksvragen.

2 Gesprekken met sleutelpersonen

2.1 Inleiding

Er zijn gesprekken gevoerd met sleutelfiguren op het gebied van de niveau 1-opleidingen en het vmbo. Deze zijn afkomstig van vmbo-scholen en van intermediaire organisaties zoals de projectleider van VM2, de coördinator van het landelijk projectteam bij de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo en een vertegenwoordiger van de AOC Raad.

De gesprekken hadden tot doel om:

- de achtergronden van het succes van de niveau 1-opleidingen te achterhalen en
- te kijken wat de positie van deze opleiding is ten opzichte van de reguliere basisberoepsgerichte leerweg, het leerwegondersteunend onderwijs en de leerwerktrajecten.

Daarnaast dienden deze gesprekken als voorbereiding op het onderzoek. Ook is hen gevraagd tips te geven voor eventueel te kiezen scholen of andere gesprekspartners.

2.2 Niveau 1-opleiding heeft meerwaarde

Ongeveer 50 vmbo-scholen bieden de niveau 1-opleiding in het vmbo aan, waar gedurende het schooljaar 2007-2008 ongeveer duizend leerlingen deze opleiding volgen. Deze aantallen lijken tegen te vallen, vandaar dat de hoofdvraag van ons onderzoek zich richt op de belemmeringen in het invoeringsproces.

De belangrijkste opbrengst van de gesprekken is dat de gesprekspartners ervan overtuigd zijn dat de niveau 1-opleiding in het vmbo een succes is, ondanks dat de aantallen scholen met niveau 1 en het aantal leerlingen niveau 1 laag lijken. De doelgroep van de niveau 1-opleiding is namelijk een kleine, specifieke groep leerlingen die met deze opleiding op hun wenken bediend worden. Het zijn leerlingen voor wie het reguliere vmbo-examen te hoog is gegrepen. Deze groep leerlingen die geen examen op het niveau van de basisberoepsgerichte leerweg kan halen, is kwantitatief klein en bovendien is deze groep ook zeer divers van samenstelling. Er zijn ook meer voorzieningen zoals leerwerktrajecten, VM2 aan de bovenkant en het praktijkonderwijs aan de onderkant die zich op deze groep leerlingen richten.

Leerwerktrajecten richten zich op leerlingen die wel de vaardigheden hebben om naar niveau 2 in het mbo door te stromen, maar struikelen over de 'ballast' in het programma. Door deze leerlingen alleen examen te laten doen in Nederlands en het be-

roepsgerichte vak kunnen ze alsnog doorstromen naar niveau 2. De VM2 trajecten zijn driejarige opleidingen ook voor leerlingen die het reguliere vmbo-examen niet kunnen halen en wel een opleiding op niveau 2 kunnen doen.

De niveau 1-opleiding is geschikt voor leerlingen die in het vmbo bij de overgang van twee naar drie op drie, vier vakken een onvoldoende hebben. Het vmbo-examen kunnen ze niet halen, maar ook de leerwerktrajecten en VM2 zijn voor deze leerlingen niet haalbaar. De AKA-opleiding in het mbo, niveau 1, is pas toegankelijk als ze 15 jaar en 8 maanden oud zijn.

Voor het praktijkonderwijs komen deze leerlingen ook niet in aanmerking, omdat hiervoor een indicatie nodig is, verleend door een indicatiecommissie. Daarvoor is deze groep leerlingen te goed.

Kortom, het is weliswaar een kleine groep, maar voor deze groep was nog geen voorziening in het vmbo. Voor praktijkonderwijs komen ze niet in aanmerking door het ontbreken van een indicatie en leerwerktrajecten en VM2 zijn te hoog gegrepen.

Uit de gesprekken blijkt verder dat in het vmbo uitsluitend de 'brede' arbeidsmarkt-kwalificerende assistent-opleiding, de AKA, wordt aangeboden. Vaak weten deze leerlingen nog niet welke kant ze precies uit willen. De niveau 1-opleiding richt zich op leerlingen die bij de overgang van klas twee naar drie voor veel vakken zwak staan, leerlingen die veel spijbelen of zelfs al uitgevallen zijn. Ook zijn er leerlingen die vanuit de jeugdhulpverlening terug het onderwijs inkomen. Voor deze groep leerlingen is in het vmbo geen voorziening. De gesprekspartners vertellen dat deze leerlingen zonder niveau 1 waarschijnlijk tot de voortijdig schoolverlaters zullen gaan behoren en via de niveau 1-opleiding toch vaak een startkwalificatie kunnen halen. Elke leerling is er één, zo wordt benadrukt.

2.3 Het invoeringsproces: scholen zijn creatief

De gesprekspartners geven aan dat de ontwikkelingen in het vmbo zeer snel gaan. De vmbo-scholen kennen groepjes leerlingen die wellicht het vmbo-diploma niet kunnen halen en voor wie ze specifieke oplossingen zoeken. Afhankelijk van de situatie en de ervaringen worden oplossingen gekozen. Uit de gesprekken komt naar voren dat de vmbo-scholen creatief met de mogelijkheden van de niveau 1-opleiding in het vmbo zijn omgegaan. Sommige scholen die met niveau 1 zijn begonnen, hadden al leerwerktrajecten, andere weer niet. Sommige scholen hebben bij de inrichting samenwerking of aansluiting gezocht bij het praktijkonderwijs, andere juist niet. De groene vmbo-scholen zijn al geïntegreerd in het middelbaar beroepsonderwijs, de AOC's. De samenwerking en afstemming vmbo-mbo kon in de groene sector makkelijker gerealiseerd worden dan in de andere sectoren. Bovendien had de groene sector

in het verleden al met succes met vergelijkbare opleidingen geëxperimenteerd (Track21). Er zijn ook vmbo-scholen die bijvoorbeeld alle leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg in de niveau 1-opleiding in het vmbo hebben gezet.

De gesprekspartners geven aan dat het onduidelijk is of leerlingen uit het praktijkonderwijs in de niveau 1-opleidingen mogen instromen. Scholen gaan hier volgens hen creatief mee om. De ene school beweert dat iets volgens de regelgeving omtrent de niveau 1-opleiding absoluut verboden is, een andere school doet dit gewoon.

In de gesprekken is aangegeven dat niet alles in de regelgeving vastgelegd en gereguleerd hoeft te worden. Scholen zijn creatief en de doelgroep van leerlingen is specifiek. Het kan stimulerend werken om de mogelijkheid open te laten dat scholen zelf kunnen bepalen hoe ze de niveau 1-opleiding inrichten voor hun specifieke leerlingen. De gesprekspartners pleiten er voor dat scholen deze creatieve vrijheden omtrent de niveau 1-opleiding in het vmbo behouden.

2.4 Factoren voor succes of knelpunt

De kernvraag aan de gesprekspartners was het noemen van factoren die het succes of het falen van niveau 1-opleidingen kan verklaren. Uit de gesprekken komt naar voren dat de regelgeving rond de niveau 1-opleiding onzekerheid gaf. Door het experimentele karakter dat de opleiding heeft gehad, was het elk jaar afwachten of de licentie om de opleiding te mogen aanbieden, werd verlengd. Dat gaf onzekerheid. Het was onduidelijk of investeringen in de opleiding wel nuttig waren, het jaar er op kon het experiment stopgezet worden. De regelgeving is per 1 augustus 2009 vastgelegd; alle gesprekspartners steunen het regulier maken van deze regelgeving.

De gesprekspartners zijn dan ook een voorstander om de assistentopleidingen uit het mbo te laten inzakken in het vmbo. Door de invoering van VM2 bestaat het risico, zo wordt door sommigen gesteld, dat de niveau 1-opleiding dan een terugvaloptie wordt. Daarnaast kan op een kleinschalig vmbo er beter maatwerk geboden worden dan op een groot ROC, zo wordt gesteld door enkele sleutelpersonen.

2.5 Positie van niveau 1-opleidingen ten opzichte van andere leerwegen

Binnen het vmbo is al een aantal aanbodvarianten om leerlingen te helpen die uitvallen in het reguliere vmbo, zoals bijvoorbeeld leerwerktrajecten, praktijkonderwijs. Recentelijk is daar ook de Vakschool bijgekomen en wordt in het mbo de Plusschool voor 'overbelaste' leerlingen gestart. Wat voegt volgens de gesprekspartners de niveau 1-opleiding in het vmbo aan deze mogelijkheden toe?

Bij elk interview wordt aangegeven dat het bij de doelgroep van de niveau 1-opleiding om een heel specifieke groep leerlingen gaat, die te onderscheiden is van de andere leerwegen. De groep leerlingen die geen basisberoepsgerichte leerweg kan halen, is kwantitatief weliswaar een kleine groep, maar deze groep is erg gedifferentieerd van samenstelling. Leerwerktrajecten, VM2, de recente vakschool, niveau 1 (AKA) in het middelbaar beroepsonderwijs, de eveneens recente Plusschool zijn voorzieningen voor leerlingen die het gewone vmbo-diploma wellicht niet kunnen halen. Toch is de doelgroep van elk van deze voorzieningen verschillend en specifiek. Tussen aan de ene kant het praktijkonderwijs en aan de andere kant de leerwerktrajecten en VM2 is er een groep voor wie niveau 1 geschikt is. Het zijn in de praktijk leerlingen die nog niet precies weten wat ze willen.

De gesprekspartners vinden dat leerlingen die op een reguliere manier de basisberoepsgerichte leerweg niet kunnen halen, de specifieke mogelijkheden die de niveau 1-opleiding biedt, niet mogen worden ontnomen. Sommige van deze leerlingen passen namelijk minder goed in een leerwerktraject of praktijkonderwijs. De niveau 1-opleiding in het vmbo biedt dan uitkomst.

In de gesprekken wordt er wel gewaarschuwd tegen een versplintering van het aanbod voor de uitvallers in het vmbo. Er zijn momenteel veel voorzieningen en meerdere projecten gericht op deze groep van leerlingen: vakscholen, plusscholen in het mbo, leerwerktraject, VM2. Het is goed dat er voor deze kleine groep leerlingen verschillende maatwerktrajecten worden opgezet waarmee deze moeilijk lerende leerlingen alsnog aan een diploma worden geholpen. Maar er moet gewaakt worden dat deze opleidingen geen concurrenten van elkaar worden, aldus de gesprekspartners.

2.6 Conclusie

Uit de gesprekken kwam naar voren dat alle betrokkenen positief zijn over de niveau 1-opleiding in het vmbo. De gesprekspartners vinden het belangrijk dat de regelgeving omtrent de niveau 1-opleiding regulier gemaakt is. Ze vinden dat de niveau 1-opleiding de lacune tussen het praktijkonderwijs en de leerwerktrajecten/VM2 opvult. Ze waarschuwen voor een versplintering van het onderwijsaanbod dat gericht is op de leerlingen die uitvallen in het reguliere vmbo.

3 Vragenlijst scholen over de niveau 1-opleiding in het vmbo

3.1 inleiding

Hoe is de introductie van de niveau 1-opleiding in het vmbo bij de scholen verlopen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er een vragenlijst verspreid bij vmbo instellingen die ooit een licentie hebben aangevraagd.

In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen de volgende onderwerpen worden behandeld:

- Kenmerken van de deelnemende scholen aan dit onderzoek (par. 3.2)
- Redenen aanvraag niveau 1-licentie (par. 3.3)
- Redenen om niveau 1-opleiding niet te implementeren (par. 3.4)

In het tweede deel wordt specifiek ingegaan op scholen die *wel* de niveau 1-opleiding aanbieden. Hierbij komen aan bod:

- Inrichting niveau 1-opleiding in het vmbo (par. 3.5)
- Selectiemethoden en -criteria leerlingen (par. 3.6)
- Investerings voor niveau 1-opleiding (par. 3.7)
- samenwerking met ROC's en AOC's (par. 3.8)
- Knelpunten en successen (par. 3.9)

Tot slot worden er in hoofdstuk 3.10 enkele stellingen over de niveau 1-opleiding in het vmbo beschreven die zijn voorgelegd aan zowel de scholen die deze opleiding *wel* aanbieden als de scholen die dit *niet* doen.

3.2 Beschrijving deelnemende scholen

De scholen die een vragenlijst hebben opgestuurd, hebben gemiddeld 343 vmbo-leerlingen per instelling. De scholen die *wel* en die *geen* niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden blijken voor de meeste leerwegen gemiddeld ongeveer hetzelfde aantal leerlingen te hebben. De opbouw van het leerlingenbestand blijkt niet te ver-

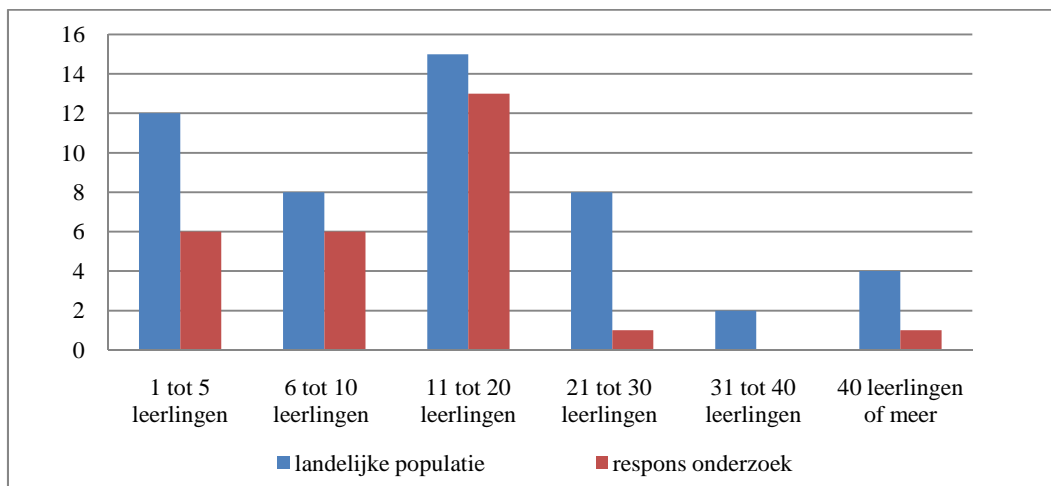
schillen. Gemiddeld hebben de deelnemende scholen per instelling 122 BBL-leerlingen, 75 leerlingen met een LWOO indicatie, 13 leerlingen die een leerwerktraject en 41 leerlingen die een VM2 opleiding volgen⁴.

Bijna de helft van de scholen met een niveau 1-opleiding in het vmbo (14 scholen), bieden ook leerwerktrajecten aan. Slechts vier scholen uit ons onderzoek bieden de pas gestarte VM2-opleiding aan.

Gemiddeld aantal niveau-1 leerlingen in het vmbo

Uit de vragenlijst blijkt dat een niveau 1-opleiding gemiddeld uit bijna 14 leerlingen bestaat. Dit gemiddelde zit onder het landelijk gemiddelde van 21 niveau 1-leerlingen per opleiding. In grafiek 3.1 staat het aantal scholen naar categorieën van het aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding in het vmbo.

Grafiek 3.1 – Aantal scholen naar leerlingenomvang in categorieën, totaal vmbo-scholen met niveau 1 in 2008-2009 en voor deelnemers vragenlijst

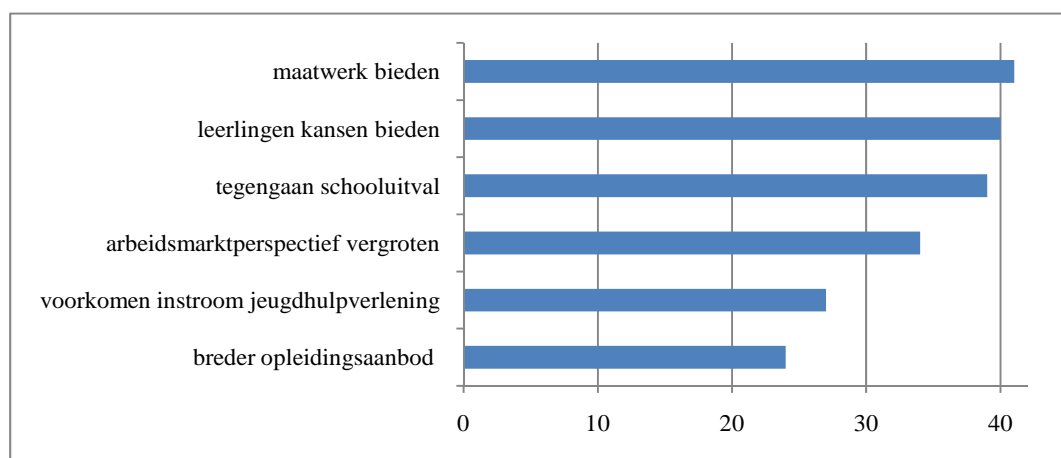
In grafiek 3.1 is te zien dat met name de scholen met weinig niveau 1-leerlingen hebben deelgenomen aan de vragenlijst. Verder is te zien dat over het algemeen de meeste scholen maximaal 20 niveau 1-leerlingen hebben. Een niveau 1-opleiding in het vmbo is dus kleinschalig. Het is gericht op een kleine, selecte groep leerlingen.

4 Gemiddelden per leerweg zijn alleen berekend voor de scholen die konden aangeven hoeveel leerlingen er in een bepaalde leerweg zaten. Scholen die deze leerweg niet aanbieden of geen leerlingen opgegeven hebben, zijn uiteraard niet in de berekening van het gemiddelde meegeteld.

3.3 Redenen om een licentie aan te vragen

Welke redenen zijn belangrijk geweest om een licentie voor een niveau 1-opleiding in het vmbo aan te vragen? In grafiek 3.2 staat het aantal scholen dat aangeeft welke redenen zij belangrijk hebben gevonden. Er zijn geen verschillen in de redenen om een licentie aan te vragen tussen de scholen die wel of de scholen die geen niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden, daarom is in tabel 3.2 hier niet voor uitgesplitst.

Grafiek 3.2 – Redenen aanvraag licentie niveau 1-opleiding, in aantallen scholen (n=41)

Uit grafiek 3.2 blijkt dat alle 41 scholen de mogelijkheid om meer maatwerk te kunnen bieden aan leerlingen, belangrijk vinden. Andere belangrijke redenen om een licentie voor niveau 1-opleiding in het vmbo aan te vragen, zijn het bieden van kansen aan leerlingen (40 scholen) en tegengaan van schooluitval (39 scholen). Bij ruim de helft van de scholen is het voorkomen dat leerlingen instromen in een time out/reboundtraject van de jeugdhulpverlening een reden om een aanvraag te doen. Er zijn, zoals gezegd, geen verschillen in de redenen om een licentie aan te vragen tussen de scholen die wel of de scholen die geen niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden.

3.4 Scholen die geen niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden

Drieëntwintig scholen die de vragenlijst hebben geretourneerd bieden deze opleiding niet aan. Hiervan hebben drie scholen de licentie niet gekregen, de overige 20 scholen

bieden -ondanks het verkrijgen van deze licentie- geen niveau 1-opleiding (meer) aan. Wat zijn hiervoor de redenen geweest? Het antwoord hierop geeft inzicht in de mogelijke belemmeringen die zij hebben ervaren bij de invoering.

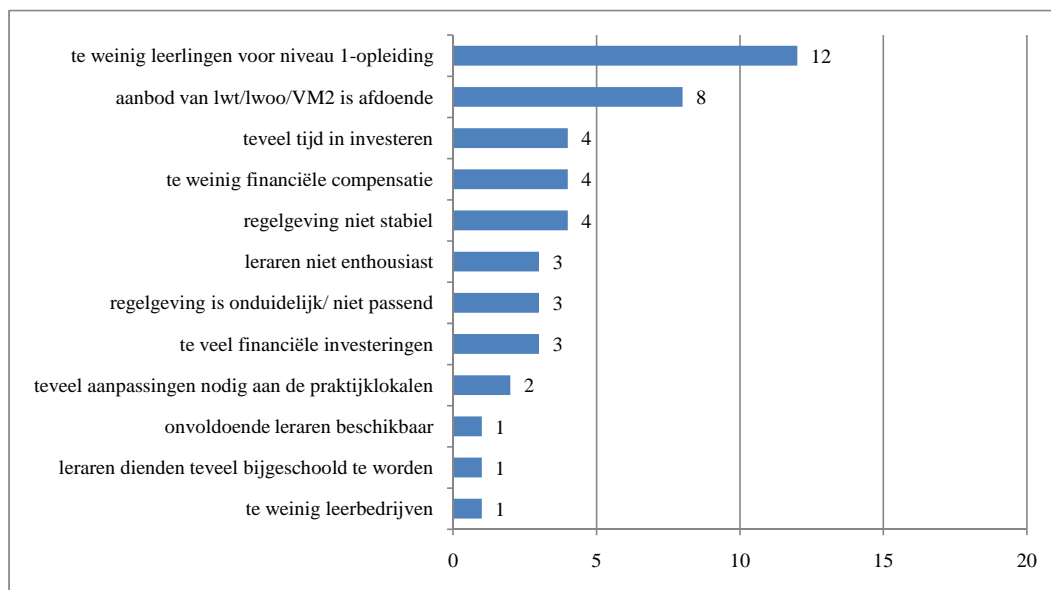
Geen licentie gekregen

Er zijn drie scholen die het niet gelukt is om een licentie te krijgen. Alle drie geven ze aan dat op hun school te weinig leerlingen zaten die in aanmerking kwamen voor de niveau 1-opleiding. Op één school konden ze het programma-aanbod niet rond krijgen. Een andere school geeft aan dat niet alleen het programma-aanbod niet rond was, maar ook dat de diplomering en examinering onvoldoende geregeld waren en dat de selectiecriteria van leerlingen niet duidelijk waren.

Wel een licentie, maar geen opleiding

Ondanks het verkrijgen van de licentie om een niveau 1-opleiding in het vmbo te starten hebben sommige scholen hier van afgezien. Wat waren de belangrijkste reden om deze opleiding niet (meer) aan te bieden? In grafiek 3.3 staan deze redenen weer-geven naar aantallen scholen.

Grafiek 3.3 – Redenen om de niveau 1-opleiding in het vmbo NIET aan te bieden, in aantallen scholen (n=20)

In grafiek 3.3 is te zien dat er twee belangrijke redenen zijn om van de opleiding niet aan te bieden. Ten eerste is er het gebrek aan voldoende leerlingen die in aanmerking

komen voor de opleiding (12 scholen). De tweede reden die het meest wordt genoemd, is dat de school het bestaande aanbod voldoende vindt om de leerlingendoelgroep te kunnen helpen (acht scholen).

Vier scholen vinden dat er teveel tijd moest worden geïnvesteerd, de financiële compensatie te weinig is of de regelgeving niet stabiel was. Drie scholen bieden de opleiding niet aan om dat de leraren niet enthousiast zijn, de regelgeving onduidelijk is of er teveel financiële investeringen moesten worden gepleegd.

Er zijn geen scholen geweest die van de opleiding af zagen omdat de ouders niet enthousiast waren of omdat het lesmateriaal te duur was. Een enkele school geeft aan dat het gebrek aan voldoende leraren, het bijscholen van leraren of het gebrek aan leerbedrijven een reden is geweest.

Het onderzoek is begonnen met de vraag welke belemmeringen scholen hebben ervaren bij de implementatie. Het geringe aantal potentiële leerlingen en het reeds beschikbare aanbod zijn de belangrijkste belemmeringen geweest bij de invoering.

Waren de (hoge) investeringen mogelijk een belemmering? Bij in totaal zes scholen speelt de hoogte van investeringen een rol. Dit wordt geïndiceerd door de belemmering teveel tijd / financiën investeren en te weinig financiële compensatie samen te trekken.

De weinig stabiele regelgeving als mogelijke belemmering voor invoering, door sleutelpersonen veel genoemd, wordt door vier scholen naar voren gebracht.

Nu in het kort belicht is waarom scholen de niveau 1-opleiding in het vmbo uiteindelijk niet (meer) aanbieden, zal ingegaan worden op de scholen die een niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden.

3.5 Inrichting van de niveau 1-opleiding in het vmbo

In het hier op volgende deel wordt er specifiek ingegaan op de 32 scholen uit ons onderzoek, met een niveau 1-opleiding in het vmbo.

Bij de start van het experiment was de niveau 1-opleiding in het vmbo een nieuwe opleiding die door de scholen moest worden vormgegeven. Op welke wijze hebben de scholen deze opleiding ingericht?

Lesprogramma

Om het programma van de niveau 1-opleiding in het vmbo vorm te geven gebruiken acht van de 32 scholen de methode 'Kr8'. Zes scholen hebben het programma grotendeels van het mbo overgenomen. Het programma van de vmbo basisberoepsgerichte leerweg, of maatwerktrajecten zijn door vier scholen gebruikt. Er is het meest gebruik gemaakt van een combinatie van verschillende methoden, tien scholen hebben dit gedaan.

Docenten

De lessen worden over het algemeen gegeven door uitsluitend vmbo-docenten. Driekwart van de 32 scholen gaf dit aan. Op de andere scholen staat een combinatie van vmbo- en mbo-docenten voor de klas.

Klassen

De klassen zijn op de niveau 1-opleiding in het vmbo als volgt ingedeeld. De helft van de scholen uit ons onderzoek heeft aparte klassen met uitsluitend vmbo niveau 1-leerlingen. De andere helft geeft aan dat er gebruik wordt gemaakt van gecombineerde klassen. In dat geval worden de leerlingen die een niveau 1-opleiding in het vmbo volgen meestal samengevoegd met leerlingen die een leerwerktraject doen (8 scholen). Maar ook een combinatieklas met leerlingen van een mbo niveau 1-opleiding, het praktijkonderwijs, andere vmbo-opleidingen of de VM2 opleiding komen voor.

Instroommoment

Wanneer beginnen de leerlingen aan de niveau 1-opleiding in het vmbo? Tweederde van de scholen geeft aan dat de leerlingen instromen in het vierde leerjaar (21 scholen). Hiervan geven twee scholen aan dat dit halverwege het vierde leerjaar gebeurt. Zes scholen geven aan dat leerlingen instromen in het derde leerjaar, hiervan geeft één school aan dat dit halverwege het leerjaar gebeurt. Vijf scholen hanteren een flexibel instroommoment, zij hebben geen vast tijdstip en laten leerlingen doorlopend toe in de niveau 1-opleiding in het vmbo.

Stageperiode

Het volgen van een stage is een belangrijk onderdeel van de niveau 1-opleiding in het vmbo. Hoe is de stageperiode dan ingericht? En op welke manieren worden de leerlingen hier bij begeleid?

Het aantal weken stage verschilt per opleiding. Gemiddeld zijn er 27 stageweek per jaar. In tabel 3.1 staat het aantal scholen per stageperiode, in de laatste kolom staat het gemiddeld aantal uren stage per week.

Tabel 3.1 – Omvang stageperiode naar aantallen scholen en gemiddeld aantal uren stage per week

aantal weken stage per jaar	aantal scholen	gemiddeld aantal stage-uren per week
6 tot 15 weken	5	27
15 tot 25 weken	5	26
25 tot 35 weken	9	18
35 tot 40 weken	10	18
totaal	29	21

In de tabel is te zien dat naarmate de stageperiode langer is, de leerlingen gemiddeld wat minder uren stage per week volgen. De meeste van de niveau 1-opleidingen in het vmbo en (19 scholen) laten hun leerlingen 25 of meer weken per jaar stage lopen. Op alle scholen zijn de stages bij een stagebedrijf geplaatst. Zes scholen geven aan dat er ook een combinatie met een interne stage mogelijk is, maar er vindt altijd een externe stage plaats.

Stagebegeleiding

Een goede begeleiding is voor niveau 1-leerlingen belangrijk. Welke begeleiding krijgen de vmbo niveau 1-leerlingen tijdens hun stageperiode? Voor deze begeleiding zijn er verschillende mogelijkheden; zoals een bezoek aan het stagebedrijf of begeleiding per telefoon of e-mail. De resultaten staan in tabel 3.2 weergegeven. In de eerste kolom staat het aantal scholen dat de begeleidingsmethode toepast, vervolgens staat voor het aantal scholen *hoe vaak* dit wordt toegepast.

Tabel 3.2 – Aantal scholen naar type stagebegeleiding, uitgesplitst naar begeleidingsfrequentie

	aantal scholen	wekelijks	tweewekelijks	maandelijks
begeleiding door bezoek docent op bedrijf	32	2	8	20
telefonische begeleiding	24	1	11	10
begeleiding via e-mail	13	3	3	5

Een bezoek aan het stagebedrijf wordt door de scholen het vaakst toegepast, ze geven allemaal aan dat de leerling op het stagebedrijf bezocht wordt. De meesten (20 scholen) doen dit maandelijks, tien scholen doen dit één of tweewekelijks.

Driekwart van de scholen geeft aan dat er ook gebruik wordt gemaakt van telefonische begeleiding, meestal maandelijks of tweewekelijks. Een derde van de scholen geeft aan ook via e-mail te begeleiden. Drie scholen begeleiden de leerling ook weke-

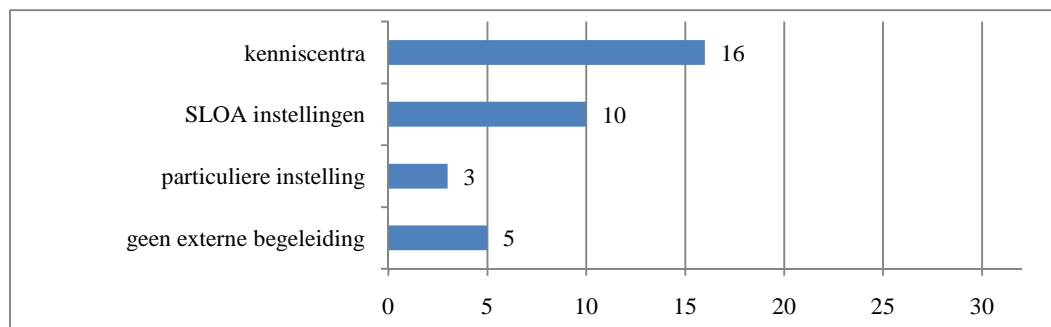
lijks via een coachgesprek op school. De frequentie van deze vormen van stagebegeleiding verschilt. Naarmate leerlingen een langere periode stage lopen, zijn er wat minder contactmomenten.

Bijna alle scholen geven meerdere vormen van stagebegeleiding naast elkaar. Zeven scholen hebben naast het bezoek ook telefonisch contact, en elf hebben naast het bezoek en telefoon ook per e-mail contact. Over het algemeen worden leerlingen dus regelmatig begeleid. Slechts vier scholen geven alleen begeleiding via een maandelijks stagebezoek.

Externe begeleiding voor de school

Bij het opzetten van een nieuwe opleiding komt het een en ander kijken. In hoeverre zijn scholen hierbij begeleid? Bijna alle scholen hebben gebruik gemaakt van externe begeleiding bij de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo. Dit betroffen 27 scholen, sommige scholen gaven aan door meerdere instellingen begeleid te zijn. In grafiek 3.4 staat het aantal scholen weergegeven dat begeleid is door een externe instelling bij het opzetten van de niveau 1-opleiding in het vmbo.

Grafiek 3.4 – Aantal scholen dat door instelling begeleid is bij de opzet van de niveau 1-opleiding (n=32)

De helft van de scholen maakt gebruik van kenniscentra (zie grafiek 3.4). Kenniscentra zijn betrokken bij het accrediteren en acquireren van stagebedrijven. Bijna eenderde van de scholen is begeleid door een SLOA instelling, zoals bijvoorbeeld SLO, APS, of CINOP. Vier scholen maakten gebruik van een onderzoeks- of particuliere instelling. Vijf scholen hebben geen externe begeleiding gehad bij de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo.

Resultaat van de opleiding

Welke resultaten worden er door de leerlingen geboekt? In tabel 3.3 staan de gemiddelde percentages van de resultaten van de leerlingen, zoals de scholen die genoemd hebben.

Tabel 3.3 – Percentage niveau-1 leerlingen dat volgens de school...

	gemiddelde %	aantal scholen
opleiding binnen één jaar afrondt	72	32
uiteindelijk een niveau 1-diploma haalt	82	32
doorstroomt naar mbo niveau 2	76	25

In tabel 3.3 valt te zien dat het grootste deel van de leerlingen een niveau 1-diploma haalt. Gemiddeld genomen slaagt circa driekwart van de leerlingen er in om de opleiding in één jaar af te ronden en door te stromen naar mbo niveau 2.

Uit onderzoek in het mbo van Schuit (e.a. 2008) blijkt dat op basis van prognoses van de onderwijsinstellingen (coördinatoren AKA-opleiding) ongeveer de helft van de AKA-leerlingen in het mbo een diploma haalt. Het merendeel van de gediplomeerde uitstromers zal naar verwachting doorstromen naar een mbo-opleiding.

3.6 Selectie van leerlingen

De niveau 1-opleiding in het vmbo is bedoeld voor de specifieke groep leerlingen die geen diploma in het reguliere vmbo kunnen halen. Hoe worden deze leerlingen dan geïdentificeerd; in hoeverre zijn er selectiecriteria en –methoden? En uit welke typen vmbo zijn deze leerlingen afkomstig?

Herkomst leerlingen

Bijna alle scholen (30) geven aan dat de leerlingen afkomstig zijn uit de reguliere basisberoepsgerichte leerweg met een lwoo-indicatie. Ongeveer tweederde van de scholen (23) geven aan dat er ook leerlingen zonder lwoo-indicatie uit de basisberoepsgerichte leerweg afkomstig zijn. Een kleiner aantal scholen geeft aan dat leerlingen ook afkomstig zijn uit het praktijkonderwijs (12 scholen), leerwerktraject (8 scholen) en uit een reboundtraject (8 scholen).

Selectiecriteria

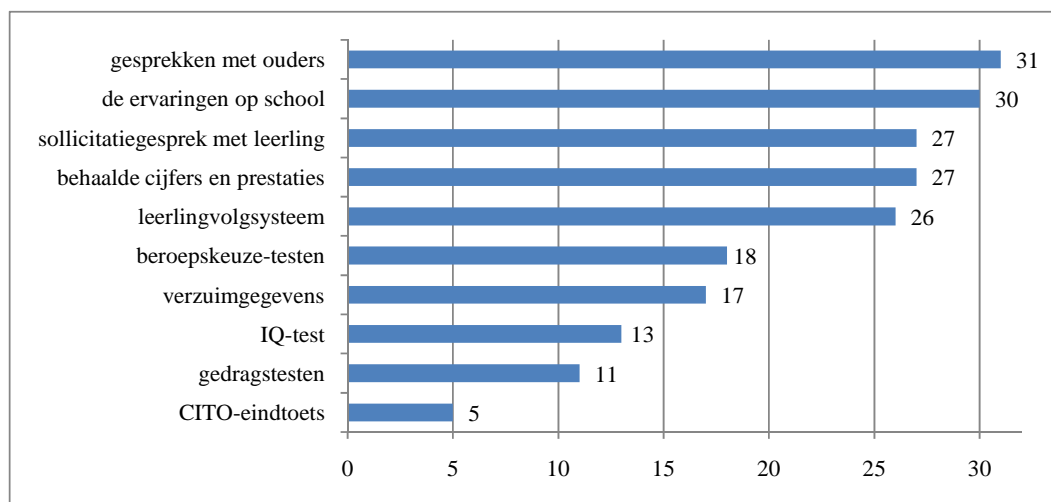
Uit deze verschillende vooropleidingen worden de leerlingen op basis van enkele criteria geselecteerd. De criteria die het vaakst (29 scholen) genoemd worden zijn dat leerlingen gemotiveerd moeten zijn om een vmbo niveau 1-diploma te halen en in staat zijn om zichzelf te handhaven in een stagebedrijf. Gezien het belang dat aan de stages wordt toegekend, is deze laatste selectie-eis natuurlijk logisch. Andere criteria die vaak worden toegepast zijn de leerstijl van de leerling (27 scholen) en het risico voor de leerling om uit te vallen in het reguliere vmbo (26 scholen).

Criteria die het minst genoemd worden zijn het gedrag van de leerling (10 scholen) en het hebben van leerachterstanden (9 scholen)

Selectiemethoden

Deze selectiecriteria zijn voor de scholen geen vage begrippen waarbij met 'nattevingerwerk' de leerlingen tot de opleiding worden toegelaten. Op een aantal manieren wordt er gekeken in hoeverre leerlingen aan deze criteria voldoen. In grafiek 3.5 is het aantal scholen weergegeven dat een selectiemethode gebruikt.

Grafiek 3.5 – Aantal scholen dat type selectiemethode gebruikt (n=32)

In bovenstaand figuur is te zien dat bijna alle scholen uit het onderzoek een gesprek hebben met de ouders (31 scholen) en kijken naar de eerdere ervaringen op school (30 scholen). Daarnaast houden de meeste scholen sollicitatiegesprekken met de leerling, kijken ze naar de behaalde cijfers en prestaties (27 scholen) en wordt het leerlingvolgsysteem geraadpleegd (26 scholen) om te zien of de leerling aan de selectiecriteria voldoet.

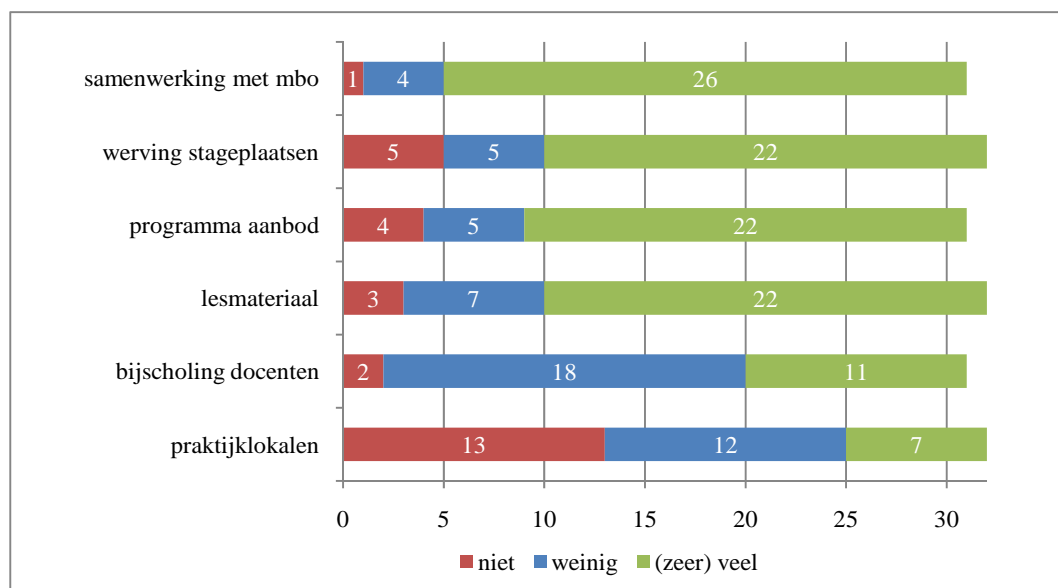
ria voldoet. De helft van de scholen geeft aan ook te kijken naar verzuimgegevens en de resultaten van een beroepskeuzetest.

Er kan geconcludeerd worden dat alle 32 scholen selectiecriteria voor de toelating tot een niveau 1-opleiding in het vmbo hanteren en dat ze allemaal strenge selectiemethoden gebruiken om te kijken of de leerling aan deze criteria voldoet. Er wordt niet over één-nacht ijs gegaan.

3.7 Investerings

De niveau 1-opleiding betref een nieuwe opleiding op het vmbo. Hebben scholen hier veel in moeten investeren? En welke investeringen hebben de scholen moeten doen om de niveau 1-opleiding in het vmbo in te richten? In grafiek 3.6 staat het aantal scholen dat aangaf in hoeverre ze ergens veel of weinig in hebben geïnvesteerd.

Grafiek 3.6 – Mate van investeringen op enkele terreinen, in aantallen scholen (n=32)

Uit grafiek 3.6 blijkt dat de meeste scholen veel hebben moeten investeren in het samenwerkingsverband met het mbo. Er zijn 22 scholen die aangeven veel geïnvesteerd te hebben in de werving van stageplaatsen, de ontwikkeling van het programma-aanbod en lesmateriaal. Bijna tweederde van de scholen geeft aan dat er niet of wei-

nig is geïnvesteerd in de bijscholing van docenten. De meeste scholen geven aan niet of weinig te hebben geïnvesteerd in praktijklokalen. Veel vmbo-scholen hebben al praktijklokalen. Meestal kunnen de vmbo niveau 1-leerlingen hiervan gebruik maken.

Investerings in euro's

Hoeveel geld is er daadwerkelijk geïnvesteerd? Niet alle respondenten konden voor hun school opgeven hoeveel euro er geïnvesteerd is. De scholen waarvan de respondent een bedrag bij de investeringen kan noemen, zijn verwerkt in het overzicht van onderstaande tabel. De helft van de scholen kon een bedrag aangeven dat ze aan lesmateriaal hebben uitgegeven. Voor de overige investeringen konden slechts 8 tot 12 scholen een bedrag noemen.

In de eerste kolom van tabel 3.4 staat het aantal scholen dat aangeeft een bedrag te hebben geïnvesteerd, in de tweede kolom staat het gemiddelde van de investeringen en in de derde en vierde kolom staan het minimum- en het maximumbedrag.

Tabel 3.4 – Investerings naar aantal scholen⁵ en naar gemiddelde, minimum en maximum bedrag van de investeringen

	Aantal scholen	gemiddelde investering	minimum investering	maximale investering
lesmateriaal	17	€ 5.544	€ 250	€ 25.000
bijscholing docenten	12	€ 6.975	€ 200	€ 50.000
werving stageplaatsen	10	€ 10.680	€ 800	€ 50.000
samenwerking met mbo	10	€ 14.150	€ 1.500	€ 50.000
praktijklokalen	8	€ 65.375	€ 1.000	€ 250.000
programma aanbod	8	€ 10.875	€ 1.000	€ 25.000

In tabel 3.4 valt te zien dat de geïnvesteerde bedragen sterk uiteen lopen. Een school heeft slechts 250 euro aan lesmateriaal besteed, een andere school heeft hier 25 duizend euro aan uitgegeven. In de praktijklokalen is gemiddeld genomen het grootste bedrag geïnvesteerd. Dit komt ook doordat er twee scholen zijn die aangeven meer dan 200 duizend euro in praktijklokalen te hebben geïnvesteerd. Als deze twee scholen buiten beschouwing worden gelaten, daalt het gemiddelde bedrag dat in de praktijklokalen geïnvesteerd is naar 12.167 euro.

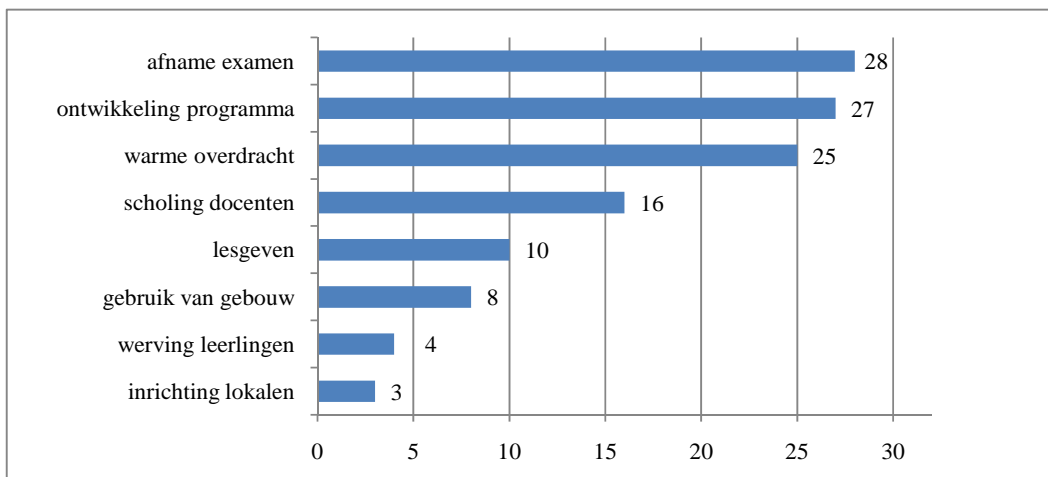
5 Dit betreft het aantal scholen dat een bedrag voor deze investering kon noemen.

Als kanttekening moet hierbij gemaakt worden dat dit *geschatte* bedragen zijn, doorgegeven door de respondent. Dit zijn geen nauwkeurige cijfers afkomstig uit de boekhouding van de school.

3.8 Samenwerking tussen ROC/ AOC en de vmbo-scholen

Om een licentie voor een niveau 1-opleiding in het vmbo te kunnen verkrijgen is er een samenwerkingsverband nodig met een ROC- of AOC-instelling. Leerlingen dienen het vmbo niveau 1-examen te doen via het mbo. Door 29 scholen wordt aangegeven dat ze samenwerken met mbo-docenten. Op welke terreinen wordt er nog meer samengewerkt? In grafiek 3.7 staat het aantal vmbo scholen weergegeven, dat op deze terreinen samenwerkt met een mbo- of aoc-instelling.

Grafiek 3.7 – Samenwerking tussen vmbo en mbo over de niveau 1-opleiding in het vmbo, aantallen scholen (n=29)

In grafiek 3.7 valt duidelijk te zien dat bijna alle scholen samenwerken met een mbo-instelling op het gebied van het afnemen van de vmbo niveau 1-examens, de ontwikkeling van het onderwijsprogramma en de warme overdracht (doorstroom) van leerlingen.

Er wordt nauwelijks samengewerkt met betrekking tot het gebruik van gebouwen, de inrichting van lokalen en de werving van leerlingen. De helft van de scholen werkt samen met een mbo-instellingen met betrekking tot de scholing van docenten en het

lesgeven. Tien scholen werken samen met betrekking tot het lesgeven aan vmbo niveau 1-leerlingen.

Over het algemeen zijn de vmbo scholen tevreden over deze samenwerking. Meer dan de helft van de scholen geeft zelfs aan ‘erg tevreden’ te zijn. Slechts twee scholen zijn niet zo tevreden over de samenwerking.

3.9 Successen en knelpunten

In voorgaande hoofdstukken 3.2 tot en met 3.7 is beschreven hoe de niveau 1-opleiding in het vmbo tot stand gekomen zijn, hoe deze ingericht zijn en welke investeringen er hebben plaatsgevonden. De vraag is in hoeverre de scholen tegen knelpunten aanliepen en welke successen zij hebben ervaren.

De meeste scholen zijn zelf ook met de evaluatie bezig geweest. Tweederde geeft aan dat het invoeringsproces van de eigen niveau 1-opleiding in het vmbo door de school zelf (of in opdracht van de school) is geëvalueerd. Als eerste zullen de knelpunten genoemd worden, vervolgens wordt er ingegaan op het succes.

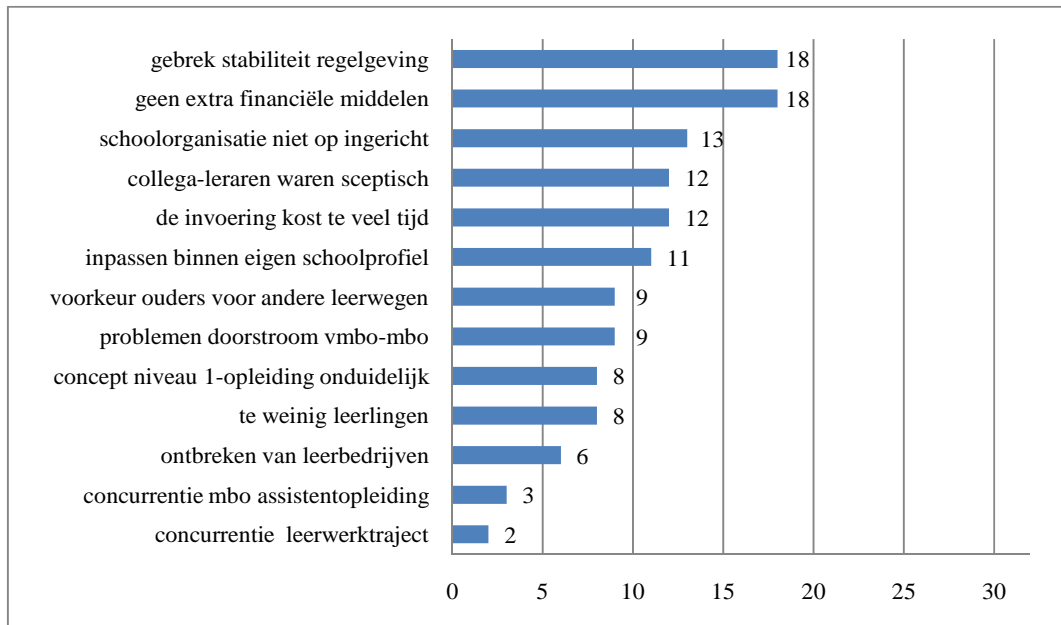
Knelpunten bij de invoer van de niveau 1-opleiding in het vmbo

De scholen is een aantal knelpunten voorgelegd waar ze mogelijk mee te maken hebben gehad. In grafiek 3.8 is weergegeven hoeveel scholen tegen deze knelpunten aangelopen zijn.

In grafiek 3.8 is te zien dat er twee knelpunten zijn geweest waarvan iets meer dan de helft van de scholen die de niveau 1-opleiding in het vmbo heeft geïmplementeerd, last heeft gehad. Het eerste belangrijke knelpunt is het gebrek aan een stabiele regelgeving geweest. Door het experimentele karakter van niveau 1-opleiding in het vmbo dienden scholen elk jaar weer opnieuw een licentie aan te vragen. Voor de scholen was er onzekerheid dat de regelgeving rond de niveau 1-opleiding in het vmbo zou blijven bestaan. Echter, de regelgeving rondom de niveau 1-opleiding in het vmbo is per 1 augustus 2009 regulier geworden. Hierdoor zal de stabiliteit van de regelgeving waarschijnlijk vanaf dit moment niet meer als belangrijk knelpunt worden ervaren.

Het tweede belangrijke knelpunt is het ontbreken van extra financiële middelen. Iets meer dan de helft van de scholen geeft aan dit als een knelpunt te hebben ervaren. In hoofdstuk 3.3 bleek dit ook voor sommige scholen die *geen* niveau 1-opleiding in het vmbo aanbieden, een reden te zijn om ervan af te zien.

Grafiek 3.8 – Aantal scholen dat knelpunten tijdens de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo heeft ervaren (n=32)

Iets meer dan een derde van de scholen liep er tegen aan dat de eigen schoolorganisatie niet op een niveau 1-opleiding in het vmbo was ingericht, collega-leraren sceptisch waren of dat de invoering te veel tijd kost. Slechts zes scholen liepen tegen het ontbreken van leerbedrijven aan. Concurrentie met betrekking tot de mbo assistentopleiding of met leerwerktrajecten is voor weinig scholen een knelpunt geweest.

In grafiek 3.8 is geen knelpunt aan te wijzen waar alle 32 scholen last van hebben gehad. Kan hiermee beargumenteerd worden dat de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo voor de scholen zonder al te veel problemen is verlopen?

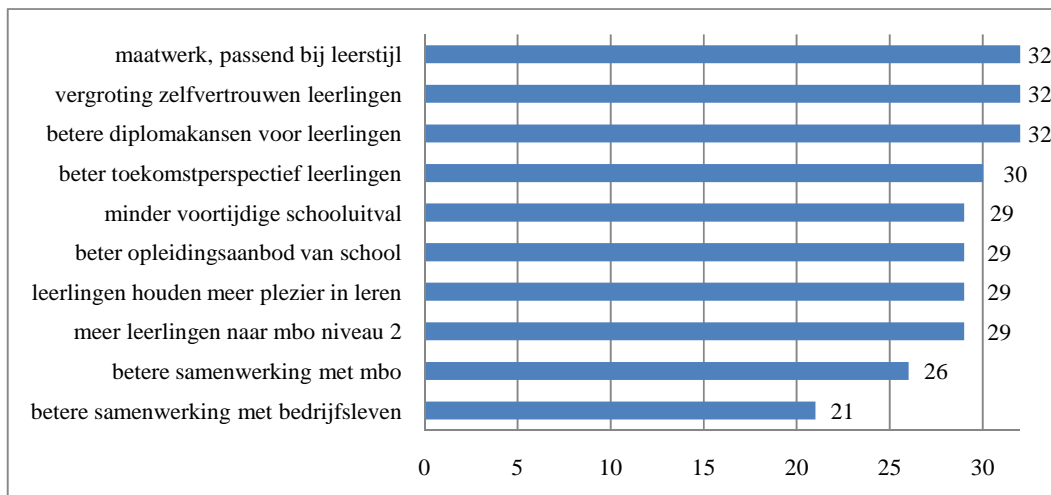
Nee, wat we kunnen concluderen is dat scholen bij de invoering elk tegen hun eigen combinatie van problemen aanliepen. Twintig scholen geven aan tegen drie tot vijf knelpunten aangelopen te zijn en zes scholen geven aan zelfs meer knelpunten te hebben ervaren. Er is slechts één school geweest die geen van de knelpunten uit figuur 3.6 heeft ervaren.

Successen met de niveau 1-opleiding in het vmbo

Scholen mogen dan tegen een aantal knelpunten aangelopen zijn, evenzeer is het belangrijk te weten welke successen ze zelf met de niveau 1-opleiding in het vmbo hebben ervaren. Er is aan de scholen een lijst met tien mogelijke successen voorge-

legd. In grafiek 3.9 staat het aantal scholen weergegeven dat deze punten als een succes beschouwd.

Grafiek 3.9 – Successen die met de niveau 1-opleiding in het vmbo in de school zijn geboekt, in aantallen scholen (n=32)

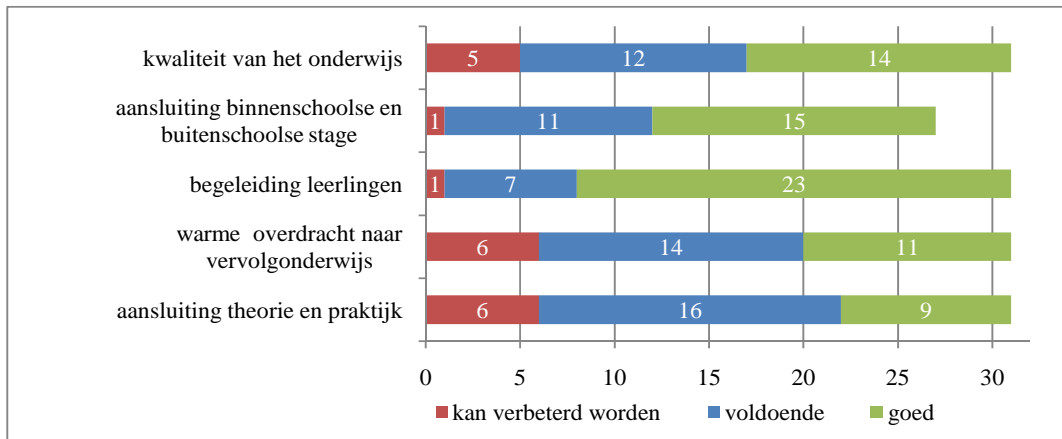
Uit grafiek 3.9 blijkt dat de meerderheid van de scholen *alle* punten als een succes beschouwt. Alle scholen geven aan dat ze met de niveau 1-opleiding in het vmbo meer maatwerk kunnen bieden, het zelfvertrouwen van de leerling vergroot is en er betere diploma kansen zijn. Daarnaast geven bijna alle scholen aan dat er een beter toekomstperspectief voor leerlingen, er minder vroegtijdig schooluitval is, dat leerlingen meer plezier houden in leren, dat meer leerlingen doorstromen naar een niveau 2 opleiding en dat de school nu een beter opleidingsaanbod heeft.

Beoordeling van de eigen niveau 1-opleiding

De scholen zijn dus over het algemeen positief over de niveau 1-opleiding in het vmbo en over het succes van de opleiding. Hoe kijken ze tegen hun eigen opleiding aan?

De scholen is gevraagd om de eigen niveau 1-opleiding in het vmbo op een vijftal punten zelf te beoordelen en daarnaast is een aantal stellingen over het succes van de opleiding aan de scholen voorgelegd. Deze vijf punten en de beoordeling ervan staan in grafiek 3.10. Daarna worden de stellingen besproken.

Grafiek 3.10 – Beoordeling van de eigen niveau 1-opleiding in het vmbo, in aantallen scholen (n=32)

Over het algemeen is de beoordeling over de eigen opleiding positief. Een klein aantal, vijf tot zes scholen, vindt dat binnen de eigen niveau 1-opleiding in het vmbo de kwaliteit van hun onderwijs, de warme overdracht naar vervolgonderwijs en de aansluiting van theorie en praktijk verbeterd kan worden. Verreweg de meeste scholen vinden dat hun opleiding goed of voldoende op de genoemde punten scoort.

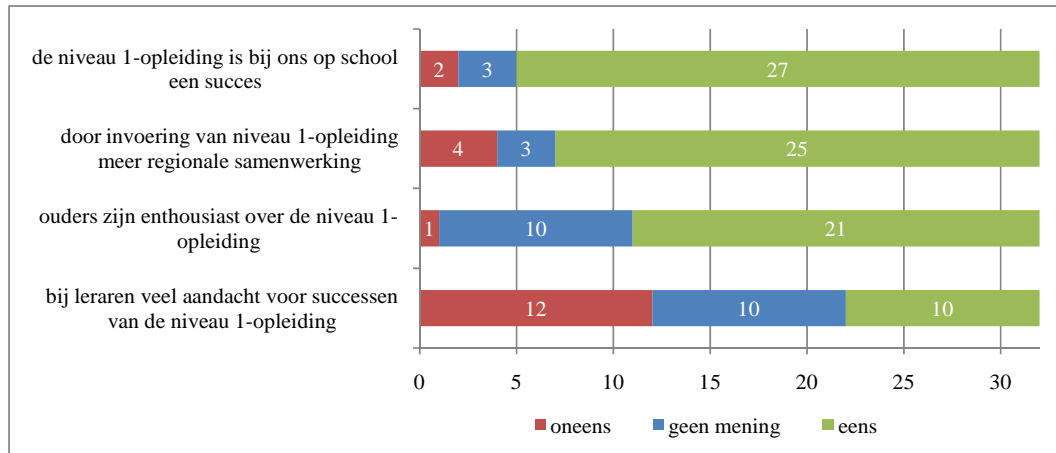
Stellingen over het succes van de eigen niveau 1-opleiding

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat bijna alle scholen het eens zijn met de stelling dat de niveau 1-opleiding op hun school een succes is. Dit staat weergegeven in grafiek 3.11. In de grafiek is te zien dat slechts twee scholen dit geen succes vinden.

Een ruime meerderheid, 21 scholen, is het eens met de stelling dat de ouders ook enthousiast zijn over de niveau 1-opleiding. Tien scholen hadden hier geen mening over. Over de stelling dat er bij de eigen leraren veel aandacht is voor de successen van niveau 1-opleiding zijn de scholen verdeeld. Een derde is het hier mee eens, een derde heeft er geen mening over en een derde is hier mee oneens.

Een ruime meerderheid geeft aan dat de niveau 1-opleiding in het vmbo gezorgd heeft voor meer samenwerking op regionaal niveau. Bij het zoeken en vinden van stagebedrijven wordt samengewerkt met regionale arbeidsmarktinstaties en de kenniscentra.

Grafiek 3.11 – Stellingen over de eigen niveau 1-opleiding in het vmbo, in aantallen scholen (n=32)

Toekomstperspectief aantal leerlingen in niveau 1

Het is duidelijk dat de scholen uit ons onderzoek positief zijn en de niveau 1-opleiding in het vmbo als een succes zien. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de scholen optimistisch zijn over de groei van de opleiding. Elf scholen gaan er van uit dat het komende jaar het aantal vmbo niveau 1-leerlingen zal stijgen, 18 scholen verwachten dat het aantal gelijk blijft. Slechts twee scholen gaan uit van een daling.

3.10 Stellingen over de niveau 1-opleiding in het vmbo

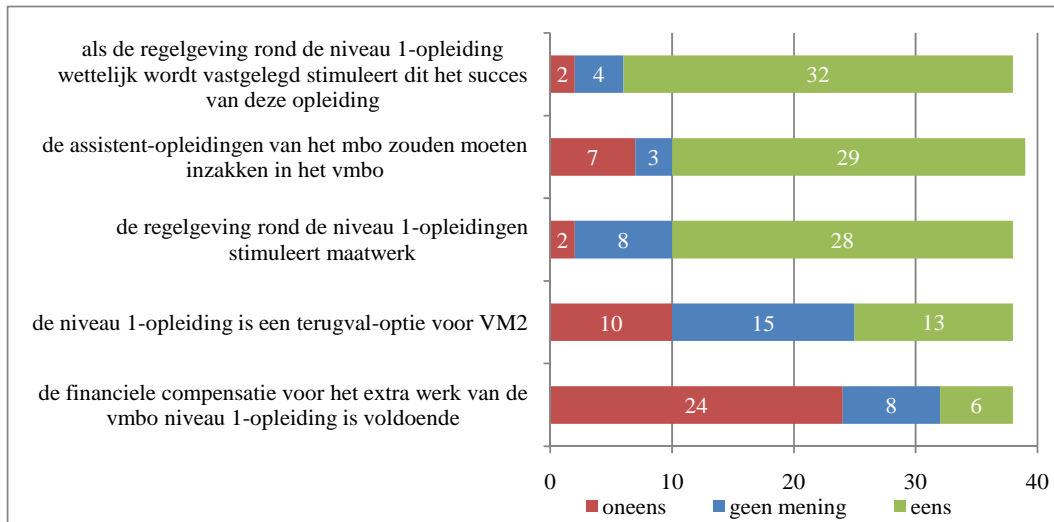
Aan alle scholen die een licentie voor een niveau 1-opleiding in het vmbo hebben aangevraagd, is een aantal stellingen over de niveau 1-opleiding in het vmbo voorgelegd. Dit betreffen zowel de scholen die deze opleiding daadwerkelijk aanbieden als de scholen die deze opleiding niet (meer) aanbieden. Er zijn niet of nauwelijks verschillen tussen deze twee groepen. Dit is de reden waarom de resultaten niet zijn uitgesplitst voor scholen die wel en die geen niveau 1-opleiding aanbieden.

De stellingen hebben betrekking op de regelgeving, voor wie de niveau 1-opleiding mogelijk moet zijn, en welk onderwijs beter bij de doelgroep van niveau 1-opleiding zou passen. Hoe kijken de scholen hier tegen aan?

Stellingen over regelgeving

In grafiek 3.12 staat het aantal scholen weergegeven dat het eens of oneens is met de stellingen over de regelgeving en het algemeen de niveau 1-opleiding.

Grafiek 3.12 – Stellingen over de regelgeving en organisatie van de niveau 1-opleiding, in aantallen scholen (n=39)

In grafiek 3.12 is te zien dat bijna alle scholen het erover eens zijn dat als de regelgeving omtrent de niveau 1-opleiding in het vmbo wettelijk wordt vastgelegd; dit het succes van de opleiding zal stimuleren. Per 1 augustus 2009 is dit gebeurd. De meeste scholen zijn het eens met de stelling dat de regelgeving maatwerk stimuleert en dat het goed is als de assistent-opleidingen door het vmbo in plaats van het mbo zouden worden aangeboden.

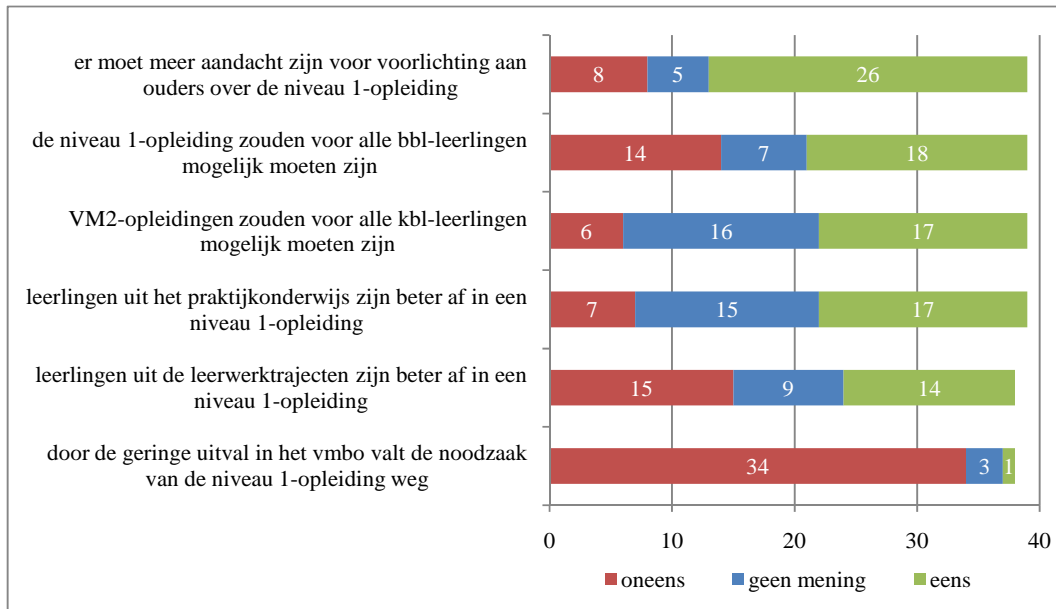
De meningen zijn verdeeld of de niveau 1-opleiding een terugvaloptie is voor het VM2. Veel scholen hebben hier geen mening over, slechts een klein deel van de scholen die de vragenlijst hebben ingevuld, bieden de VM2 opleiding aan.

De meeste scholen zijn het er niet mee eens dat de financiële compensatie voor het extra werk van de niveau 1-opleiding in het vmbo voldoende is. Dit is niet verwonderlijk, in hoofdstuk 3.3 bleek dit voor een aantal scholen ook een reden om uiteindelijk af te zien van het aanbieden van deze opleiding en in hoofdstuk 3.9 bleek dit voor de scholen die wel de niveau 1-opleiding aanbieden, een belangrijk knelpunt.

Stellingen over ouders en doelgroep

Hoe kijken de scholen aan tegen stellingen over de ouders en de leerlingendoelgroep van de niveau 1-opleiding? Dit staat in grafiek 3.13 weergegeven.

Grafiek 3.13 – Stellingen over de ouders en leerlingendoelgroep van de niveau 1-opleiding, in aantallen scholen (n=39)

Uit grafiek 3.13 blijkt dat de meerderheid van de scholen van mening is dat er meer aandacht moet zijn voor de voorlichting aan ouders over de niveau 1-opleiding in het vmbo. Dit is vergelijkbaar met wat in hoofdstuk 3.8 al naar voren dat kwam: negen scholen hebben te maken gehad met het knelpunt waarbij ouders voorkeur hebben voor een andere leerweg dan de niveau 1-opleiding. Betere voorlichting zou deze voorkeur en daarmee dit knelpunt kunnen oplossen.

De meningen zijn verdeeld over de stelling of de niveau 1-opleiding voor alle leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg en de VM2-opleiding voor alle leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg mogelijk moet zijn. De helft van de scholen is het hier mee eens, maar de andere helft is het oneens of heeft geen mening. Er is ook geen eenduidig antwoord op de stelling of leerlingen van het praktijkonderwijs en het leerwerktraject beter af zouden zijn in een niveau 1-opleiding in het vmbo.

Bijna alle scholen zijn het niet eens met de stelling dat door de geringe uitval op het vmbo er geen noodzaak voor de niveau 1-opleiding is. De scholen vinden blijkbaar dat voor de kleine groep die wel uitvalt op het vmbo, maatwerk mogelijk moet zijn.

3.11 Conclusies over de vragenlijst aan de scholen

Wat zijn de belangrijkste conclusies op basis van de vragenlijst?

Uit de vragenlijst bij scholen blijkt dat de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo in grote lijnen een succes is geweest:

- meer maatwerk, onderwijs passend bij de leerstijl van de leerling;
- groter zelfvertrouwen van leerlingen;
- betere diplomakansen voor leerlingen.

Kortom, de oorspronkelijke doelen om de licentie aan te vragen, zijn behaald.

Bij de toelating van leerlingen gaat men niet over één nacht ijs. De leerlingen worden voor de opleiding geselecteerd op basis van harde criteria. Er worden verschillende selectiemethoden gebruikt, zoals gesprekken met ouders, behaalde cijfers en prestaties en testen.

Bij het opzetten van de niveau 1-opleiding in het vmbo is er door de scholen met name geïnvesteerd in het samenstellen van het lesprogramma, het werven van stageplaatsen en de samenwerking met het mbo. Deze samenwerking vindt plaats op het gebied van examens, lesprogramma en de 'warme overdracht' van leerlingen. De samenwerking tussen vmbo en mbo ten aanzien van de niveau 1-opleiding is goed verlopen. Verbetering is bij sommige scholen mogelijk in de 'warme overdracht'.

Bijna alle scholen zijn extern begeleid bij de ontwikkeling van de opleiding, hetzij door de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven, hetzij door de SLOA-instellingen. De invoering van de niveau 1-opleiding heeft de regionale samenwerking en acquisitie van stagebedrijven versterkt.

Ondanks de vele positieve berichten zijn er ook knelpunten genoemd bij de invoering van de niveau 1-opleiding. Elke school heeft zo een eigen combinatie van knelpunten. Het meest genoemd zijn:

- geringe aantal leerlingen dat voor de niveau 1-opleiding in het vmbo in aanmerking komt;
- gebrek aan stabiele regelgeving;
- gebrek aan extra financiële middelen, de omvang van investeringen in tijd en geld.

4 Casestudies

4.1 Inleiding

Op vier scholen is specifiek gekeken hoe het proces van invoering van de niveau 1-opleiding is verlopen. Met de casestudies is dieper ingegaan op:

- de school en de oorspronkelijke redenen om de niveau 1-opleiding aan te vragen;
- de aanvraag van de licentie;
- de inrichting van de AKA niveau 1-opleiding;
- de stage;
- de investeringen;
- de rol van de ouders;
- het rendement;
- de samenwerking vmbo-roc;
- de succesfactoren en;
- de leermomenten.

In bijlage 1 worden de vier cases op hoofdpunten beschreven.

4.2 Jacobus Fruytier Scholengemeenschap

Motto: 'Succes is dat leerlingen erkenning ontvangen'

De school

De Jacobus Fruytier Scholengemeenschap is een school voor voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo) op reformatorische grondslag in Apeldoorn. De school werkt binnen het Reformatorisch samenwerkingsverband samen met Calvijn College in Krabbedijke, Marnix College in Dordrecht en het Van Lodenstein College in Amersfoort/Barneveld/Hoevelaken/Kesteren. De school heeft veel aandacht voor de zorg van leerlingen. Dit blijkt uit de aanwezigheid van loopbaanbegeleiders, remedial teachers, trainers sociale vaardigheden, vertrouwenspersonen, een commissie leerlingenzorg en een sociaal psychologisch leerlingbegeleider. Jacobus Fruytier heeft een relatief grote cluster 4-afdeling. Veel van deze leerlingen lopen vast in hun schoolloopbaan. Door de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo zien de leerlingen dat er nog perspectief is. Daarnaast bestond er bij sommige leerlingen uit het praktijkonderwijs (verder PRO) de sterke behoefte om een diploma te halen hetgeen met een niveau 1-opleiding mogelijk is geworden.

Jacobus Fruytier biedt alleen de 'brede' variant van de niveau 1-opleiding aan: de arbeidsmarktkwalificerende assistentopleiding (AKA). De opleiding is in schooljaar 2008-2009 begonnen met zes leerlingen, drie vanuit praktijkonderwijs en drie vanuit het vmbo. Aankomend schooljaar 2009-2010 zijn er 16 leerlingen. Het is volgens de school een succes. De AKA-opleiding is bedoeld voor de betere leerling uit het praktijkonderwijs (PRO) en voor leerlingen uit het vmbo. Leerlingen die na het PRO meer willen leren en hun schoolperiode willen afsluiten met een diploma kunnen eventueel doorstromen naar AKA. Het is volgens de school een enorme stimulans voor leerlingen. De school biedt hiermee namelijk weer perspectief aan de leerling.

Aanvraag licentie niveau 1-opleiding

Samen met het Hoornbeeck College (MBO op reformatorische grondslag) is een aanvraag ingediend. In verleden is er al samenwerking tussen de Jacobus Fruytier Scholengemeenschap en het Hoornbeeck College geweest in het kader van de vmbo-mbo-aansluiting. Hieruit is ook het initiatief voortgekomen om samen een licentie voor de AKA-opleiding aan te vragen. Bij het Hoornbeeck College was men in eerste instantie terughoudend, maar al snel was men overtuigd van het belang ervan. 'Dit moeten we doen. We moeten er hier niet voor weg lopen. Het is een bijdrage aan flexibiliteit. Het is een uitkomst dat deze leerlingen in hun eigen vertrouwde omgeving een diploma kunnen halen', zo vertelt de MBO-gesprekspartner. De inrichting

van het examen voor de AKA-opleiding is een belangrijk onderwerp geweest. Hier komen we nog op terug.

Inrichting opleiding

De school maakt wat betreft het gebouw gebruik van de dag dat leerlingen in het praktijkonderwijs niet op school zijn. Die dag wordt gebruikt voor de AKA-opleiding.

Eén leraar heeft de juiste 'feeling' om met deze groep leerlingen overweg te kunnen. Een belangrijke succesfactor volgens de school is dan ook de aanwezigheid van zo'n docent. Ook de afdelingsleider praktijkonderwijs is direct betrokken bij de AKA-lessen.

De AKA-opleiding is gericht op de vorming van de leerling. Er wordt geen vakspecifiek traject ingericht. Formeel is de AKA gelijk aan de niveau 1-opleiding, maar praktisch is er een groot verschil. AKA is voor leerlingen die nog niet zo goed weten wat ze willen. Hoe hoger het niveau van de leerling, hoe beter ze ook weten wat ze willen.

Als niveau 1-leerlingen weten wat ze willen, dan gaan zij naar het mbo, hetzij het Hoornbeek College of als het een groene opleiding betreft AOC Helicon.

AKA is gericht op algemeen vormende capaciteiten: rekenen taal, samenwerken e.d. Er wordt gebruik gemaakt van de methode Kr8 (www.methodekr8.nl) en ook van competenties uit het bereik Loopbaan, Leren en Burgerschap. De methode Kr8 bestaat uit opdrachten waarin leerlingen moeten laten zien dat ze vier werkprocessen beheersen: plannen, uitvoeren, evalueren en afwerken. Leerlingen beheren een portfolio waarin ze hun vorderingen bijhouden. In totaal doen leerlingen minimaal 22 zogenoemde examenkaarten uit de methode Kr8, die beoordeeld worden. De opdrachten zijn zo opgebouwd dat leerlingen zelfkennis krijgen en zelfvertrouwen opbouwen. Ze doen workshops waarin opdrachten uit de methode Kr8 aan de orde komen.

De AKA-opleiding, zo wordt gezegd, bestaat vooral uit persoonlijke vorming. Het is het oude vormingswerk, alleen nu met stage. Ook de MOET-klas - een onderwijsarrangement voor zorg- en risicoleerlingen in Amsterdam-Zuidoost - is een inspiratiebron geweest.

Ervaringen over het gebruik van deze methode Kr8 worden met andere scholen uitgewisseld. Op basis van gelijkwaardigheid worden gezamenlijke oplossingen gezocht voor problemen en hoe deze kunnen worden opgelost. Expertise wordt uitgewisseld en dit heeft succes opgeleverd ook voor andere leerlingen in het kader van Passend Onderwijs.

De ontwikkeling van het AKA-examen is een intensief, enerverend proces geweest waar Jacobus Fruytier en het Hoornbeek College elkaar hebben gevonden. Het examen is in goede samenwerking tot stand gekomen. Men heeft samen een cursus Competentiegericht Beoordelen gevolgd. Competentiegericht toetsen betekent integraal kijken naar kennis, houding en vaardigheden. Jacobus Fruytier heeft zich de principes van competentiegericht leren eigen gemaakt. Er zijn casussen gemaakt. Het vmbo maakt de opgaven die door het mbo zijn beoordeeld. Door samenwerking van vmbo en mbo is er ook een Proeve van Bekwaamheid gekomen.

De structuur van een examenopdracht bestaat weliswaar uit een product, maar de totstandkoming daarvan is een proces waarbij leerlingen (beredeneerd) keuzes moet maken. De procesgerichtheid staat in het examen centraal.

Het feitelijke examen bestaat uit drie delen van in totaal drie dagen:

1. Anderhalve dag op stageplek.
2. Tentamen praktijk op school.
3. Proeve van Bekwaamheid.

Stage

De leerlingen in de AKA-opleiding lopen drie dagen in de week stage. Bij de keuze van het stagebedrijf wordt door de school goed gekeken of het bedrijf hiervoor in aanmerking komt. Het bedrijf moet rekening houden met de mogelijkheden van deze leerlingen.

Leerlingen kunnen al heel wat, zo wordt gesteld, maar het bedrijf moet zich wel realiseren dat ze één opdracht tegelijk aan kunnen. De ervaringen met stagebedrijven zijn positief, maar er zijn ook wel eens leerlingen bij wie het mis gaat. De ene AKA-leerling kan veel meer dan de ander. Cruciaal is dat stagebedrijven rekening houden met het niveau van de leerling.

Er is voldoende aanbod aan stagebedrijven.

Investerings opleiding

Jacobus Fruytier heeft grote investeringen gedaan om de AKA-opleiding binnen de school tot stand te brengen. Jaarlijks worden twee personeelsleden (afdelingsleider PRO en AKA-docent tezamen 1.8 fte) op de inleiding ingezet. Voor de inrichting van het lokaal heeft men weinig hoeven investeren omdat gebruik kon worden gemaakt van het PRO-lokaal. De inrichting van de opleiding (o.a. examen) heeft veel tijd en energie gekost. Er zijn boeken voor de methode Kr8 gekocht. Er zijn informatiebijeenkomsten voor ouders georganiseerd en er is geïnvesteerd in de ontwikkeling van de stages. Ook het Hoornbeek College heeft geïnvesteerd in de voorbereidingsfase.

Puur bedrijfsmatig gezien zou de school nooit aan de AKA-opleiding zijn begonnen. De school is echter bereid hierin te investeren. De missie van Jacobus Fruytier Scholengemeenschap is een open school te zijn, waar voor iedereen een plaats is. De school investeert daarmee in voorzieningen voor leerlingen die extra zorg nodig hebben.

Ouders

De ouders zijn volgens de school positief over de AKA-opleiding. Bij de start in 2008 is er bijeenkomst geweest met de zes leerlingen en hun ouders. De leerlingen hebben zelf de presentatie van deze bijeenkomst gedaan. Dat is goed voor het zelfvertrouwen van de leerlingen. De meeste ouders schatten de situatie rond hun kind goed in en weten dat de niveau 1-opleiding mogelijkheden geeft.

Rendement

Op papier klopt het dat leerlingen van niveau 1 naar niveau 2 kunnen. In de praktijk is dat echter veel lastiger, aldus de gesprekspartners van deze school. Voor veel leerlingen is niveau 2 te hoog gegrepen, zo blijkt uit het gesprek: 'Er zit een gat tussen AKA en niveau 2. Boekhoudkundig zal de overstap wel kloppend zijn, maar we kijken nu per geval wat mogelijk is. Voor veel leerlingen is deze overstap naar niveau 2 lastig'. De school probeert er onderwijskundig een mouw aan te passen, maar, 'De politiek moet zich realiseren dat niet iedere leerling een startkwalificatie kan behalen. Het is raar dat vmbo-gediplomeerden en niveau 1-gediplomeerden als VSV tellen. Dit beschadigt deze leerlingen. Het zou volgens de school goed zijn als er een grondige veldraadpleging gehouden zou worden om de ervaringen van ROC's terug te koppelen. Volgens de school hebben 'niet alle kinderen de capaciteit om een startkwalificatie te halen. De politiek moet dit leren accepteren'.

Niveau 2 opleidingen kennen volgens een gesprekspartner een hoger niveau aan complexiteit. Voor een deel van de leerlingen zal dit volgens de school altijd te hoog blijven.

Formeel zijn de leerlingen toelaatbaar, maar de school raadt het niet altijd aan. Geprobeerd wordt zoveel mogelijk leerlingen een kans te geven op het Hoornbeeck College. De school kan echter slechts adviseren. Soms geeft de school aan dat niveau 2 geen haalbare kaart is. Gesteld wordt verder dat 'leerlingen soms wel willen, maar ze moeten het ook in zich hebben'.

Het succes van de AKA-opleiding, zo wordt gezegd, zit niet in het behalen van niveau 2. 'Succes zit erin dat leerlingen erkenning ontvangen, een bepaalde meerwaarde krijgen. Het zijn vaak leerlingen die nog niks hebben bereikt. Alles mislukt. Het is

dan prachtig om te zien dat ze groei doormaken, dat ze gemotiveerd worden voor deze opleiding'.

Leerlingen die vroeger 'Ik moet niks' zeiden als je ze advies gaf dat ze harder moesten werken of aan hun toekomst moesten denken zeggen nu: 'Ik heb geen keus, Ik doe mee.' Het is al mooi als ze een niveau 1-diploma halen, zo geeft de school aan. Bij deze leerlingen moet niet worden gedacht aan het eindniveau. Dan wordt de lat te hoog gelegd.

Eén van de gesprekspartners van deze school: 'Ik zie trotse moeders die hun kind weer met plezier naar school zien gaan. Kinderen uit een Rebound setting die weer naar school gaan en een goede kans op een baan hebben. Je hebt voorkomen dat ze in een zorg- of criminaliteitscircuit komen. Dat is winst voor de maatschappij. Daar doe je het voor'.

De leerlingen willen een 'brede' AKA-opleiding, zo geeft de school aan, 'Je moet ze niet dwingen naar een 'smalle' niveau 1-opleiding of een niveau 2 opleiding. We ontnemen ze dan het recht om zich te ontwikkelen'.

Samenwerking vmbo - roc

De samenwerking tussen de Jacobus Fruytier Scholengemeenschap en het Hoornbeek College rond de AKA-opleiding heeft bij de betrokkenen een goed gevoel opgeleverd. Het voordeel van de samenwerking rond de niveau 1-opleiding in vergelijking tot eerdere samenwerkingsprojecten vmbo-mbo was de concreetheid ervan. Zoals een van de gesprekspartners zegt: 'Het was een heel concreet project. We konden de diepte in. Bij andere samenwerkingsprojecten was dit minder concreet. We hebben het in het verleden wel gehad over 'warme' overdracht en programmatische afstemming tussen vmbo en mbo. We liepen altijd tegen de het punt aan: Wat is dat dan precies.'

De samenwerking in het kader van de AKA-opleiding doet naar meer verlangen, zo wordt gesteld. Het is volgens de school waardevol om in gezamenlijkheid iets voor deze doelgroep te kunnen betekenen. Vooral de ontwikkeling van het examen heeft toegevoegde waarde gehad. De kennis van elkaars doelgroep is toegenomen. Er is samen een ideaal maatwerktraject tot stand gekomen. Ook positief is men over de invoering van competentiegericht onderwijs.

De gesprekspartners hebben een algemeen advies aan de politiek: 'Werk regionale initiatieven niet tegen met landelijke regelgeving. Creëer win-win situaties. Zorg voor maatwerk zodat scholen op regionaal niveau zelf aan de slag kunnen. Er komen nu steeds meer regiopleinen voor aansluiting onderwijs - beroepswereld. Smoor de lokale initiatieven niet met beleid van bovenaf'.

De samenwerking tussen vmbo en mbo rond de niveau 1-opleiding is positief geweest. Één plus één, heeft volgens de school drie opgeleverd. Bedrijfsmatig kunnen beide scholen ervan profiteren als maar een gezamenlijk doel voor ogen wordt gehouden.

Succesfactoren

Succesfactoren bij het vormgeven aan de niveau 1-opleiding in deze school zijn:

1. Leerlingen perspectief kunnen bieden.
2. Zien dat leerlingen zelfvertrouwen krijgen en hun leven weer oppakken.
3. Aanwezigheid van leraren die 'feeling' hebben met de doelgroep.
4. Aanwezigheid PRO-gebouw.
5. Samenwerking met mbo.
6. Er is genoeg werk voor deze leerlingen, mits stagebedrijf rekening houdt met het niveau van de leerlingen.
7. Missie van de school die gericht is op zorg voor *alle* leerlingen, met veel aandacht voor zorgleerlingen.
8. Ouders die trots zijn (de school profileert zich expliciet met de niveau 1-opleiding).

Leermomenten

De school loopt soms aan tegen landelijke regelgeving die 'kleinschalige' maatwerktrajecten om zeep wil helpen, terwijl deze maatwerktrajecten veel tijd en energie van betrokkenen van het vmbo en het mbo hebben gekost,. Een voorbeeld hiervan is het via een achterdeur (taalniveau) de doorstroom vanuit het praktijkonderwijs naar niveau 1-opleiding proberen te blokkeren.

4.3 Edudelta Barendrecht

Motto: *'We voelen ons verantwoordelijk voor de opvang van deze leerlingen, we laten ze niet 'dumpen''*

Eén van de cases is een Agrarisch Opleidingen Centrum (AOC). Het vmbo is in de sector groen (het agrarisch onderwijs) direct verbonden aan een AOC. AOC Edudelta heeft diverse vestigingen in het Zuid-Westen van Nederland. In de vestiging Barendrecht biedt AOC Edudelta in het vmbo de niveau 1-opleiding aan.

De school

AOC Edudelta is in Barendrecht in 2005 met de AKA niveau 1-opleiding in het vmbo begonnen. Er was regionaal behoefte aan een voorziening voor leerlingen met een 'vlekje of een rimpeltje'. Er kwamen meer buitenbeentjes, zittenblijvers en zeer ongemotiveerden. Het aantal drop-outs, voortijdig schoolverlaters, soms met een crimineel verleden, steeg. De sector groen had een goed imago voor de opvang van deze leerlingen. AOC's zijn kleinschalige scholen. Bovendien het was een vooral 'witte' school hetgeen voor sommige ouders aantrekkelijk was. De school kreeg veel aanmeldingen ook van buiten de eigen school. De school voelde zich verantwoordelijk voor de opvang van deze leerlingen. Men wilde invulling geven aan de zorgplicht en deze leerlingen niet 'dumpen'.

De sociale verantwoordelijkheid speelde dan ook sterk. Vooral de afdelingscoördinator voelde zich begaan met deze leerlingen en wilde deze groep opvangen. Andere scholen stuurden hun leerlingen die waren vastgelopen naar Edudelta. Dat wil overigens niet zeggen dat alle leerlingen bij de niveau 1-opleiding terecht kunnen. Niveau 1-opleidingen kennen een specifieke doelgroep. Bijvoorbeeld voor jonge moeders is een andere specifieke voorziening aanwezig. Zij horen in een andere groep op de niveau 1-opleiding.

Aanvraag licentie niveau 1-opleiding

Er is een samenwerking met het Albeda college. AOC Edudelta kan zo alle richtingen aanbieden. Leerlingen van het eigen vmbo hoeven dan niet naar een andere school voor de AKA opleiding. Leerlingen die in de techniek of in zorg&welzijn verder willen, volgen de lessen bij het Edudeltacollege en worden als extranei ingeschreven bij het Albeda College. Op die manier kunnen ze ook diplomeren in de niet groene sectoren. Omgekeerd kunnen leerlingen van het Albeda College uitstromen in de groene sectoren.

Inrichting opleiding

AOC Edudelta biedt de brede variant van de niveau 1-opleiding in het vmbo aan: arbeidsmarktgekwalificeerde assistentopleiding (de AKA). Ze spreken zelf over de AKA-opleiding. Als leerlingen echt gemotiveerd zijn voor een beroep, of als ze echt weten wat ze willen, dan kiezen ze voor een 'smalle' niveau 1-opleiding. Dan gaan ze naar niveau 1-in het *middelbaar beroepsonderwijs*, hetzij bij een groene opleiding bij AOC Edudelta, hetzij bij een andere opleiding zoals op het Albeda College. Leerlingen kunnen tot de kerst 'switchen' naar een 'smalle' niveau 1-opleiding; maar dan in het mbo.

AOC Edudelta kiest bewust voor het aanbieden van de 'brede' variant van de niveau 1-opleiding in het vmbo:

1. Het gaat om het niveau van functioneren. Een gesprekspartner licht dit toe: 'Of de leerlingen een opleiding volgt in zorg&welzijn, techniek of groen is niet echt belangrijk, het gaat erom dat iemand zijn niveau haalt.'
2. In de praktijk switchen deze leerlingen vaak van beroep of branche. 'Wie van deze leerlingen werkt na bijvoorbeeld vijf jaar nog in de richting van zijn opleiding?', zo vraagt de gesprekspartner. Het is beter deze leerlingen breed op te leiden.

Meestal stromen leerlingen in aan het eind van leerjaar drie, begin leerjaar vier. De opleiding duurt een half jaar tot twee jaar. In het begin ging het om ongeveer 35 leerlingen. Afgelopen jaar was er een groep van 17 leerlingen.

Selectie AKA-leerlingen

Edudelta stelt duidelijke eisen aan de toelating tot de AKA-opleiding. Leerlingen moeten in staat zijn zelf een sollicitatiebrief te schrijven, ze moeten visueel ingesteld zijn. Wettelijk is nu geregeld dat alleen leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo naar AKA kunnen en dat ze een bepaald kwalificatieniveau voor Nederlands moeten hebben om de doorstroom vanuit het praktijkonderwijs naar de AKA-opleiding beter aan te laten sluiten. Een goede keuze voor breed of smal is belangrijk. Aansluiting bij de interessesfeer kan de rendementen van de opleiding aantoonbaar verhogen. Sinds enkele jaren voert Edudelta een test uit van het bureau AMN om de belangstelling vast te stellen, met betere resultaten als gevolg.

De doorstroming vanuit het praktijkonderwijs is gering. Vaak hebben deze leerlingen een kennisprobleem.

Wat leren ze?

De 'brede' AKA-opleiding in het vmbo is gericht op burgerschap, algemene vaardigheden, zelfstandigheid en ook kennis opdoen. Ze horen over allerlei maatschappelijke onderwerpen die jongeren aangaan, zoals, CAO's, loverboys e.a.

Veel aandacht wordt besteed aan:

1. Burgerschap, ruimte krijgen, zelfvertrouwen, identiteit, sociale vaardigheden.
2. Jezelf kunnen presenteren, bijv. door een fatsoenlijke, stevige hand te geven.
3. Portfolio bijhouden.
4. Solliciteren, dit wordt veel geoefend.
5. Het zelf organiseren van een sportmiddag en vakantiereis.

Op school wordt de methode Kr8 gebruikt. Deze methode is erop gericht leerlingen zelfvertrouwen te geven. Ze krijgen met deze methode zicht op de vraag: Wie ben ik? Hier hebben deze leerlingen behoefte aan. Ze moeten leren regelmaat in hun leven te krijgen. Ze worden volgens de school 'arbeidsklaar' gemaakt.

De AKA-leerlingen krijgen ook Nederlands, Engels en rekenen. Ze houden hun eigen portfolio bij. Leerlingen toetsen zelf hun competenties. Ze moeten laten zien dat ze vier werkprocessen doorlopen hebben: plannen, uitvoeren, evalueren en afwerken. Waar deze leerlingen moeite mee hebben, zo wordt gesteld, is zichzelf kritisch te beoordelen: (zelf)evaluatie. Dit is volgens de school een zwak punt van veel leerlingen.

De AKA-groep is een aparte groep in het vmbo. Er wordt soms bij praktijklessen gebruik gemaakt van de praktijklokalen van het AOC Edudelta (koken, metaal, winkels, zorg&welzijn). De leerlingen zijn dan in hun eigen hoekje bezig.

Stage

De AKA-leerlingen lopen 2,5 dag in de week stage; het hele jaar door. Ze komen bij een grote variatie aan bedrijven terecht. De bedrijven zijn allemaal als mbo-leerbedrijf geaccrediteerd. Er wordt wel gezocht (indien er keuze is) naar een specifieke stagebegeleider die 'feeling' heeft met deze leerlingen. De begeleider moet leerlingen een kans willen geven en tegen een stootje kunnen. De school gaat altijd een 'goed' gesprek aan met het stagebedrijf en de praktijkbegeleider aan over het type leerling. Bedrijven moeten op deze leerlingen voorbereid zijn. Vaak wisselen leerlingen van bedrijf. Het kan voorkomen dat leerlingen 3-4 opeenvolgende stageplekken hebben tijdens hun AKA-opleiding in het vmbo.

Tijdens het werk op de stageplek blijkt volgens de school vaak dat AKA-leerlingen veel kunnen. Het niveau van wat leerlingen aan vaardigheden hebben, kan echter heel verschillend zijn. Sommigen werken al snel mee, anderen hebben meer begeleiding nodig.

AOC Edudelta helpt de leerling mee een stagebedrijf te vinden. Dat is nooit een probleem. De belangrijkste branches waar leerlingen terecht komen zijn: horeca, groen, winkels e.d. De oorspronkelijke verwachting bij organisaties van werkgevers en scholen was dat er voor deze leerlingen geen werk zou zijn. Dit wordt volgens de school

uitdrukkelijk gelogenstraft. Er is genoeg werk op dit niveau, maar men moet er wel bedacht op zijn om deze werkzaamheden in een bedrijf te vinden, aldus de gesprekspartners. Dat dringt ook door bij bedrijfsleven. Deze mensen zijn nodig. Het is ook beter dan dat ze afglijden. Er zijn volgens de school heel veel goede werkgevers. Werkgevers moeten wel bereid zijn even te kijken naar de werkzaamheden in het bedrijf die geschikt zijn voor deze leerlingen. Dat is er veel meer dan werd gedacht. Hier is aandacht voor nodig.

Een strakke begeleiding op de stageplek is volgens AOC Edudelta de belangrijkste succesfactor. De leerlingen worden op de stageplek strak begeleid. Ze worden door de school niet losgelaten in het bedrijf. Ze worden intensief gecoacht. Als dit niet wordt gedaan, dan bestaat het risico van uitval tijdens de stage. De school zit er dicht bovenop door elke week de leerlingen te bezoeken. Kenwerk wordt erbij betrokken. Ouders zijn ook betrokken bij het leerbedrijf. De crux van het succes is begeleiding van school naar leerbedrijf. Slechts weinig leerlingen hebben eigen werkervaring.

Investeringsopleiding

AOC Edudelta heeft qua gebouw weinig investeringen hoeven doen. Praktijklokalen waren aanwezig. De investeringen zitten vooral in de inrichting van de opleiding.

In het begin bleek dat het begeleiden van deze groep leerlingen specifieke vaardigheden van leraren vereiste. Leraren hebben bij het Christelijke Pedagogisch Studiecentrum (CPS) een cursus gevolgd om de volgende vragen scherp te krijgen: Waarin schieten we tekort om deze leerlingen te begeleiden? en Wat hebben we nodig?

In het eerste jaar waren volgens de school leraren nog niet goed toegesneden op het lesgeven aan deze groep leerlingen.

AKA-leerlingen hebben veel gedragsproblemen. Er dient volgens de school een selecte groep leraren te zijn, die vaardig genoeg is om deze leerlingen te begeleiden. Na twee jaar heeft de school een speciale vacature gezet voor een AKA-docent. Inmiddels is op AOC Edudelta een speciale leraar aangetrokken voor deze groep.

Bekwaamheden AKA-leraar

De bekwaamheden waarover een leraar moet beschikken die met AKA-leerlingen werkt, zijn volgens de school:

- affiniteit hebben met deze groep leerlingen;
- match met deze groep leerlingen kunnen maken;
- ruimdenkend zijn en zich niet storen aan gedrag;
- pedagogische vaardigheden hebben;
- met ouders om kunnen gaan.

Vmbo-leraren zijn niet altijd enthousiast om les te geven aan AKA-leerlingen. Ze zien AKA als uitholling van vakgerichte opleiding en als 'afvalputje' van het vmbo, zoals wordt gezegd.

Lang niet alle leraren zijn geschikt om met deze leerlingen om te gaan. Het is een must om ruimhartig te zijn en te kunnen omgaan met leerlingen die niet in het gareel passen. Dit vereist aan de kant van de leraar: feeling, geduld, pedagogisch vermogen, open hart hebben en gemotiveerd zijn.

De AKA-docent opereert niet alleen. Hij geeft les in afstemming met de zorgcoördinator (die de echte problemen bespreekt) en met de stagecoördinator.

Ouders

De contacten met de ouders van de (potentiële) AKA-leerlingen zijn een langdurig en zorgvuldig proces. De school organiseert voorlichtingsavonden. De school gebruikt een informatiefolder van Colo (de overkoepelende organisatie van kenniscentra beroepsopleiding bedrijfsleven) over de AKA-opleiding en deze wordt met de ouders besproken. Het is belangrijk aan ouders uit te leggen wat hun kinderen met de opleiding kunnen. Er is een klein, specifiek groepje leerlingen dat in aanmerking komt voor de AKA-opleiding. Om in aanmerking te komen voor AKA zijn er selectie-eisen. Uiteindelijk besluiten de meeste ouders ermee door te gaan. Ze voelen zelf ook aan dat hun kind op school problemen heeft. De AKA-opleiding kan perspectief bieden. School en ouders stellen zich steeds de vraag: wat is het beste voor deze leerling?

Rendement

Het eerste jaar is men begonnen met 35 leerlingen, waarvan er 27 slaagden. De volgende jaren is er telkens een groep van zo'n 17 AKA-leerlingen geweest, waarvan 50 procent het diploma haalde. De rendementcijfers komen overeen met de landelijke cijfers zoals die voor de AKA-opleiding in het mbo zijn verzameld (Schuit 2008). Het slaagpercentage van 50 procent duidt er volgens de school ook op dat het niveau 1-diploma een zekere maatschappelijke/civiele waarde heeft. Leerlingen krijgen het niet cadeau. Het diploma vertegenwoordigt een waarde en het bedrijfsleven heeft hierop invloed. De ervaring op het stagebedrijf is volgens de school bepalend voor de beoordeling. Die moet voldoende zijn. De afstemming met het bedrijfsleven is nodig: 1. om deze leerlingen een stageplaats en baan te geven en 2. ook voor de erkenning van de civiele waarde van het diploma.

De kans op een niveau 1-diploma is voor leerlingen van 'buiten' (van bijv. een Reboundsetting, terugkeerders als leerlingen al een tijdje is uitgevallen uit het vmbo) kleiner dan voor leerlingen die via het vmbo binnenkomen.

De meeste leerlingen stromen volgens de school door naar de 'smalle' niveau 1-opleiding in het mbo. De kans op doorstroom naar niveau 2 in het mbo is gering, zo wordt gezegd.

De doorstroom naar de 'smalle' variant van de niveau 1-opleiding, dus op het mbo, loopt volgens de school niet echt vloeiend. Vaktechnisch komen deze leerlingen dan vaak tekort. 'Ze verliezen dan weer iets van de tijd die ze bij de AKA-opleiding hadden gewonnen', zo wordt gesteld. Als leerlingen doorstromen naar het mbo, dan komen ze, vooral bij doorstroom naar niveau 2, nogal eens tussen 'wal en schip' terecht.

Het rendement zit hem nog niet eens in de harde doorstroom maar vooral in de succesbeleving van de AKA-student. Het succes van de AKA-opleiding is dat deze leerlingen door hun stageplaats toch een baan krijgen, ondanks het oorspronkelijk perspectief van drop-out, spijbelen, voortijdige schooluitval, crimineel verleden, detentie. AKA-leerlingen grijpen hun kans. Het zijn volgens de school vaak leerlingen die al een half jaar op straat hangen en dan via een AKA-traject de kans grijpen.

Samenwerking vmbo-roc

Doordat AOC Edudelta al over een vmbo-afdeling beschikt, is de samenwerking met het middelbaar beroepsonderwijs (AOC vmbo en AOC mbo) altijd positief geweest. De opvang van deze leerlingen op het vmbo heeft voordelen ten opzichte van het mbo:

1. In het vmbo kan men met kleinere groepen werken.
2. Leerlingen krijgen in het vmbo meer aandacht.
3. Leraren hebben gemiddeld meer affiniteit, feeling met deze leerlingen.
4. Het vmbo biedt meer begeleiding op stageplek. (Dit is volgens de school een groot verschil met mbo).

Leraren in het mbo, zo zeggen de gesprekspartners, zijn vakgericht. De leraren aldaar gaan ervan uit, zo wordt gesteld, dat de leerling bewust heeft gekozen voor een beroep of vak en wie niet aan de eisen kan voldoen, die zou de opleiding moeten verlaten. Minder dan in het vmbo wordt geprobeerd de leerling bij de opleiding te betrekken.

De overdracht van vmbo naar mbo is zeer wisselend volgens de school. Vaak gaat het mis. De leerlingen vallen dan tussen 'wal en schip'. De school moet deze leerlingen ook niet te veel pushen naar niveau twee. De school vraagt zich vaak af: 'Is het wel zo verstandig wat we doen?' De school stuurt de leerlingen bijvoorbeeld naar niveau twee opleiding in het mbo. De leerlingen vallen daar in een gat. Ze komen van een

'witte' school en dan voelen ze zich niet meer thuis op een groot ROC. Het is hier kleinschaliger'. Het Albeda College gaat nu overigens met wijkscholen werken en wordt dus ook kleinschaliger.

De AKA opleiding in het vmbo is voor praktisch ingestelde leerlingen, die anders dreigen uit te vallen. Leerlingen die gewoon de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg kunnen halen, moeten deze ook volgen. Het zou volgens de school misbruik zijn van de AKA-regeling, indien deze leerlingen AKA zouden volgen.

VM2 is anders opgezet dan de AKA-opleiding. Leerlingen VM2 stromen in vanaf leerjaar 3, de opleiding duurt drie jaar en zelfs met plan voor 4 jaar.

Edudelta gaat met twee VM2 opleidingen beginnen. Dit zijn Dierhouderij en Handel & Agrologistiek. De stage zal een flink deel van de opleiding beslaan: in het eerste jaar een dag in de week, in het tweede jaar twee dagen in de week. Na drie jaar kunnen leerlingen een diploma halen, hetgeen gelijkwaardig is aan een startkwalificatie.

AOC Edudelta is een voorstander van de VM2-opleiding. Het risico van het invoegen van VM2 is wel, aldus de school, dat het aanbod van de AKA-opleiding opdroogt. De huidige AKA-opleiding wordt dan een terugvaloptie van de VM2 opleiding. Leerlingen die vroeger voor AKA in aanmerking komen, gaan nu wellicht naar VM2.

Succesfactoren

De succesfactoren bij de invoering van de niveau 1-opleiding in het vmbo in deze school zijn:

1. Strakke stagebegeleiding.
2. Geschikte leraar.
3. Praktijkbegeleider op de stageplek.
4. Er is werk genoeg voor AKA-leerlingen.
5. Goede intake.

Leermomenten

1. Doorstroming vanuit praktijkonderwijs.
2. Zorgen voor 'warme' overdracht.

4.4 Vader Rijn College Utrecht

Motto: 'Het gaat om kwalificeren in plaats van selecteren'

De school

Vader Rijn College is een vmbo-school in Utrecht. De school heeft al een lange geschiedenis van innovatie en vernieuwing: activerend onderwijs, contextueel onderwijs, competentiegericht onderwijs.

De school biedt twee onderwijsconcepten waar ouders en leerlingen zelf voor kunnen kiezen: een traditioneel aanbod (vakgericht) en Natuurlijk Leren. Ook leraren kiezen ervoor of ze willen lesgeven in het vakgerichte onderwijs (met schoolboeken) of binnen Natuurlijk Leren (met Prestaties en andere leerstof). Doordat ouders, leerlingen en leraren zelf kunnen kiezen of ze voor het traditionele vakgerichte onderwijs of voor Natuurlijk Leren gaan, is er geen sprake van een 'opgelegd' systeem. Dit is volgens de school de redding van het systeem. 'Zo worden pais en vree met ouders en binnen het docententeam gehandhaafd'.

Aanvraag licentie voor niveau 1-opleiding

Er zijn een drietal aanleidingen voor de aanvraag van een licentie voor de niveau 1-opleiding in het vmbo op het Vader Rijn College:

1. Voorkomen van uitval van leerlingen.
2. Tanende belangstelling voor techniek.
3. Invoering landelijke examens vmbo.

Rond 2000 waren er op school zorgen over het achterblijven van succes van de leerlingen in het vervolgonderwijs, het ROC. De voortijdige uitval van leerlingen vooral in de niveaus 1 en 2 van het MBO was hoog. Het ROC adviseerde toen de invoering van Competentiegericht Onderwijs. Vader Rijn College heeft toen gekozen voor de activerende onderwijsmethode van het nieuwe leren gebaseerd op 'Koop een auto op de sloop' van Alex van Emst.

Tegelijkertijd had de afdeling techniek een groot gebrek aan belangstelling van leerlingen. De school zocht naar een andere manier van werken die het voor leerlingen interessanter zou maken voor techniek te kiezen. Daaruit kwam een nieuw onderwijsconcept naar voren dat breed in de school, ook buiten de sector techniek, werd gedragen.

Een derde aanleiding was de landelijke invoering van centrale examens in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo. De regionale examens voor de a-, b- en c-

niveaus in het vbo (d-niveau was wel landelijk) werden vervangen door landelijke examens voor alle leerwegen. De reactie van de school was: 'Daar gaan we in de basisberoepsgerichte leerweg niet aan meedoen. Dat is niet de weg om onze kinderen naar de toekomst en de arbeidsmarkt te leiden.' De school heeft een jaar geweigerd om leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg aan het landelijk examen mee te laten doen. Ook landelijk was hiertegen grote weerstand. Na één jaar zat de school wel met de handen in het haar: 'De vraag was, wat nu?'

ROC Midden-Nederland kwam toen met de oplossing, de pilot AKA die ze hadden gekregen. Risico-leerlingen konden op die manier naar niveau 1 in het mbo worden geleid. Het was oorspronkelijk geschikt voor leerlingen AMBV (Algemene Maatschappelijke en Beroepsvoorbereiding). Vader Rijn College heeft vervolgens de AKA-opleiding als oplossing gekozen. Niet omdat deze gericht is op risico-leerlingen, maar juist op het verbeteren van de doorstroom naar niveau 2. Samen met ROC Midden-Nederland is een licentieaanvraag ingediend.

Inrichting opleiding

In de praktijk is de AKA-opleiding op deze school gelijk aan de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo, terwijl iedereen denkt dat de BBL-leerling meer moet kunnen. De AKA-opleiding is volgens de school praktischer en meer op kwalificeren ingericht. Alle leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg van het Vader Rijn College worden in de AKA-opleiding geplaatst. De school biedt alleen de 'brede' variant van de niveau 1-opleiding aan. Drie sectoren (techniek, zorg&welzijn, administratie) zijn hierin vertegenwoordigd. Leerlingen proeven van alle drie de sectoren. Het gaat in totaal om ongeveer 85 leerlingen per jaar.

De opleiding is gericht op maatschappelijke verantwoordelijkheid, voorbereiding op samenleving en arbeidsmarkt. Veel leerlingen leven in een 'beschermd' thuisomgeving en zijn nog niet gewend om te gaan met de grotere samenleving. Ze hebben moeite met sociale vaardigheden, met de waarden en normen in de samenleving. Een gesprekspartner zegt dit mooi op basis van de Duitse socioloog Tönnies die de overgang van een voornamelijk agrarische samenleving naar een industriële samenleving beschreef: 'Ze leven in de 'Gemeinschaft', ze moeten naar de 'Gesellschaft'.

AKA-leerlingen volgen allemaal het aanbod van het 'Natuurlijk Leren'. Dit betekent dat de leerlingen geen schoolboeken hebben en 'prestaties' en opdrachten doen. Huiswerk wordt op school gedaan. De leerlingen doen 'prestaties', klussen en 'workshops'. *Prestaties* zijn praktijkopdrachten gekoppeld aan het leveren van een bepaalde prestatie.

Leerlingen werken aan opdrachten. Elke week wordt door de school met elke leerling een 'leermeestergesprek' van een kwartier gevoerd: 'Wat gaat goed? Wat gaat minder goed? Op welke competenties gaat het goed? Waar moet nog aan gewerkt worden? Waar zijn nog 'bewijzen' nodig waarmee een leerling kan laten zien dat wordt voldaan aan de eisen?'

Het onderwijs wordt gestuurd door de prestaties (opdrachten) die door de leraren zijn ontwikkeld. Om deze wijze van onderwijs mogelijk te maken, hebben leraren ook een zogenoemde Kennisencyclopedie (internet), een leerlingvolgsysteem en nieuwe ICT-applicaties ontwikkeld.

Naast de prestaties zijn er drie ankervakken:

1. Taal + Engels.
2. Rekenen + wiskunde.
3. Burgerschapskunde.

Het diploma-denken is in de AKA-opleiding een nevenactiviteit. Het gaat er primair om de sociale vaardigheden van deze kinderen te verbeteren. Het gaat om kwalificeren in plaats van selecteren, zo zegt de directeur. Het gaat erom dat leerlingen zo snel mogelijk door kunnen stromen naar niveau 2. Onderwijsballast wordt volgens de school uit het onderwijsprogramma verwijderd. De school wil kinderen kansen bieden. Niet selecteren, maar kwalificeren. De school denkt anders dan meer traditionele scholen.

Stage

Alle leerlingen in de AKA-opleiding gaan jaarlijks zes weken op stage; sommigen zes weken aaneen en anderen twee keer drie weken. Ze worden tijdens de drieweekse stage twee keer bezocht door de stagecoördinator en bij de 6-weken stage drie keer. De leerlingen worden tijdens de stage zeer intensief begeleid, zo geeft de gesprekspartner aan. Intensieve begeleiding is volgens de school een voorwaarde voor een succesvolle stage.

Stages hebben in zijn algemeenheid een zeer positieve uitwerking op de leerlingen. Het zelfvertrouwen, en hun identiteit krijgen een enorme 'boost'. Leerlingen zien dat er ook voor hen een plaats is op de arbeidsmarkt. De drie weken stage doet heel veel met leerlingen. 'Ze komen er soms heel anders uit. Ze groeien van een stage en ze krijgen een andere uitstraling na een stage. Ze hebben voor het eerst complimenten gekregen voor wat ze deden.'

Maar, de stage is volgens de school ook het moment dat het soms fout gaat. De stageperiode is cruciaal. Als het fout gaat met AKA-leerlingen, is het vaak daar. Er ontstaan conflicten met collega's en door gebrek aan sociale vaardigheden kan dit tot problemen leiden. Dan zeggen deze leerlingen al snel: 'bekijk het maar'. De leerlingen moeten leren zich daar te weren. Op de werkplek is er niet de geborgenheid van de school of van thuis. Een belangrijke taak van de opleiding is volgens de gesprekspartner, om structuur aan te brengen bij leerlingen. Daarnaast moeten ze doorzettings- en incasseringsvermogen krijgen.

Tegelijkertijd wil de school ook begrip hebben voor de problemen waarmee deze leerlingen te maken krijgen. Ze worden bijvoorbeeld op de stageplek en ook daarbuiten geconfronteerd met discriminatie: 'Meneer, u wilt niet weten wat wij aan discriminatie meemaken.', zo wordt door de leerlingen aan leraren verteld.

De kwaliteit van de stageplek is volgens de school belangrijk voor het succes van de leerling. Globaal onderscheidt de school twee typen stageplekken. Op het eerste type worden leerlingen aan het werk gezet en op het tweede type kijken ze oriënterend mee. De bedrijven zijn altijd erkend als leerbedrijf, waarbij de gesprekspartner aangeeft dat 'Erkenning van stageplekken voor niveau 4-leerlingen iets anders is dan erkenning van stagebedrijven voor niveau 1-leerlingen'. Bedrijven moeten zich er volgens de school van bewust zijn dat niveau 1-leerlingen een ander type leerling is. Volgens de gesprekspartner zou het beter zijn om de erkenning te koppelen aan de kwaliteit van de praktijkbegeleider en niet aan bedrijven zoals nu het geval is. Tussen de praktijkbegeleider en de leerling moet er een 'klik' of een 'match' zijn. De begeleider moet iemand zijn die wil gaan voor deze groep leerlingen. AKA-leerlingen hebben volgens de school meer aandacht nodig dan andere vmbo- of mbo-leerlingen. De bereidheid moet er zijn om leerlingen kansen te geven. De praktijkbegeleider moet het aanvoelen om met deze leerlingen om te gaan.

Als dat allemaal lukt, dan kunnen de leerlingen, volgens de school, de praktijkbegeleiders en het stagebedrijf verbazen. Bedrijven verwachten in de regel dat deze leerlingen niks kunnen, en dan blijkt in de praktijk toch dat ze veel meer kunnen. 'Aanvankelijk bij de invoering van de niveau 1-opleiding in het mbo werd er door het bedrijfsleven (en ook door ROC's) moord en brand geschreeuwd dat er geen werk zou zijn voor deze leerlingen en dat het werk op dat niveau niet zou bestaan'. In de praktijk blijkt het volgens de school allemaal mee te vallen: 'Er is voldoende te doen'. School en bedrijf moeten er naar willen kijken en er aandacht aan schenken. Bij bedrijven signaleren de gesprekspartners wel beide emoties. Aan de ene kant zijn ze huiverig voor niveau 1-leerlingen én anderzijds zijn ze positief verbaasd over wat leerlingen kunnen.

Bedrijven worden volgens de school overtuigd door duidelijk te maken wat hun maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Dat lukt heel aardig, zo geven de gesprekspartners aan. Stages zijn voor bedrijven vaak een geldkwestie. Doordat de school er een intensieve begeleiding op zet, doen bedrijven ook mee. Dat is een belangrijk verschil met het mbo. Het vmbo is bereid en in staat de stage veel intensiever te begeleiden dan het mbo.

Investerings opleiding

De school heeft veel investeringen moeten doen voor de AKA-opleiding in het vmbo. De volgende investeringen worden genoemd:

1. Gebouw, inrichting lokalen (ook mede door andere subsidies).
2. Leerstof ontwikkelen (Ontwikkellijnen, leerlijnen organiseren).
3. Ontwikkelen van 'Prestaties' die passen binnen eisen/competenties Onderwijs- en Examenreglement.
4. Opbouw van een kennisencyclopedie.
5. Opbouw van een leerlingvolgsysteem.
6. Inrichting van ICT.
7. Samenwerking met ROC.
8. Aanstellen van een stagecoördinator.

De investeringen die op het punt van gebouw, van leerstofontwikkeling, van ICT, van samenwerking en van personele aard zijn, zijn volgens de school noch een rem, noch bevorderlijk geweest in het invoeringsproces.

Ouders

AKA-leerlingen volgen allemaal het aanbod van het 'Natuurlijk Leren' en dit betekent dat de leerlingen geen schoolboeken hebben en 'prestaties' en opdrachten doen. Huiswerk wordt op school gedaan. Voor veel ouders is dit in eerste instantie vreemd. Ouders zijn soms dan ook moeilijk te overtuigen voor de niveau 1-opleiding. Ze stellen volgens de school echter meestal geen moeilijke vragen hierover.

Het valt niet altijd mee ouders ervan te overtuigen dat de niveau 1-opleiding een goede opleiding is die ook opleidt voor een diploma.

Rendement

Het rendement van de AKA-opleiding is zeer hoog. 95 Procent van de leerlingen haalt een niveau 1-diploma. Het is een enkeling die het door omstandigheden niet haalt. De meeste geslaagden stromen volgens de school door naar niveau 2 in het mbo. Ze halen het ook, en sommigen stromen zelfs door naar niveau 3 of 4.

De leerlingen zijn volgens de school zeer tevreden. Ze gaan leren weer leuk vinden en hun zelfstandigheid neemt toe. Volgens het vervolgonderwijs weten de leerlingen die afkomstig zijn van de AKA-opleiding goed wat ze willen (worden). Ze hebben een sterke identiteit. Positief is het volgens de school ook dat leerlingen heel goed zijn in presentatie. Deze leerlingen leren omgaan met Powerpoint. Het voorbeeld dat gegeven wordt is dat ooit 25 CITO-medewerkers op bezoek waren en de AKA-leerlingen konden anderhalf uur vertellen over hun ervaringen met de AKA-opleiding. De sociale vaardigheden van leerlingen zijn volgens de school toegenomen. Ze kunnen ook beter plannen.

Een probleem is wat de school moet met die groep leerlingen die klaar is met de opleiding en hun diploma heeft gehaald, maar die nog niet toelaatbaar is op het ROC. Dit zijn de 15-jarigen.

Een andere ambitie van de school is nog in ontwikkeling. Het Vader Rijn College heeft geprobeerd het niveau 1-systeem ook door te trekken naar niveau 2. Men heeft geprobeerd leerlingen versneld een niveau 2-traject aan te bieden. Dan wordt het een kwalificatietraject. Dat is (nog) niet goed van de grond gekomen.

Samenwerking vmbo-ROC

Het Vader Rijncollege heeft op initiatief van ROC Midden Nederland samen een licentie aangevraagd. De samenwerking is vanaf het begin goed geweest en was vooral gericht op doorstroom van de leerlingen. De wisselwerking tussen vmbo en mbo wordt als positief ervaren. Aanvankelijk was het ROC de voorloplopende partij in de invoering van competentiegericht onderwijs en samenwerking. Inmiddels loopt het vmbo voorop bij de invoering van competentiegericht onderwijs en stagneert de invoering in het mbo.

Er blijft echter een groot verschil tussen vmbo en mbo. Voor de leerlingen is de overgang van vmbo naar mbo nog steeds een struikelpunt. De stagebegeleiding is op het vmbo veel intensiever dan op het mbo voor niveau 1-leerlingen. Vmbo en mbo zijn nog steeds 'twee werelden apart'. Aanvankelijk liep het ROC voorop met Competentiegericht onderwijs. Daar is men echter alweer van teruggekomen. Docenten in het mbo kiezen voor traditioneel onderwijs. Die soepelheid die wij eerst ervaren, ervaren wij nu niet meer, zo wordt gezegd. Het mbo is ook ambtelijker geworden. Soms signaleert de school 'Verkrampte reacties' bij het mbo. Docenten op het mbo stralen soms meer een houding uit van: 'Wij leren jou een beroep'. Ook op niveau 1 en 2. Juist daar lijkt de pedagogische aanpak verdwenen die op niveau 3/4 wel weer sterker wordt.

Door VM2 worden alle leerlingen uit de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg in VM2 geplaatst. Deze opleiding begint in leerjaar drie en duurt drie tot vier jaar. Op die manier kunnen leerlingen hun startkwalificatie binnen het vmbo behalen. Het gevolg is wel dat vmbo-examen basisberoepsgerichte leerweg een terugvaloptie wordt. Als ze het niveau 2-examen niet halen, kunnen ze alsnog het vmbo-diploma halen.

Succesfactoren

Succesfactoren bij de invoering van de niveau 1-opleiding op deze school zijn:

1. School kent een lange vernieuwingsgeschiedenis. Adoptie van vernieuwing verloopt daardoor makkelijk.
2. Niet opgelegde keuze voor vakgericht of natuurlijk leren.
3. Enthousiast team. De school geloofde erin, blijft nadenken, investeren en zoeken naar hogere leerrendementen.
4. Zeer intensieve begeleiding tijdens de stage. De school moet daar ook middelen voor hebben. Een vmbo-school kan meer begeleiden tijdens stage dan ROC. Hiervoor is formatie binnen de school vrijgemaakt, alhoewel dit betekent dat anderen harder moeten werken.
5. Beschikbaar stellen van voldoende middelen: ook geld uit andere potjes wordt voor het gebouw ingezet.
6. Kwaliteit van de stageplek en de kwaliteit van leermeester op werkplek.
7. Doorlopende leerlijn. De leerlingen kunnen competentiegerichte aanpak van vmbo doorzetten op mbo.
8. Wisselwerking tussen vmbo en mbo.
9. Verkrijgen licentie niveau 1-opleiding. Het verkrijgen van de licentie is soepel verlopen.

Leermomenten

Leermomenten voor deze school zijn:

1. Aansluiting met het mbo.
2. Overtuigen ouders.

4.5 Piter Jelles/ Werken met de stad/ Friesland College

Motto: 'Dat jongeren weer plezier krijgen in het leren'

De school

De niveau 1-opleiding heet bij Piter Jelles *Xpert*. Piter Jelles werkt samen met *Werken met de Stad*. *Werken met de Stad*, onderdeel van het Friesland College, biedt assistentopleidingen, de AKA-opleiding op niveau 1 aan in het mbo. *Werken met de Stad* beschikt over een gebouw waar ongeveer 200 mbo-leerlingen de AKA-opleiding volgen. De *Xpert*-leerlingen van Piter Jelles hebben daar een eigen lokaal met twee docenten, één afkomstig van Piter Jelles en één van *Werken met de stad*. De *Xpert*-leerlingen ingeschreven in het vmbo verschillen, behalve in leeftijd, niet of nauwelijks van de AKA-leerlingen van *Werken met de Stad* uit het mbo. De vmbo-leerlingen zijn 14-15 jaar en de AKA-leerlingen uit het mbo zijn 16-25 jaar. Om in het mbo ingeschreven te zijn, moeten leerlingen minimaal 15 jaar en 8 maanden zijn. Bij de mbo-leerlingen zitten ook leerlingen die al een tijd gewerkt hebben en nadat ze werkloos zijn geworden (via het UWV) weer naar school gaan.

De *Xpert*-opleiding is gericht op leerlingen die in het reguliere vmbo problemen hebben om op een reguliere wijze hun diploma te halen. Het is een gevarieerde groep leerlingen. Sommigen hebben problemen met het functioneren in een klas van 25 leerlingen, met structuur, een vast vakprogramma of de vaste lessen. Anderen hebben moeite met het theoretische aspect van het vmbo. Ze spijbelen of zijn voortijdig uitgevallen. Er is ook een groep met een zorgverleden. Ze komen vanuit bijvoorbeeld een Rebound-setting. Er zijn ook leerlingen die met justitie in aanraking zijn geweest. Ook vanuit de Internationale Schakelklas en uit het praktijkonderwijs gaan leerlingen naar de *Xpert*-opleiding.

Aanvraag licentie niveau 1-opleiding

De belangrijkste redenen om de licentie voor de *Xpert*-opleiding aan te vragen zijn het bieden van maatwerk aan leerlingen, het bieden van kansen aan leerlingen en het tegengaan van voortijdige schooluitval. Piter Jelles heeft samen met het Friesland College in 2004 een licentie aangevraagd. Daarvoor is een Convenant gesloten dat periodiek wordt bijgesteld. Tussen Piter Jelles en het Friesland College wordt optimaal samengewerkt. Doordat de *Xpert*-leerlingen in de meeste gevallen doorstromen naar een niveau 2-opleiding ontstaat een win-win situatie voor zowel het vmbo als het mbo. Onlangs is in het Convenant een nieuwe verdeling van middelen afgesproken.

Aanvankelijk, in 2004, was de *Xpert*-opleiding in het vmbo op het Piter Jelles vmbo gevestigd. Na één jaar bleek al dat deze leerlingen hier beter op hun plek zijn dan op het mbo, bij *Werken met de Stad*. De docenten en de schoolorganisatie van *Werken met de Stad* zijn beter geschikt voor deze groep leerlingen. De *Xpert*-opleiding is een brede opleiding gebaseerd op de principes van Natuurlijk Leren, praktijkgericht onderwijs, betekenisvolle structuur en competentiegericht onderwijs. Bij Piter Jelles bovenbouw vmbo (basis en kader), waar het traditioneel onderwijs met boeken, een vaste structuur, lessen nog voorop stond, was de implementatie lastig. Na één jaar zijn de leerlingen en één docent van de *Xpert*-opleiding verhuisd.

Inrichting opleiding

Leerlingen krijgen de gelegenheid te ontdekken wat ze willen, waar ze goed in zijn. Naast taal, rekenen en Leren, Loopbaan en Burgerschap (LLB) maken ze kennis met de verschillende beroepen in de richtingen horeca, zorg, welzijn, administratie, techniek, handel en schoonmaak. Elke week zijn de leerlingen een aantal dagen op school en een aantal dagen in de praktijk (op stage). Leren op *Xpert* betekent vooral praktisch bezig zijn. Leerlingen kunnen elk gewenst moment starten. De opleiding duurt in principe twee jaar, maar sommigen ronden de opleiding af in vier maanden en anderen doen er meer dan twee jaar over. Leerlingen krijgen een eigen coach/begeleider toegewezen.

Er wordt zowel in de *Xpert*-opleiding in het vmbo als in de mbo-AKA-opleiding met een vaste dagindeling gewerkt.

8.45-9.30 - Coachgroep. Er wordt onder leiding van de coach besproken wat leerlingen die dag willen doen. De belangstelling kan liggen bij zorg, bij techniek, bij het leren van Nederlands, taal, rekenen enzovoort.

9.30-12.00 - Vakgerichte activiteit. Afhankelijk van de belangstelling gaan leerlingen werken aan vakopdrachten, naar het technieklokaal, naar het zorglokaal, naar de keuken of naar de crea-ruimte. Ook zijn er excursies en activiteiten op basisscholen, in zorginstellingen enzovoort.

12.00- 12.30 Pauze.

12.30- 13.15 keuze workshops gericht op Leren, Loopbaan en Burgerschap of op Nederlandse taal of rekenen. Dan zitten de groepen door elkaar.

13.30-14.30 Werken aan verslaglegging van opdrachten en/of prestaties.

14.30 - 15.00 Coachgroep. Er wordt gereflecteerd op de ervaringen van de ochtend. Wat is er geleerd? Welke ervaringen heeft men? Hoe heb je je ontwikkeld? Op welke punten wil je je verder ontwikkelen?

De leerlingen houden een portfolio bij, waarbij ze verslag doen van hun ervaringen, opdrachten en prestaties. Met het portfolio kunnen leerlingen laten zien hoe ze zich

ontwikkelen. *Xpert/Werken met de Stad* heeft een eigen programma voor deze leerlingen ontwikkeld. De methode *Kr8* is bekend, maar er is een eigen programma ontwikkeld dat meer flexibiliteit biedt. Een belangrijk element van *Xpert/Werken met de Stad* zijn de zeven ontwikkellijnen. Op zeven ontwikkellijnen (omgaan met kritiek, contact maken en onderhouden, kunnen leren, kunnen aanpassen, resultaatgericht aanpakken, samenwerken, verantwoordelijkheid nemen) moeten de leerlingen hun voortgang/groei 'bewijzen'. Ze moeten laten zien en kunnen verwoorden op welke manier ze groei hebben doorgemaakt op deze punten.

Determinatie van leerlingen

De determinatie voor de *Xpert*-opleiding is consciëntieus. Er is een speciale intaker vanuit het mbo die meekijkt. Voorkomen moet worden dat het vmbo 'lastige' leerlingen in de *Xpert*-opleiding laat doorstromen. Er wordt zorgvuldig in het dossier van het zorgadviessteam gekeken.

Ook de *Xpert*-docenten geven aan dat er specifieke eisen aan *Xpert*-leerlingen worden gesteld. Het mogen leerlingen zijn die leer- en gedragsproblemen hebben, maar ze moeten wél willen werken en ze moeten zich kunnen handhaven op een werkplek. Te 'stille' leerlingen of 'apathische' leerlingen die in het reguliere onderwijs tot hun recht komen, komen er niet voor in aanmerking. Binnen *Xpert* is het belangrijk dat leerlingen aan anderen kunnen laten zien wat ze kunnen, wat ze geleerd hebben en hoe ze werken aan hun ontwikkeling.

Leerlingen die niet overgaan van klas drie naar vier in het vmbo en in veel theoretische vakken slecht scoren kunnen er bijvoorbeeld voor in aanmerking komen.

Bekwaamheden voor de docenten zijn niet alleen geduld, maar zeker ook het kunnen leggen van contacten ('verbinding') en het 'lijntje' vasthouden met deze leerlingen. Ook als de leerling tien keer te laat is gekomen, niet de leerplicht erop af sturen, maar de leerplicht informeren en vragen om nog even te wachten met ingrijpen.

De docent moet uitstralen dat men iets wil bereiken met de leerlingen. De leerlingen hebben veel aandacht nodig. De docent begint bij de succeservaring van deze leerlingen: "Waar ben je goed in?" Van daaruit wordt gekeken welke (beroeps)mogelijkheden er zijn.

Examen

Als de stage goed is gegaan, als er voldoende groei is op de zeven ontwikkelingsgebieden en als leerlingen weten wat ze willen, dan kunnen de *Xpert*-leerlingen examen doen. Ook het portfolio moet op orde zijn. Het examen bestaat uit een panelgesprek met een docent (anders dan eigen docent/coach) en een werkgever (niet van de stage). In een gesprek van een uur wordt aan de hand van het portfolio gesproken over de ervaringen op de stageplek, waar de leerlingen groei heeft bereikt en welke successen die heeft bereikt: 'Vertel maar, waar ben je trots op?' Op meerdere momenten in het schooljaar kan een *Xpert*-leerling examen doen.

Stage

Zodra het mogelijk is gaan leerlingen op stage. De meeste stages duren 10-14 weken ongeveer twee tot drie dagen per week.

Er is een stagecoördinator die een bestand aan potentiële stagebedrijven heeft. Voor de *Xpert*-opleiding wordt geput uit het mbo-bestand van geaccrediteerde bedrijven. De kenniscentra geven verder geschikte bedrijven door.

Het bestand aan bedrijven is redelijk groot. Het is niet moeilijk om een bedrijf te vinden. De *Xpert*-leerlingen uit het vmbo zijn heel jong (14-15 jaar) en dat betekent voor sommige werkgevers dat ze te jong zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld nog niet in een winkel staan.

De stage-ervaringen van de *Xpert*-leerlingen zijn zeer wisselend. Leerlingen zien er vaak tegenop. Het komt voor dat stages voortijdig worden afgebroken, vaak door gebrek aan sociale vaardigheden van de leerlingen. Sommige leerlingen hebben drie tot vier stage-adressen voordat ze een stage afmaken. Om een diploma te halen, moeten ze tenminste één stage van minimaal 350 uur afronden.

Werkgevers weten dat niveau 1-leerlingen begeleiding en aandacht nodig hebben. Soms kunnen leerlingen al meewerken, soms is de stage vooral oriënterend.

Investerings opleiding

Zowel Piter Jelles als *Werken met de Stad* hebben ieder 0,6 fte docentformatie in de *Xpert*-opleiding geïnvesteerd, samen 1.2 fte. Qua gebouw of ICT zijn geen speciale investeringen gedaan. De infrastructuur was al aanwezig in het gebouw van *Werken met de Stad*. Er is een eigen onderwijsprogramma ontwikkeld met de zeven ontwikkellijnen.

De investering is geen knelpunt in de implementatie van de opleiding geweest.

Ouders

Ouders vinden de *Xpert*-opleiding vaak fantastisch. Ze zien dat hun kind eerder praktisch is ingesteld dan leert uit de boeken. Uiteraard moeten ze eerst wennen dat er geen boeken zijn en geen huiswerk: 'Ja, maar dan leren ze toch niks!'. In de gesprekken met ouders wordt uitgelegd dat ze eerst de competenties leren en later het vak. De school heeft hiervoor een folder gemaakt. In het gesprek met ouders komt dan aan de orde: 'Zou dit misschien iets zijn?'

Rendement

Tweederde van de *Xpert*-leerlingen haalt het diploma en stroomt door naar een niveau 2-opleiding in het mbo. Ze verhuizen naar een ander gebouw binnen het Friesland College. Het komt niet voor dat leerlingen van de brede *Xpert*-opleiding naar een 'smalle' niveau 1-opleiding gaan. Eenderde valt tussentijds uit, meestal doordat hun maximale verblijfsduur van 5 jaar vmbo erop zit.

De inschatting is dat de meeste *Xpert*-leerlingen (tweederde) een diploma op niveau 2 halen. De ervaringen zijn positief.

Succes van de *Xpert*-opleiding wordt niet primair afgemeten aan de studieresultaten. Succes is als de leerlingen weer plezier krijgen in het leren, als ze vertrouwen krijgen in hun eigen kunnen. Werkgevers geven vaak aan dat de *Xpert*-leerlingen goed kunnen aangeven waar ze goed in zijn en wat ze willen in het bedrijf.

Samenwerking vmbo - ROC

De samenwerking tussen vmbo en mbo is optimaal. Het gebouw van *Werken met de Stad* is overzichtelijk. Ook in het mbo zijn kleinschalige voorzieningen mogelijk voor deze leerlingen. Periodiek wordt het Convenant op basis waarvan de licentie is aangevraagd, bijgesteld. Dit heeft tot verschuivingen geleid.

Piter Jelles had geen leerwerktrajecten. In de autotechniek wordt gewerkt met VM2. De allerbeste leerlingen uit het Praktijkonderwijs (PRO) stromen nu door naar de AKA-opleiding. Het gaat om kleine, groeiende aantallen.

Succesfactoren

Succesfactoren bij het vormgeven van *Xpert*-opleiding zijn:

1. Afstemming vmbo-mbo door de voorziening *Werken met de Stad*.
2. Ontwikkeling van een eigen, toegespitst onderwijsprogramma voor *Xpert* en AKA-leerlingen.
3. Voldoende stagebedrijven.
4. Scherpe intake.

Leermomenten

Verbeteringen zijn mogelijk door:

1. Bekostiging kan beter. Op dit moment is de bekostiging van vmbo-leerlingen beter dan van mbo-leerlingen. In de praktijk betekent dit dat middelen overgeheveld moeten worden.

2. Versoepeling schoolcultuur en schoolorganisatie vmbo. De gestructureerdheid van het vmbo-onderwijs is een belemmering voor deze voorzieningen in het vmbo.

4.6 Conclusies cases

De resultaten uit de vier cases onderstrepen de bevindingen uit de gesprekken met sleutelpersonen en de vragenlijst. De implementatie van de niveau 1-opleiding is in grote lijnen zonder belemmeringen verlopen. Integendeel, de invoering van de niveau 1-opleiding is een succes geweest. De licentie-aanvraag is overal soepel verlopen. Mogelijke belemmeringen, zoals de hoge investeringen, het gebrek aan samenwerking met het mbo, gebrek aan enthousiasme van leraren of ouders of het tijdelijke karakter van de regelgeving zijn wel aanwezig maar nergens doorslaggevend geweest. Er zijn hooguit wensen met betrekking tot stabiliteit in regelgeving, extra financiële vergoeding en verheldering over de regeling voor instroom uit het praktijk-onderwijs.

De groep leerlingen die voor de niveau 1-opleiding in aanmerking komt, is klein.

Uit de cases komt een aantal succesfactoren naar voren die bevorderend zijn geweest:

1. Systematische begeleiding op de stageplek zowel door school als door bedrijf.
2. Aanwezigheid van leraren met 'feeling' voor niveau 1-leerlingen.
3. Eigen gebouw/ruimte.
4. Aanwezigheid van voldoende stageplaatsen voor deze leerlingen.
5. Scherpe intake.
6. Visie van de school om ook voor deze groep leerlingen een passend onderwijsaanbod te hebben.

Uit de cases komt verder naar voren dat:

1. Er grote verschillen zijn in inrichting van de niveau 1-opleiding.
2. De niveau 1-opleiding een kleinschalig gebeuren is op school.
3. De succesfactor is de toename van het zelfvertrouwen van leerlingen.
4. Strenge toelatingseisen van toepassing zijn.
5. Er genoeg stageplaatsen zijn voor niveau 1-leerlingen.
6. Er sprake is van goede samenwerking vmbo en mbo, alhoewel de 'warme overdracht' nog steeds kan verbeteren.

5 Kwantitatief onderzoek: aantal, doorstroom en rendement

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bestaat uit een kwantitatieve analyse van de gegevens over de leerlingen met de aantallen, doorstroom en rendementsgegevens van de niveau 1-leerlingen.

Voor de analyse van de aantallen en de doorstroom op de vmbo niveau 1-opleiding, zijn gegevens van de schooljaren 2004-2005 tot en met 2008-2009 op individueel niveau opgevraagd bij de IB-Groep. Het bestand bevat gegevens over:

- De huidige niveau 1-opleiding, zoals leerjaar, soort opleiding en begin- en einddatum.
- De vervolgopleiding, zoals onderwijssector, leerweg, opleidingsnaam en het niveau.

Voor de rendementsgegevens konden we beschikken over een bestand van Cfi.

Een opmerking vooraf:

De IB-gegevens zijn per leerling voorzien van een unieke respondentsleutel. Hierdoor is het mogelijk om de leerlingen te identificeren die in de derde klas begonnen zijn met de opleiding en die in het daaropvolgende jaar doorstromen naar het vierde jaar. Om te voorkomen dat leerlingen twee keer in de bestanden voorkomen, worden de doorstroomgegevens voor leerjaar 3 en leerjaar 4 gescheiden gepresenteerd.

Met dit kwantitatieve deel wordt inzicht verkregen in de omvang van het aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding in het vmbo (5.2) de doorstroom naar het mbo (5.3) en het rendement van de vmbo niveau 1-leerlingen in de mbo niveau 2-opleiding (5.4), kortom in hoeverre ze een startkwalificatie behalen.

5.2 Aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding in het vmbo

Vanaf het derde leerjaar wordt er begonnen met de niveau 1-opleiding in het vmbo. In tabel 5.1 staat een overzicht van het aantal niveau 1-leerlingen naar leerjaar en naar schooljaar. Volgden in 2004-2005 in totaal 428 leerlingen deze opleiding in het vmbo, in de jaren daarna loopt dit gestaag op van 685 in 2005-2006, naar 810 in het schooljaar 2006-2007. In het schooljaar 2008-2009 is het aantal niveau 1-leerlingen in het vmbo opgelopen tot het voorlopige maximum van ruim duizend: 1.061. In het

schooljaar 2008-2009 is het aantal niveau 1-leerlingen iets teruggelopen tot in totaal 950 leerlingen.

In tabel 5.1 is te zien dat sinds het begin het aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding is verdubbeld en dat het aantal in het schooljaar 2008-2009 lijkt te stagneren.

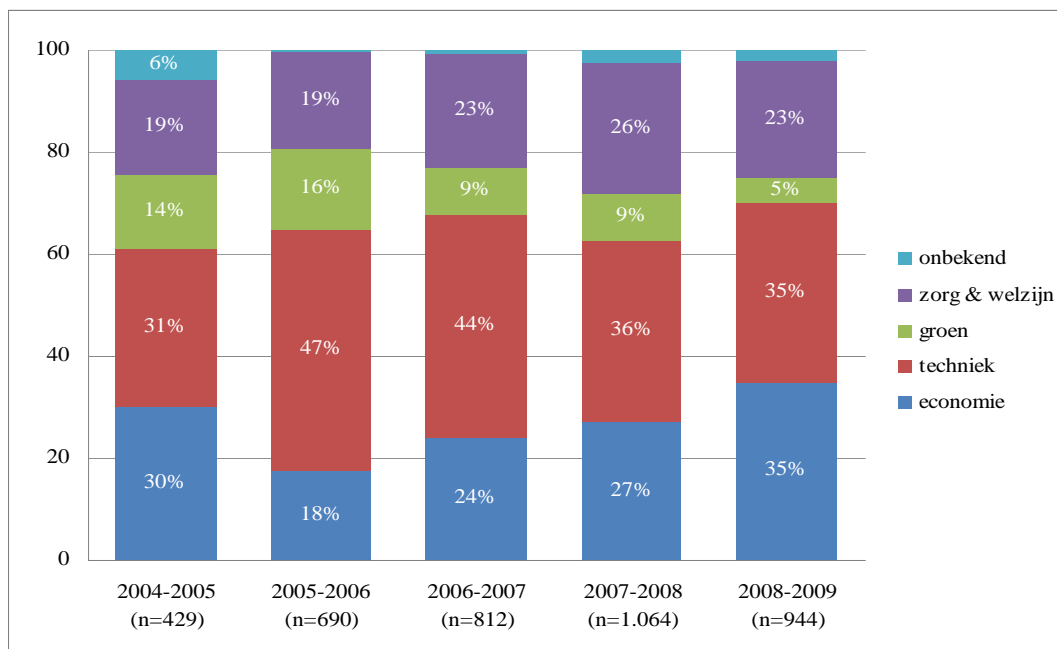
Tabel 5.1 – Aantal vmbo niveau 1-leerlingen in het derde en vierde leerjaar per schooljaar

	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	totaal
derde leerjaar	57	209	160	253	254	933
vierde leerjaar	371	476	650	808	696	3.001
totaal	428	685	810	1.061	950	3.934

Aantal leerlingen niveau 1 naar sector

Het aantal leerlingen in de niveau 1-leerlingen groeit. Hoe zit dit per sector? We onderscheiden vier sectoren: economie, techniek, groen en zorg&welzijn. De procentuele verdeling van de niveau 1-leerlingen over de verschillende vmbo sectoren is in grafiek 5.1 per jaar weergegeven.

Grafiek 5.1 – Percentage niveau 1-leerlingen in het vmbo per sector, naar leerjaar

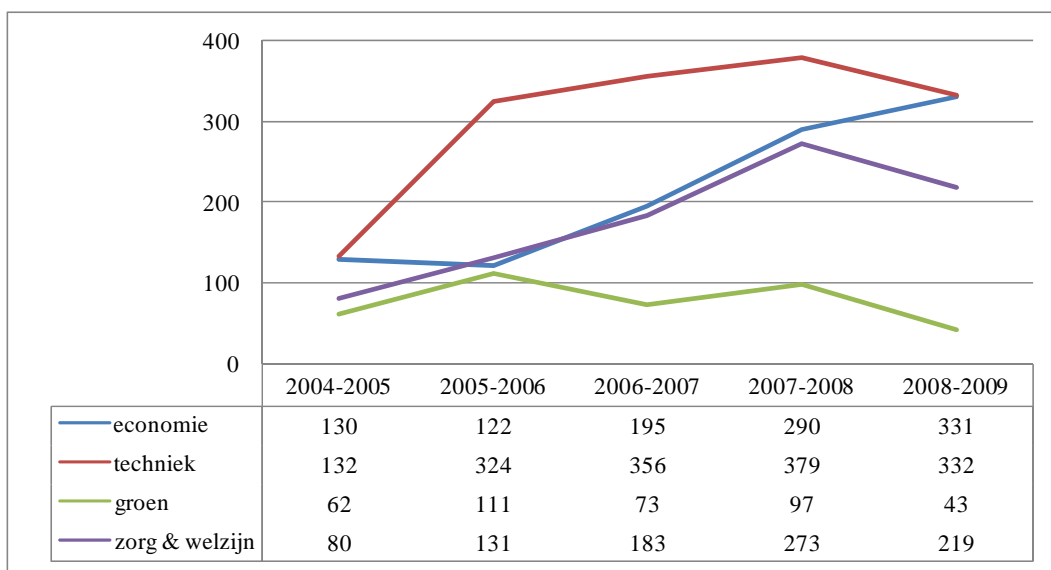
Grafiek 5.1 laat zien dat er belangrijke ontwikkelingen en schommelingen zijn te zien per sector. De sector economie begint in 2004-2005 met een aandeel van 30 procent, loopt in het jaar 2005-2006 sterk terug om daarna gestaag in aandeel te stijgen naar de huidige 35 procent.

Ook de techniek laat een flinke schommeling zien. Vooral in de jaren 2005-2006 en 2006-2007 is het percentage techniek-leerlingen onder de niveau 1-leerlingen hoog. Bijna de helft zit in de techniek. De laatste twee schooljaren is het percentage techniekleerlingen in niveau 1 ruim eenderde.

Het percentage niveau 1-leerlingen is het meest stabiel in de sector zorg&welzijn.

Het meest opvallend is de procentuele daling van het aantal niveau 1-leerlingen uit de sector groen. Het percentage loopt van 14-16 procent terug naar 5 procent in 2008-2009. De groei van het aantal niveau 1-leerlingen in de andere sectoren zien we niet terug in de sector groen. Ook in absolute aantallen neemt het aantal niveau 1-leerlingen in de sector groen terug. Dit laten we zien in grafiek 5.2.

Grafiek 5.2 – Aantal niveau 1-leerlingen in het vmbo per sector, naar leerjaar

Samenvattend, momenteel zitten de meeste vmbo niveau 1-leerlingen in de sector techniek en economie (beide 35 procent). Bijna een kwart van de niveau 1-leerlingen volgt onderwijs in de sector zorg & welzijn. Vijf procent van de niveau 1-leerlingen zit in de sector groen.

5.3 Doorstroom niveau 1-leerlingen in het vmbo

Zoals gezegd, het resultaat wordt uitgesplitst voor leerjaar 3 en leerjaar 4 om te voorkomen dat leerlingen dubbel in de bestanden zitten.

Doorstroom leerlingen niveau 1-opleiding na het derde leerjaar vmbo

Leerlingen in een niveau 1-opleiding in het vmbo stromen door in verschillende richtingen. Leerlingen die in het derde leerjaar van de niveau 1-opleiding in het vmbo zullen over het algemeen doorstromen naar het vierde leerjaar vmbo. Het is mogelijk om door te stromen in een mbo niveau 1- of een mbo niveau 2-richting, leerlingen kunnen weer terugkeren in het reguliere vmbo maar ook blijven zitten in leerjaar 3 van het vmbo. In het bestand zit een groep van wie het onbekend is waar ze naartoe zijn gegaan. Dit zijn mogelijk leerlingen die op zoek zijn gegaan naar een baan of die (voortijdig) zijn uitgevallen.

In grafiek 5.3 zijn de doorstroomgegevens van de derdeklassers per schooljaar inzichtelijk gemaakt. Bij deze grafiek dient de kanttekening gemaakt te worden dat het absolute aandeel derdeklassers in het schooljaar 2004-2005 erg klein is, het betreft slechts 57 leerlingen. Het omzetten van een dergelijk klein aantal naar procenten kan een vertekend beeld geven, maar dit maakt vergelijkingen tussen 2004-2005 en andere schooljaren beter mogelijk.

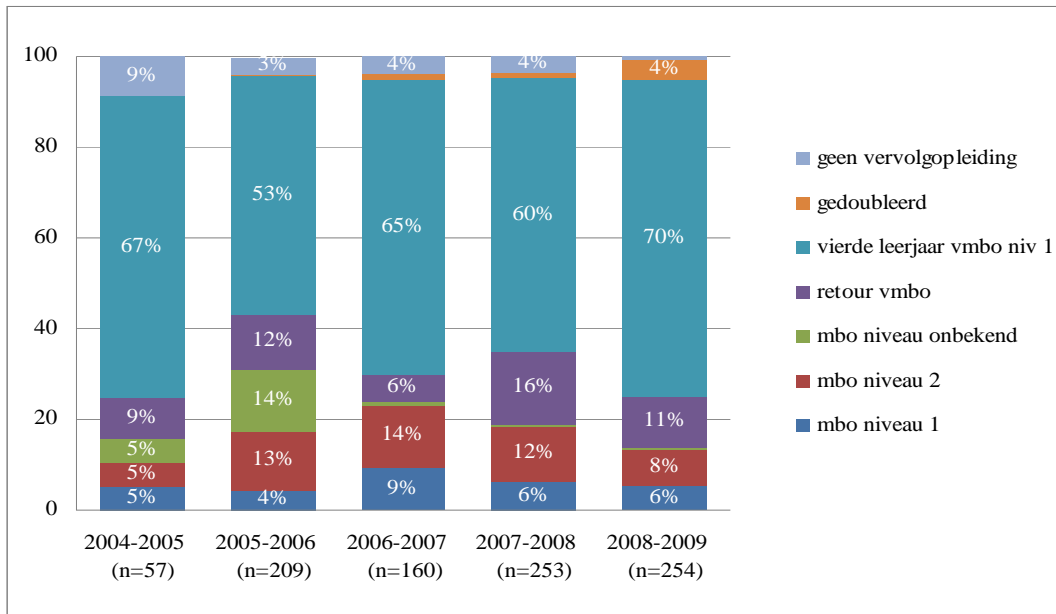
In grafiek 5.3 is te zien dat het grootste deel van de derdeklassers in de niveau 1-opleiding, ongeveer 60 procent, deze opleiding vervolgt in het vierde jaar. Over de jaren fluctueert dit percentage.

Ongeveer veertig procent van de derdeklassers vervolgt dus niet de niveau 1-opleiding in het vmbo in de vierde klas. Uit grafiek 5.3 blijkt ook dat al een deel doorstroomt naar het mbo, hetzij niveau 1, niveau 2 of een onbekend niveau. Het gaat om respectievelijk 15 procent in 2004-2005, 31 procent in 2005-2006, 24 procent in 2006-2007, 19 procent in 2007-2008 en 14 procent in 2008-2009

Sommige leerlingen uit niveau 1 keren ook terug naar het reguliere vmbo. In 2008-2009 keert 11 procent terug naar het reguliere vmbo. In de jaren daarvoor was dat 9, 12, 6 en 16 procent.

Bij de derdeklassers van de niveau 1-opleiding in het vmbo is weinig sprake van schooluitval, dat wil zeggen dat de vervolgopleiding onbekend is. Dit percentage is vanaf 2005-2006 minder dan 5 procent. Het is bij de IB-Groep niet bekend wat deze groep is gaan doen nadat ze met school gestopt zijn; het is mogelijk dat ze zijn gaan werken (of werk zoeken), het leger in zijn gegaan of iets anders. Dit percentage is de laatste jaren stabiel.

Grafiek 5.3 – Percentage doorstroom niveau 1-leerlingen derde leerjaar, per schooljaar

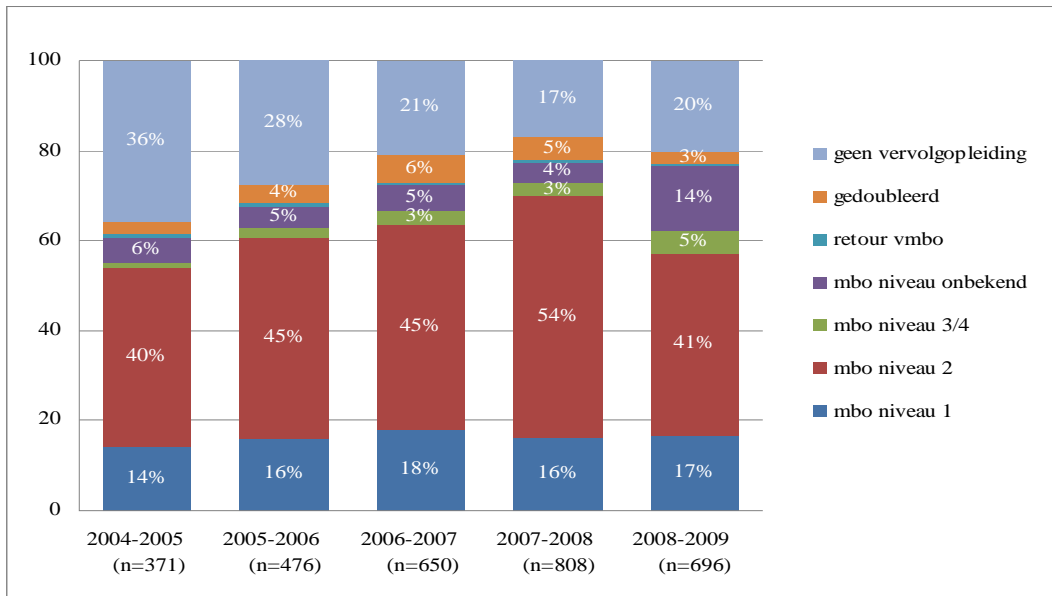
Het aandeel dat blijft zitten (de doubleurs) in de derde klas is gering. Dit percentage is de laatste jaren ongeveer 1 procent.

Samenvattend, meer dan zestig procent van de niveau 1-leerlingen in de derde klas gaat over naar het vierde leerjaar en zo'n 15-25 procent stroomt door naar het mbo. Ook keert een deel terug naar het reguliere vmbo.

Doorstroom niveau 1-leerlingen na het vierde leerjaar van vmbo

De doorstroom van de vierdeklassers kan naar ongeveer dezelfde richtingen plaatsvinden als voor de derdeklassers. De leerlingen kunnen doorstromen naar het mbo, terugkeren in het vmbo, het jaar over doen of indien de leerling niet meer leerplichtig is, stoppen met school. In grafiek 5.4 zijn de doorstroomgegevens van de leerlingen in het vierde leerjaar van de niveau 1-opleiding in het vmbo procentueel weergegeven.

Grafiek 5.4 – Percentage doorstroom niveau 1-leerlingen klas 4 vmbo, naar schooljaar

In grafiek 5.4 is te zien het aandeel vmbo niveau 1-leerlingen dat in de afgelopen jaren doorstroomt naar een mbo niveau 2-opleiding gestegen is van 40 procent in 2004-2005 naar 54 procent in 2007-2008. Dit percentage is in 2008-2009 weer gedaald naar 41 procent, maar dit zou verklaard kunnen worden doordat het aandeel waarvan het mbo niveau onbekend is, met 10 procent is gestegen.

Het aandeel dat doorstroomt naar een mbo niveau 1-opleiding is de afgelopen jaren constant, dit ligt rond de 16 procent. Een klein percentage leerlingen (circa 4 procent) weet zelfs door te stromen naar mbo niveau 3/4. Het percentage niveau 1-leerlingen dat vanuit het vmbo naar het mbo gaat neemt dus over de jaren heen toe van zo'n 60 procent naar 77 procent.

De terugkeer vanuit de vierde klas naar het reguliere vmbo is verwaarloosbaar klein. Ongeveer 1-2 procent van de niveau 1-leerlingen uit de vierde klas keert weer terug naar het reguliere vmbo. Het percentage leerlingen dat doubleert in de vierde klas ligt rond de 4-5 procent. Het percentage leerlingen dat na het afronden van de opleiding geen vervolgopleiding gaat doen, is van 36 procent in 2004-2005 gedaald naar 20 procent in 2008-2009.

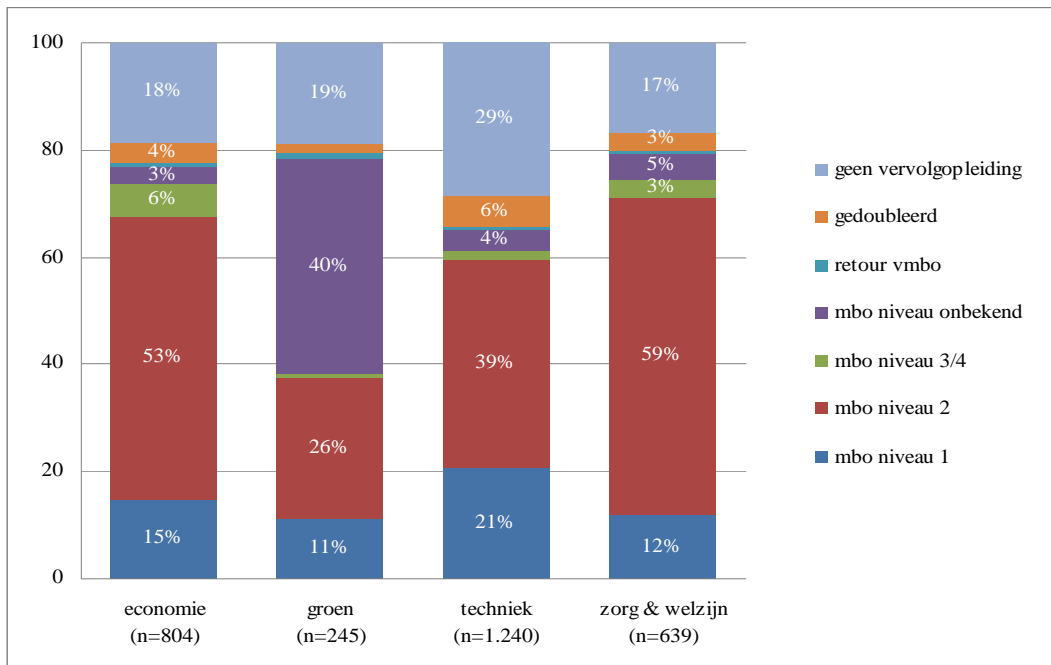
In het algemeen zien we dat het aandeel niveau 1-leerlingen uit de vierde klas dat doorstroomt naar het mbo met de jaren toeneemt. In vier jaar tijd is de schooluitval bij

vmbo niveau 1-leerlingen met bijna 20 procent gedaald en is het percentage dat doorstroomt naar een mbo opleiding met 17 procent gestegen. Deze twee ontwikkelingen stemmen optimistisch over het resultaat van de opleidingen.

Doorstroom niveau 1-leerlingen in het vierde leerjaar naar sector

Om te kijken in hoeverre een verschil bestaat tussen de sectoren is het interessant om ook uit te splitsen naar sector. In verband met de overzichtelijkheid presenteren we één grafiek met de vier sectoren over alle vier schooljaren (grafiek 5.5).

Grafiek 5.5 – Percentage doorstroom vierdeklas niveau 1 in het vmbo, naar sector

In de sectoren economie, zorg & welzijn en groen stroomt meer dan driekwart van de leerlingen van een niveau 1-opleiding in het vmbo door naar het mbo. In de sector techniek stroomt 66 procent door naar een mbo-opleiding. Het aandeel dat in de sector techniek geen vervolgopleiding doet ligt ongeveer 10 procent hoger dan in de andere sectoren. Ook het aandeel dat in deze sector doorstroomt naar mbo-niveau 1 is bijna 10 procent groter dan in andere opleidingen.

De leerlingen in de sector techniek vormen blijkbaar een iets risicvollere groep dan leerlingen uit andere sectoren.

In de sector economie weet 6 procent van de vmbo niveau 1-leerlingen door te stromen naar niveau 3 of 4 van het mbo. In de andere sectoren is dit minder dan 3 procent. Het aandeel dat terugkeert in het reguliere vmbo is in alle sectoren klein. Het aandeel waarbij het mbo niveau van de vervolgopleiding onbekend is, is voornamelijk afkomstig uit de sector landbouw.

Samenvattend, de doorstroomkansen van niveau 1-leerlingen in het vmbo zijn het grootst in de sectoren groen, economie en zorg&welzijn en het minst in de sector techniek. Nu bekend is hoeveel leerlingen doorstromen naar het mbo, is het interessant om te kijken hoe ze het doen in de mbo niveau 2-opleiding.

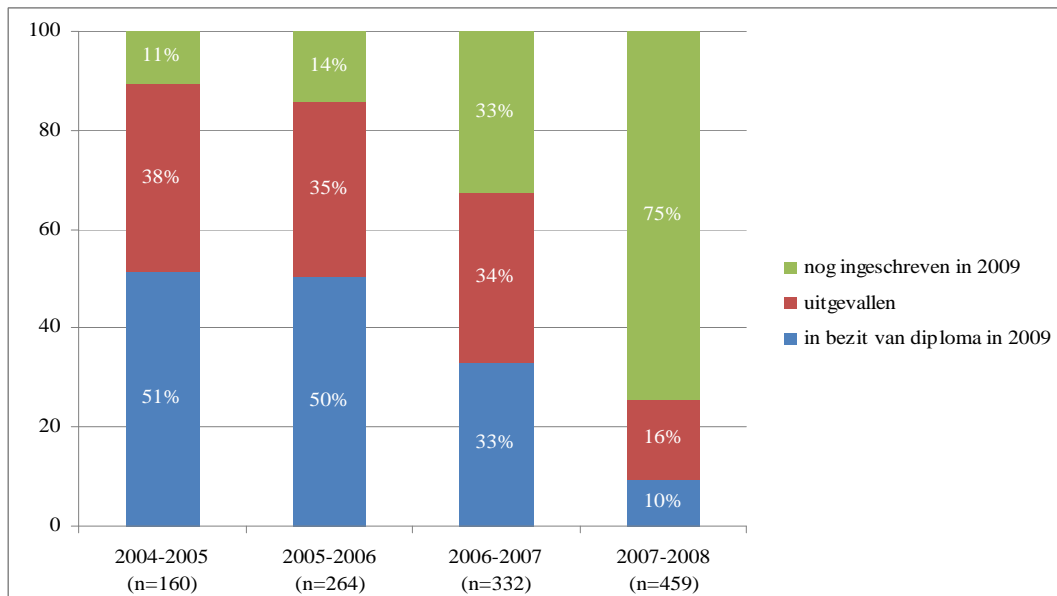
5.4 Rendementcijfers in de mbo niveau 2-opleiding

In hoeverre halen niveau 1-leerlingen uit het vmbo een startkwalificatie, dat wil zeggen een mbo-opleiding op niveau 2? De leerlingen die in de vorige paragraaf bleken door te stromen naar het mbo, welk rendement behaalden zij?

We hebben dit kunnen nagaan voor die leerlingen die doorstromen naar niveau 2 in het mbo. In deze paragraaf presenteren we vier cohorten. Het cohortjaar geeft aan in welk schooljaar deze leerlingen de niveau 1-opleiding hebben afgerond. Ter illustratie, de leerling in het cohort 2004-2005 heeft in het schooljaar 2004-2005 de niveau 1-opleiding verlaten en is in het schooljaar 2005-2006 begonnen met de mbo niveau 2-opleiding.

In grafiek 5.6 staan voor elk cohort de resultaten in de mbo niveau 2-opleiding. Het percentage leerlingen is weergegeven dat op 1 oktober 2009 nog staat ingeschreven voor de mbo niveau 2-opleiding, dat is uitgevallen of dat in 2009 in bezit is van een startkwalificatie (mbo niveau 2).

Grafiek 5.6 – Percentage vmbo niveau 1-leerlingen naar resultaat in de mbo niveau 2-opleiding, per cohort

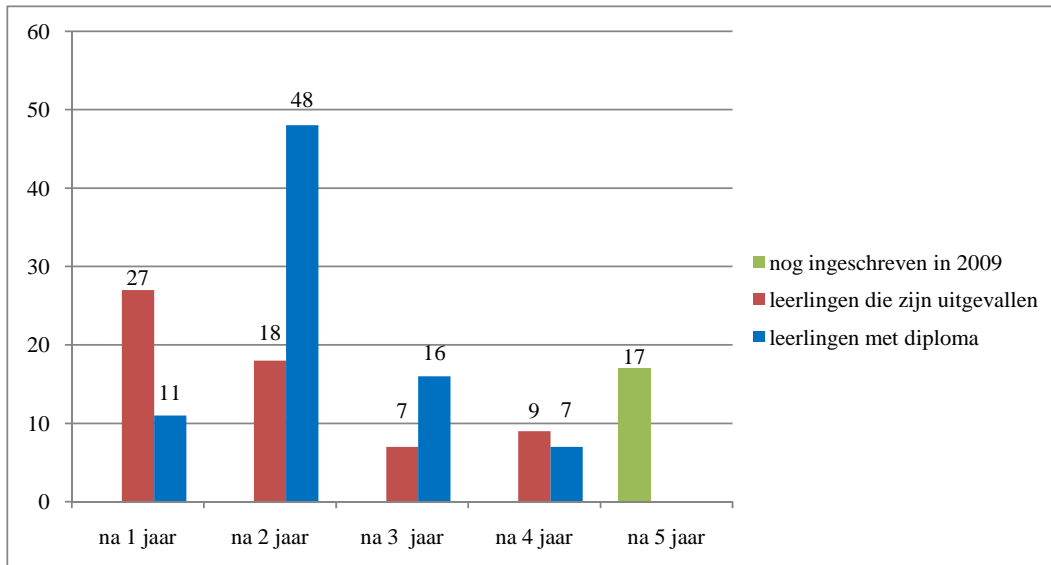
Uit grafiek 5.6 blijkt dat van de doorstromers naar niveau 2 in het mbo uit de eerste twee cohorten de helft een startkwalificatie heeft gehaald. In deze twee cohorten is ruim eenderde van de leerlingen uitgevallen. Van de leerlingen uit het eerste cohort staat 11 procent en uit het tweede cohort staat 14 procent in 2009 nog ingeschreven voor een mbo niveau 2 opleiding. Deze leerlingen zijn respectievelijk aan hun vijfde en vierde jaar in het mbo begonnen.

Van het derde cohort, 2006-2007, heeft inmiddels 33 procent een startkwalificatie behaald. Het percentage dat een startkwalificatie haalt, is minder, omdat ze nog ingeschreven staan en hun opleiding nog niet voltooid is. In dit derde cohort is 34 procent uitgevallen, 33 procent is nog met de opleiding bezig. Van het vierde, het laatste cohort, is op dit moment nog weinig te zeggen. Driekwart is nog bezig met de opleiding, tot op heden is 16 procent uitgevallen.

Verblijfsduur van cohort 2004-2005 in de mbo niveau 2-opleiding

Grafiek 5.6 is een overzicht gegeven van de resultaten die een cohort in 2009 heeft behaald. Maar hoe is de ontwikkeling van deze resultaten binnen een cohort door de jaren heen? Van het oudste cohort van 2004-2005 wordt in grafiek 5.7 een overzicht van de verblijfsduur gegeven.

Grafiek 5.7 – Verblijf in de mbo niveau 2-opleiding van het cohort 2004-2005, in aantallen leerlingen (n = 160)

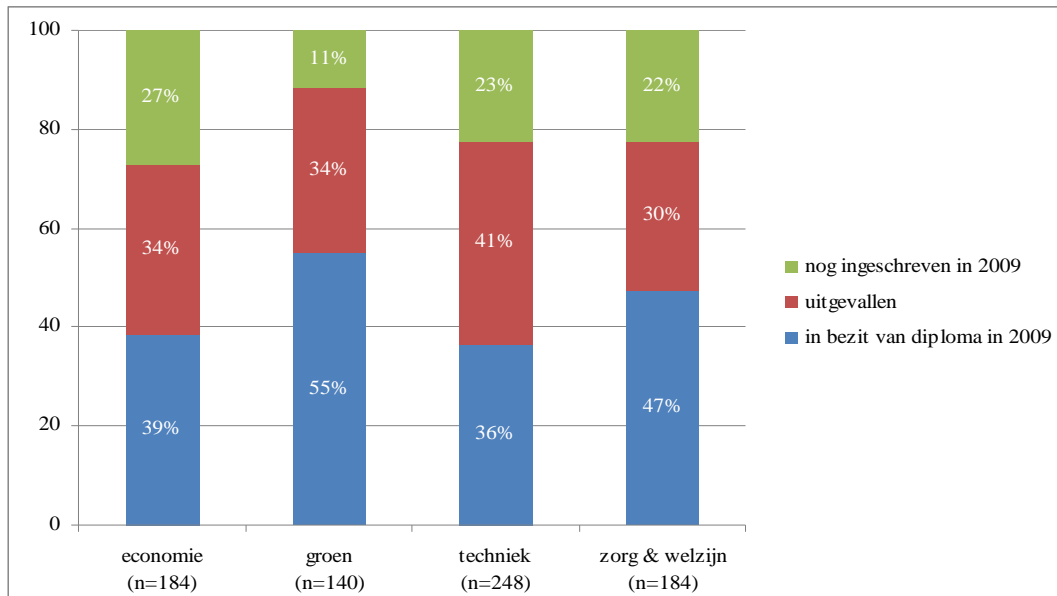

In grafiek 5.7 is te zien dat een groot deel van de leerlingen van het cohort 2004-2005 na twee jaar een startkwalificatie halen. Deze piek is logisch, veel niveau 2-opleidingen duren twee jaar. Enkele leerlingen behalen al na 1 jaar hun diploma. Er zijn leerlingen die er drie of vier jaar over doen en een enkeling staat in 2009 nog steeds ingeschreven. De uitval vindt meestal al in het eerste of tweede jaar van verblijf plaats.

Verschillen naar sector

Zijn er verschillen tussen de verschillende sectoren in het behalen van een startkwalificatie? In grafiek 5.8 staat per sector weergegeven hoeveel procent van de leerlingen in 2009 in bezit is van een startkwalificatie, is uitgevallen of nog staat ingeschreven. Het laatste cohort, van 2007-2008, is in grafiek 5.8 niet weergegeven, dit cohort is nog te kort bezig met de opleiding. In verband met de overzichtelijkheid is er in grafiek 5.8 geen onderscheid gemaakt voor de overige drie cohorten, hierdoor zijn de percentages iets afgezwakt. In bijlage 2 staan de percentages per cohort uitgesplitst. Per cohort zijn de verschillen iets scherper maar de tendens van de grafieken (zie bijlage 2) is hetzelfde als in grafiek 5.8.

Grafiek 5.8 – Percentage vmbo niveau 1-leerlingen naar resultaat in de mbo niveau 2-opleiding, per sector

Uit grafiek 5.8 blijkt dat de sector groen en zorg & welzijn de hoogste rendementen halen, ruim de helft van deze leerlingen heeft het diploma gehaald. De kans op een startkwalificatie in de sector techniek is het laagst met 36 procent. Deze sector heeft een uitvalpercentage van 41 procent, terwijl de uitval bij de overige sectoren ongeveer een derde is.

Samenvattend, het blijkt dat ongeveer de helft van de niveau 1-leerlingen uit het vmbo die doorstroomt naar een mbo niveau 2-opleiding een startkwalificatie haalt. De kansen op een startkwalificatie voor deze leerlingen zijn het hoogst in de sector groen en het laagst in de sector techniek.

5.5 Conclusies

Het aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding in het vmbo is van 2004-2005 tot 2007-2008 gegroeid van 428 naar 1.061 om in het schooljaar 2008-2009 af te nemen naar 950. Zeventig procent van de niveau 1-leerlingen in het vmbo zit in de sectoren economie en techniek. Het percentage niveau 1-leerlingen in het vmbo in de sector groen loopt terug.

Van de derdeklassers gaat zestig procent van de niveau 1-leerlingen over naar het vierde leerjaar en zo'n 15-25 procent stroomt door naar het mbo. Ook keert een deel terug naar het reguliere vmbo.

Van de vierdeklassers stroomt 75 procent van de niveau 1-leerlingen door naar het mbo. Het aandeel niveau 1-leerlingen uit de vierde klas dat doorstroomt naar het mbo is met de jaren toegenomen van 60 naar 75 procent. Ongeveer de helft stroomt door naar een niveau 2-opleiding in het mbo. Ook een deel stroomt door naar een smalle niveau 1-opleiding en naar niveau 3/4.

Het percentage leerlingen dat geen vervolgopleiding kiest, de voortijdige uitval, is met 16 procent afgenomen.

Het doel, doorstromen naar niveau 2 in het mbo, wordt voor veel niveau 1-leerlingen in het vmbo gerealiseerd en dat met steeds groter succes.

Maar wat is het rendement van deze leerlingen in het niveau 2 van het mbo? Op basis van de rendementgegevens blijkt dat ongeveer de helft van de niveau 1-leerlingen uit het vmbo die doorstroomt naar niveau 2 in het mbo ook inderdaad een startkwalificatie haalt. Dit komt overeen met de schattingen die de gesprekspartners van de scholen uit de casestudies gaven (hoofdstuk 4).

De kansen op een startkwalificatie voor deze leerlingen zijn het hoogst in de sector groen en het laagst in de sector techniek. Doorstromen en het rendement zijn het laagst in de sector techniek.

Uit de cijfers blijkt dat de meeste leerlingen al na twee jaar een startkwalificatie halen, maar er zijn er ook die er drie of vier jaar over doen en sommigen staan langer ingeschreven.

6 Samenvatting en conclusies

Sinds het studiejaar 2003/2004 bestaat tijdelijk de mogelijkheid dat leerlingen de mbo niveau 1-opleiding, de assistentopleiding, al volgen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Per 1 augustus 2009 is deze mogelijkheid regulier vastgelegd in de Wet op het voortgezet onderwijs. In het studiejaar 2007-2008 was het aantal deelnemers aan deze opleidingen ongeveer duizend. Het ministerie van OCW had een hoger aantal deelnemers verwacht. Het ministerie van OCW wil graag weten wat de opbrengsten zijn van deze niveau 1-opleiding in het vmbo en ook tegen welke problemen en knelpunten vmbo-scholen zijn opgelopen in het ontwikkelingsproces van de assistentopleiding.

Wat is de niveau 1-opleiding in het vmbo?

De assistentenroute is nadrukkelijk bedoeld voor leerlingen die zeer waarschijnlijk het vmbo-diploma niet zullen of kunnen halen. Met behulp van deze beleidsmaatregel kunnen leerlingen toch een diploma in het vmbo halen voor verdere doorstroom binnen het mbo. Het vmbo is verantwoordelijk voor de realisatie van het onderwijs en het mbo voor de examens en diplomering. Hierbij is een intensieve samenwerking en het maken van gezamenlijke afspraken tussen beide partijen noodzakelijk.

Om een assistent-opleiding te mogen aanbieden dient het bevoegd gezag van een vmbo een aanvraag in te dienen om toestemming te krijgen. Een samenwerkingsovereenkomst tussen het vmbo en één of meerdere mbo-instellingen is een voorwaarde. De mbo-instelling moet een licentie hebben voor de desbetreffende assistent-opleiding. In de samenwerkingsovereenkomst worden afspraken gemaakt over:

- het programma-aanbod;
- de examinering en diplomering;
- de rechtsbescherming van de leerling;
- de doorstroom van de leerlingen na afronding van de assistent-opleiding.

De niveau 1-opleidingen kunnen in twee varianten worden aangeboden:

1. De 'smalle' beroepskwalificerende assistent-opleiding, waarbij leerlingen direct kiezen voor een beroepsopleiding. Deze variant is vooral geschikt voor leerlingen met een duidelijk beroepsbeeld.
2. De 'brede' arbeidsmarktkwalificerende assistent-opleiding, de AKA, waarbij leerlingen de mogelijkheid krijgen te ontdekken in welke sector zij werkzaam willen zijn.

De niveau 1-opleiding heeft een wettelijk studieduur van een half jaar tot maximaal één jaar.

Om deze vragen te beantwoorden heeft ITS Nijmegen sleutelpersonen bevroegd, een enquête gehouden onder scholen die een licentie hadden aangevraagd, een viertal cases bezocht om er dieper op in te gaan en is een kwantitatief onderzoek verricht om het rendement te bepalen.

Resultaten

We vatten de resultaten samen aan de hand van de beantwoording van de onderzoeksvragen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

a. Van welke aard zijn de problemen geweest bij het opstarten van niveau 1-opleidingen?

De hoofdvraag gaat uit van een teleurstellend resultaat wat betreft de omvang van de niveau 1-opleiding. Uit het onderzoek blijkt dit niet. Uit de gesprekken met de sleutelpersonen blijkt dat de invoering van de niveau 1-opleiding beschouwd moet worden als een succes. Het aantal leerlingen in de niveau 1-opleiding is sinds 2003-2004 gestegen. Het schooljaar 2008-2009 is er voor het eerst een lichte afname. Blijkbaar is het plafond bereikt.

Uit het onderzoek blijkt verder dat de groep leerlingen die in aanmerking komt voor de niveau 1-opleiding gering is. De meeste leerlingen halen het diploma voor de basisberoepsgerichte leerweg. Er is een kleine groep leerlingen voor wie dat niet haalbaar is. Leerlingen met echte leerproblemen gaan naar het praktijkonderwijs. Er zijn ook leerlingen die via leerwerktrajecten en VM2 doorgeleid of opgeleid worden voor een mbo niveau 2-diploma. Voor wie dit te hoog is gegrepen, is de niveau 1-opleiding geschikt.

Het belangrijkste probleem bij het opstarten van de opleidingen is het ontbreken van of het geringe aantal leerlingen voor dit niveau geweest. Er zijn niet veel leerlingen voor wie de opleiding geschikt is. Er zijn bijvoorbeeld scholen die het ene schooljaar wel en het opvolgende schooljaar geen leerlingen in de niveau 1-opleiding hadden.

In de tweede plaats wordt vooral door de sleutelpersonen het ontbreken van een reguliere regelgeving genoemd als belemmering. Het was elk jaar afwachten of de mogelijkheid werd gecontinueerd. Gelukkig is dit probleem nu opgelost met de inbedding van de niveau 1-opleiding in de WVO.

Als derde belemmering wordt het ontbreken van een extra financiële vergoeding genoemd. Bedrijfsmatig is de invoering van de niveau 1-opleiding dan niet aantrekkelijk en door de directie worden er vaak bezwaren geopperd, zo blijkt uit de cases. Het is vaak aan bevlogen leraren/afdelingsleiders te danken die door hun inzet deze moge-

lijkheid willen aanbieden. Bevlogen leraren zetten zich in voor deze groep en zijn bereid hiervoor extra inspanning te leveren.

Andere mogelijke belemmeringen als de geringe beschikbaarheid van stageplaatsen, hoge investeringen die noodzakelijk zijn, gebrek aan enthousiasme van leraren of ouders voor deze opleiding, de samenwerking/afstemming met het mbo spelen bijna geen rol.

Uit de cases blijkt dat vmbo en mbo in aanvang elkaars nieren aftasten. Als er eenmaal respect is voor elkaars domein, dan is er geen belemmering om samen te werken. Er is sprake van een win-win situatie doordat gediplomeerde niveau 1-leerlingen nu doorstromen naar het mbo, terwijl ze zonder niveau 1-opleiding vermoedelijk waren uitgevallen. Er is nergens sprake geweest van concurrentie. Zowel uit de casestudies als uit de vragenlijst blijkt dat het vmbo gebruik kan maken van voorzieningen in het mbo (hele opleiding, praktijklokalen, bestand stagebedrijven, uitwisseling docenten, kwaliteitszorg en kwaliteitsborging examinering, e.a.). Soms blijkt dat vmbo-leerlingen de hele opleiding op het mbo, in een kleinschalige setting, volgen.

De *subvragen* luiden:

b. Hoe ziet de organisatie van de niveau 1-opleiding in de scholen eruit?

Uit het onderzoek blijkt dat bijna overal in het vmbo wordt gekozen voor de 'brede' AKA-variant in het vmbo. Wij zijn geen 'smalle' variant tegengekomen. Als leerlingen weten wat ze willen, dan stromen ze door naar het mbo en worden ze daar ingeschreven. In het vmbo staat de niveau 1-opleiding bekend als AKA-opleiding.

Zowel uit de casestudies als uit de vragenlijst blijkt dat scholen creatief gebruik maken van de mogelijkheden van de wet. De verschillen in vormgeving en organisatie zijn groot. De zorg voor de leerling staat centraal en niet de maximale studieduur van 1 jaar. Indien nodig wordt de verblijfsduur verlengd en kunnen leerlingen twee jaar doen over de niveau 1-opleiding. Sommige scholen plaatsen alle leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg in de niveau 1-opleiding om het landelijk examen te vermijden.

c. Hoe is de opleiding opgezet (aparte klassen of samenvallend met reguliere basisberoepsgerichte klassen; instroommoment, wat doet de school als de leerlingen al binnen de vier jaar de opleiding afronden)?

De aangetroffen variatie is groot. De helft van de vmbo-scholen uit de enquête heeft aparte klassen met uitsluitend niveau 1-leerlingen. De andere helft heeft gecombineerde klassen, meestal met leerwerktrajecten.

Tweederde van de scholen geeft aan dat de leerlingen van de niveau 1-opleidingen instromen in het vierde leerjaar. Op eenvijfde van de scholen stromen leerlingen al binnen in de derde klas.

Als een niveau 1-leerling de opleiding niet kan afronden binnen één jaar (die maximale studieduur) dan wordt de verblijfsduur met één jaar verlengd. Uit de casestudies blijkt dat de meeste leerlingen er één tot twee jaar over doen, maar er zijn ook leerlingen die na enkele maanden een diploma halen en doorstromen en ook een enkeling die er tweeënehalf jaar over doet.

d. Welke criteria hanteren scholen bij de selectie van leerlingen voor deze opleidingen, welke instrumenten gebruiken ze voor deze selectie, is er overleg met ouders en welke vorm heeft dat gekregen?

De doelgroep bestaat uit leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg die het vmbo-examen wellicht niet kunnen halen en voor wie het leerwerktraject of VM2 niet haalbaar is. In de praktijk gaat het om leerlingen die bij de overgang van het tweede naar het derde leerjaar onvoldoende staan voor enkele vakken. Het zijn leerlingen die moeite hebben met de schoolse structuur. Ze spijbelen, zijn al een tijd uitgevallen en sommigen hebben ook een (jeugd)zorgtraject (Rebound e.d.) achter de rug. Uit de casestudies blijkt dat het vaak leerlingen zijn die nog niet precies weten wat ze willen worden en het dagelijkse schoolritme missen.

Er wordt niet over één nacht ijs gegaan voordat leerlingen tot de niveau 1-opleiding worden toegelaten. De meeste leerlingen hebben een lange geschiedenis achter de rug met een dossier van de zorgadviesteams. De behaalde cijfers en prestaties worden bekeken. Op eenderde van de scholen wordt ook gebruik gemaakt van IQ-testen of gedragstesten. Er zijn gesprekken met ouders om te kijken in hoeverre de niveau 1-opleiding een mogelijkheid is. Hoewel sommige ouders in eerste instantie soms vreemd tegen de opleiding aankijken, zien ze na enige gesprekken dat dit past bij hun kind. Het informatiemateriaal bestaat meestal uit een folder van Colo over de assistentopleiding of van de school zelf.

Uit de casestudies blijkt dat de leerlingen weliswaar zijn ‘vastgelopen’ maar dat ze wel willen werken en zich kunnen handhaven op een stagebedrijf. De leerlingen moeten een sollicitatiegesprek afleggen voor ze worden toegelaten. Weinig assertieve leerlingen komen er niet voor in aanmerking.

e. Vallen leerlingen uit in deze niveau 1-opleidingen? Keren leerlingen uit deze trajecten na enige tijd weer terug naar de reguliere vmbo-diplomagerichte leerwegen?

Uit het doorstroomonderzoek blijkt in 2007-2008, het derde leerjaar 4 procent en in het vierde leerjaar 17 procent van de niveau 1-leerlingen geen vervolgopleiding kiest. Deze leerlingen zijn vermoedelijk gaan werken, zijn het leger ingegaan of zijn uitgevallen. De uitval is dus beperkt.

Uit de casestudies blijkt dat men het rendement van de niveau 1-leerlingen minder positief inschat.

Er is ook een deel dat vanuit niveau 1-opleiding weer terugkeert naar het reguliere vmbo. In het derde leerjaar keert in 2007-2008 16 procent van de niveau 1-leerlingen terug naar het regulier vmbo. In het vierde leerjaar is dit verwaarloosbaar, één procent.

f. In welke mate is er sprake van successen in het mbo?

Uit het doorstroomonderzoek blijkt dat in het schooljaar 2007-2008 van de niveau 1-leerlingen uit de vierde klas driekwart doorstroomt naar het mbo, hetzij in niveau 1 (16 procent), niveau 2 (54 procent) of niveau 3/4 (3 procent). Meer dan de helft gaat dus naar niveau 2 in het mbo. Uit de kwantitatieve analyse op de IB-gegevens blijkt dat veel leerlingen doorstromen.

Van leerlingen uit cohort 2004-2005 die doorstroomden naar niveau 2 in het mbo heeft inmiddels 51 procent de startkwalificatie behaald. Van leerlingen uit cohort 2005-2006 die doorstroomden naar niveau 2 in het mbo heeft 50 procent de startkwalificatie. Dit is een succes, er vanuit gaande dat dit leerlingen zijn van wie werd gedacht dat zij geen vmbo-diploma konden behalen.

Uit de casestudies blijkt dat op sommige instellingen de kansen van niveau 1-leerlingen in het mbo relatief pessimistisch worden ingeschat. Doorstroom naar niveau 2 wordt in enkele cases gezien als te hoog gegrepen. De kans op uitval aldaar wordt groot geacht en de aanvankelijke winst wordt dan weer teniet gedaan. 'Doen we er wel goed aan deze leerlingen door te laten stromen naar niveau 2 in het mbo?', zo vraagt men zich af.

Het succes van de niveau 1-opleiding zit hem erin, zo blijkt zowel uit de cases als uit de enquête, dat leerlingen hun laatste kans grijpen op een diploma, op een baan. In de cases wordt succes vooral gezien als herstel van zelfvertrouwen en het weer plezier krijgen in leren. En de helft haalt zo ook nog een startkwalificatie.

g. Welke investeringen heeft de school moeten doen om een goede niveau 1-opleiding voor de leerlingen neer te kunnen zetten?

De investeringen om de niveau 1-opleiding in te richten betreffen de leerstof, (praktijk)ruimten, opleidingen docenten, het verwerven van stageplaatsen en samenwerking met mbo vooral op het terrein van examinering. De investeringen zijn groot geweest, maar nergens wordt hierover, noch in de cases, noch in de enquête, gesproken als belemmering.

h. Wat zijn de redenen dat scholen geen niveau 1-opleiding in huis hebben?

Ondanks het verkrijgen van de licentie voor het aanbieden van de niveau 1-opleiding in het vmbo, hebben sommige scholen hier toch van afgezien (20 scholen uit de enquête). De meest genoemde reden is het gebrek aan leerlingen die voor deze opleiding in aanmerking komen (12 van de 20 scholen). Acht scholen zeggen dat het bestaande aanbod van lwt/lwoo/VM2 afdoende is voor deze groep. Daarnaast wordt door enkele scholen genoemd: het kost te veel tijd, te weinig financiële compensatie, de regelgeving is niet stabiel.

i. Levert de ontwikkeling van de niveau 1-opleidingen, zowel de 'smalle' als de 'brede' variant, bijdragen aan andere ontwikkelingsprocessen binnen de school?

De niveau 1-opleiding wordt in het vmbo alleen in de 'brede' variant aangeboden. We zijn geen 'smalle' variant tegengekomen. Als een niveau 1-leerling eenmaal weet wat hij wil en een opleidingskeuze doet, dan stroomt hij direct door naar het mbo om daar zijn opleiding te vervolgen.

De niveau 1-opleiding is een kleinschalig gebeuren in de school. De implementatie heeft een positieve uitstraling gehad naar:

- het bieden van perspectief voor de betere leerlingen van het praktijkonderwijs;
- de basisberoepsgerichte leerweg voor wier leerlingen VM2 een mogelijkheid is, de ervaringen met de introductie van de niveau 1-opleiding in het vmbo kunnen gebruikt worden bij VM2, dat een niveau 2-opleiding in het vmbo aanbiedt;
- regionale afstemming/samenwerking bij het verkrijgen van stageplaatsen;
- vervlechting/samenwerking met het mbo (gezamenlijke huisvesting, uitwisseling leraren, ontwikkeling onderwijsprogramma, ontwikkelen, afnemen en kwaliteitsborging examen, samenwerking faciliteiten en bij de 'warme' overdracht).

j. Welke meningen hebben sleutelfiguren over de niveau 1-opleidingen in het vmbo? Wat zien zij als verworvenheden, wat als nadelen?

Uit de gesprekken kwam naar voren dat alle betrokkenen positief zijn over de niveau 1-opleiding in het vmbo. De gesprekspartners vinden het belangrijk dat de regelgeving omtrent de niveau 1-opleiding regulier gemaakt is. Ze vinden dat de niveau 1-opleiding de lacune tussen het praktijkonderwijs en de leerwerktrajecten/VM2 opvult. Ze waarschuwen voor een versplintering van het onderwijsaanbod dat gericht is op de leerlingen die uitvallen in het reguliere vmbo.

De VM2 opleiding is van een heel andere soort dan de huidige niveau 1-opleiding of de leerwerktrajecten. De VM2-opleiding kan invloed hebben door bijvoorbeeld een verdringingseffect op de niveau 1-opleiding, maar hoe is nog niet te voorspellen.

k. Welke verschillen zijn er met betrekking tot de 'smalle' en 'brede' opleidingen, mede gelet op de verschillen in functie en doelstelling van beide varianten?

In alle gevallen hebben we alleen de 'brede', de arbeidsmarktkwalificerende variant van de niveau 1-opleiding aangetroffen.

l. Hoe verhoudt de positie van de niveau 1-opleiding zich ten opzichte van de reguliere basisberoepsgerichte opleiding, het leerwegondersteunend onderwijs, en de leerwerktrajecten?

De niveau 1-opleiding is geschikt voor leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg die het diploma niet kunnen halen en voor wie ook de leerwerktrajecten te hoog zijn gegrepen. De meeste niveau 1-leerlingen hebben, hoewel dit niet specifiek is gevraagd in de vragenlijst, ook een lwoo-indicatie, zo blijkt uit de cases.

Niveau 1-leerlingen zijn duidelijk te onderscheiden van leerlingen uit het praktijkonderwijs. Leerlingen uit het praktijkonderwijs zijn hiervoor geïndiceerd door een officiële instantie. De betere leerlingen uit het praktijkonderwijs kunnen na afronding van die opleiding in enkele gevallen doorstromen naar de niveau 1-opleiding. Het gaat om incidentele gevallen.

m. Hoe wordt de assistent-opleiding in het vmbo gepresenteerd aan ouders/leerlingen (voorlichting)?

In het algemeen is er weinig voorlichting over de niveau 1-opleiding in het vmbo. Op één case zien we een duidelijke verwijzing op de website van de school naar de mogelijkheid van deze opleiding.

Voorlichting gaat pas spelen, als het kind hiervoor in aanmerking komt. Uit de case-studies blijkt dat scholen hiervoor folders hebben met de belangrijkste informatie. Uit de enquête blijkt dat er behoefte is aan betere voorlichting.

n. Welke positie hebben de niveau 1-opleidingen tot de opleidingen in het mbo? Is er sprake van samenwerking of concurrentie?

Bij de start van de implementatie hebben vmbo en mbo eerst elkaar afgetast. Daar waar men elkaars domein respecteerde, is men tot vruchtbare samenwerking gekomen. Uit de casestudies blijkt dat er sprake is van een win-win-situatie. Zonder de niveau 1-opleiding in het vmbo waren deze leerlingen nooit naar het mbo gegaan.

Literatuur

Kuijk, Jos van, Peter van Loon, Gerrit Vrieze & Jan Engberts (2009). *Leerwerktrajecten leveren maatwerk*. in: Houtkoop, Willem, Sjoerd Karsten & Fons van Wieringen (red.). *Controverse en perspectief in het beroepsonderwijs*. Apeldoorn: Garant/Max Goote Jaarboek.

Peerboom, F. (2009). *Activiteitenverslag arbeidsmarkgekwalificeerd assistent, experimenteerjaar 2007-2008*. Ede: MBO2010.

Schuit, Hans, Tessa Petrusa, Loes Frietman (2008). *Deelnemersmonitor AKA*. Nijmegen: KBA.

Vrieze, Gerrit, Jos van Kuijk, Leonard Houben, Nico van Kessel (2004). *Boeiend en bindend*. Monitor leerwerktrajecten. Nijmegen: ITS.

Bijlage 1 – Cases op hoofdpunten

Schema – Cases in één oogopslag

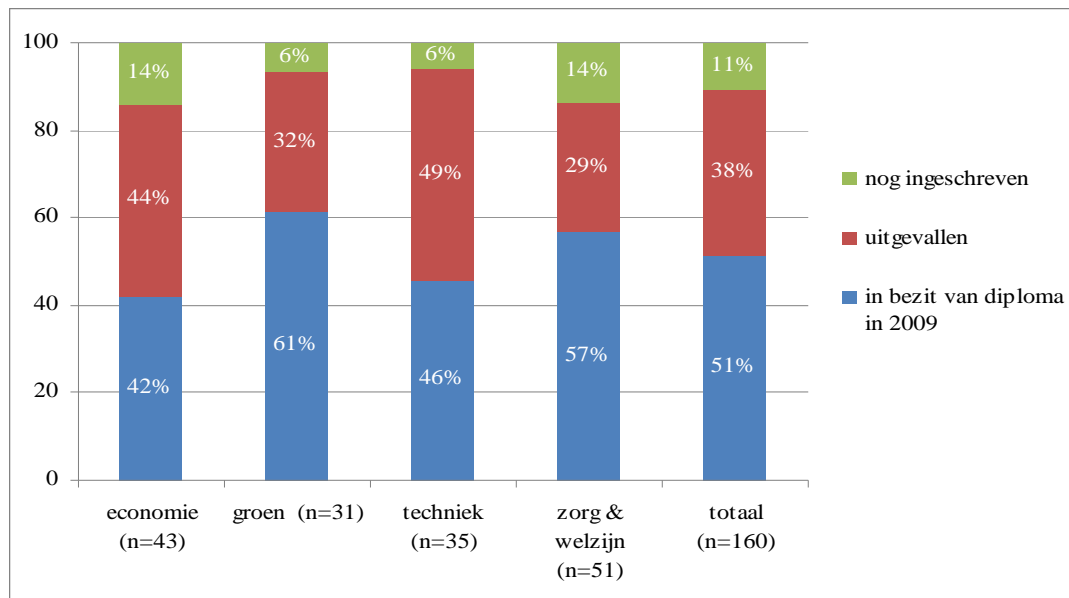
	Jac. Fruytier	AOC Edudelta	Vader Rijncollege	Piter Jelles
Organisatie	<ul style="list-style-type: none"> • 1 Dag staat praktijkonderwijs (pro) leeg, die dag wordt niveau 1 hierin gevestigd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inmiddels eigen groep met eigen leraar 	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen uit basisberoepsgerichte leerweg worden ingeschreven in niveau 1 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Xpert</i>-opleiding Samenwerking met <i>Werken met de Stad</i> (AKA - mbo)
Organisatie	<ul style="list-style-type: none"> • Aparte klas, 6 leerlingen, 3 afkomstig uit pro, 3 uit vmbo • 2009-2010 16 leerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Aparte groep in het vmbo, 15-20 leerlingen, soms in praktijklokalen mbo Edudelta 	<ul style="list-style-type: none"> • Alle bbl-leerlingen volgen AKA; 85 leerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Aparte klas, 20-25 lln, in <i>Werken met de Stad</i>. Dit is de AKA-opleiding in mbo
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de betere pro-leerling die diploma wil halen én voor vmbo-leerlingen die zijn vastgelopen; • Wens leerling en ouders 	<ul style="list-style-type: none"> • Voor leerlingen (ook van andere scholen) die in problemen zijn gekomen, leerlingen die vastlopen; allerlaatste kans • Deze groep neemt toe (uitvallers, spijbelaars, soms crimineel verleden) 	<ul style="list-style-type: none"> • Alle bbl-leerlingen, gericht op doorstroom naar niveau 2 • Niet gericht op risico-leerlingen • Kwalificeren i.p.v. selecteren 	<ul style="list-style-type: none"> • Voor leerlingen die zijn 'vastgelopen' in het vmbo
Methode	<ul style="list-style-type: none"> • Kr8, breed • Vgl. vormingswerk • drie ankervakken • Rebound setting 	<ul style="list-style-type: none"> • Kr8, breed • Vgl. vormingswerk en voormalig Voorwerk • Drie ankervakken 	<ul style="list-style-type: none"> • Basisberoepsgericht, breed, Natuurlijk Leren, oriëntatie op sectoren, AMBV, • Drie ankervakken 	<ul style="list-style-type: none"> • 7 Ontwikkelingen, Natuurlijk Leren, • Drie ankervakken
Instroommoment; instrument	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijks, variabel, overleg met leerling 	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijks, variabel, overleg met leerling 	<ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijks, • Alle leerlingen basisberoepsgerichte leerweg 	<ul style="list-style-type: none"> • Variabel, jaarlijks
Ouders	<ul style="list-style-type: none"> • Positief, • Ouders begrijpen dat dit een laatste mogelijkheid is; • Uitdrukkelijk op website; • Ceremoniële startbijeenkomst; • Trotse ouders die zien dat hun kind met plezier naar schoolgaat 	<ul style="list-style-type: none"> • Lang proces. Voorlichtingsavonden, selectie, folder Colo. Uitleggen. • Ouders begrijpen dat kind nog de laatste kans krijgt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niet veel vragen van ouders, soms moeilijk te overtuigen; Gaat mijn kind leren met of zonder boek? 	<ul style="list-style-type: none"> • Ouders positief, mijn kind is praktisch • Uitleg nodig • Folder
Rendement	<ul style="list-style-type: none"> • Succes, diploma, • Geen tussentijdse terugkeer naar regulier of naar pro 	<ul style="list-style-type: none"> • Succes, 75 procent diploma • Geen tussentijdse terugkeer naar re- 	<ul style="list-style-type: none"> • Succes, 95 procent diploma • Geen tussentijdse uitval 	<ul style="list-style-type: none"> • Succes, tweederde haalt diploma

	Jac. Fruytier	AOC Edudelta	Vader Rijncollege	Piter Jelles
	gulier			
Doorstroom; succes in mbo	<ul style="list-style-type: none"> Niveau 2 is voor veel leerlingen te hoog gegrepen; Het gaat om erkenning, zelfvertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> Doorstroom naar niveau 1 smal niet altijd vloeiend, Uitstrooimoment flexibel Niveau 2 is voor veel leerlingen te hoog gegrepen 	<ul style="list-style-type: none"> Doorstroom naar niveau 2 mbo, 95 procent 	<ul style="list-style-type: none"> Grote succeskans niveau 2
Successen	<ul style="list-style-type: none"> Zelfvertrouwen Leerlingen kunnen meer dan gedacht Werk 	<ul style="list-style-type: none"> Zelfvertrouwen, identiteit van persoon Leerlingen weten wat ze willen Trotse ouders 	<ul style="list-style-type: none"> Zelfvertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> Zelfvertrouwen Zin krijgen in leren
Investeringen	<ul style="list-style-type: none"> 1.8 Fte personeel Lokaal Leerstof Examen Afstemming Hoornbeeck, stage-docent 	<ul style="list-style-type: none"> Lokalen zorg & welzijn en techniek Opbouw opleiding CPS-cursus 	<ul style="list-style-type: none"> Gebouw, inrichting (ook andere subsidies) Leerstofontwikkeling OER Opbouw kennisencyclopedie Opbouw LVS Inrichting ICT Samenwerking ROC Stage-coördinator 	<ul style="list-style-type: none"> 1.2 Fte personeel
Doorwerking naar andere trajecten	<ul style="list-style-type: none"> Perspectief voor pro-leerlingen 	<ul style="list-style-type: none"> Heel specifieke doelgroep; AKA traject is heel anders dan VM2 (klas 3 en dan 3 jaar). Wel risico dat aanbod AKA opdroogt, 	<ul style="list-style-type: none"> Door VM2 worden alle leerlingen bbl en kbl in VM2 geplaatst. bbl-examen wordt terugvaloptie 	<ul style="list-style-type: none"> Perspectief voor pro
Breed vs. smal	<ul style="list-style-type: none"> Breed (AKA) Smal niet aan de orde; formeel niveau 1, praktisch groot verschil 	<ul style="list-style-type: none"> Breed (AKA); Zodra leerlingen een richting of beroep kiezen, stromen ze door naar MBO, niet voor allemaal wenselijk 	<ul style="list-style-type: none"> Breed, na diploma niveau 1 stromen ze door naar mbo 	<ul style="list-style-type: none"> Na Xpert doorstroom naar niveau 2 (smal)
Afstemming	<ul style="list-style-type: none"> Hoornbeeck en AOC Helicon, Win-win-situatie, Afstemming examens, elkaar tegemoet gekomen, Formeel toelaatbaar op Hoornbeeck, wij raden het niet altijd aan; Samenwerking doet 	<ul style="list-style-type: none"> ROC Albeda en ROC Edudelta (groen) Samenwerking, positief 	<ul style="list-style-type: none"> ROC Midden Nederland e.a. samenwerking Op doorstroom gericht Wisselwerking positief Desondanks groot verschil tussen vmbo en mbo; overgang vmbo-mbo nog 	<ul style="list-style-type: none"> Integratie voorziening Xpert/Werken met de Stad, Friesland College Integratie

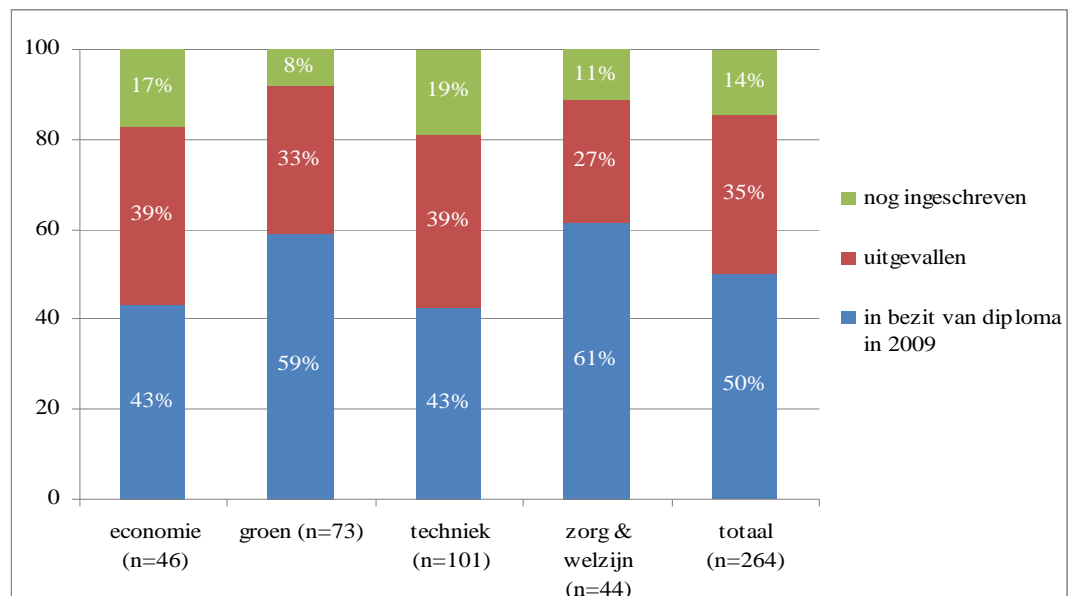
	Jac. Fruytier	AOC Edudelta	Vader Rijncollege	Piter Jelles
	naar meer verlan- gen, concreet pro- ject • Kennis over elkaars doelgroep is toege- nomen		steeds struikelblok	
Stage	<ul style="list-style-type: none"> • 3 Dagen in de week, leerlingen kunnen heel wat, wel moet bedrijf rekening houden met niveau. • Voldoende aanbod. 	<ul style="list-style-type: none"> • 2,5 Dag in de week • Geaccrediteerd • Goede begeleiding op werkplek succesfactor • Aanvankelijke verwachting dat voor deze groep leerlingen geen werk zou zijn, gelogenstraft 	<ul style="list-style-type: none"> • 6 Weken p.j. aansluiten of 2x3 weken. • Ze zien dat er plaats is voor hun op de arbeidsmarkt, zelfvertrouwen neemt toe. • Aanvankelijke verwachting dat voor deze groep leerlingen geen werk zou zijn, gelogenstraft 	<ul style="list-style-type: none"> • 2 à 3 Dagen per week, 10-14 weken, minimaal 350 uur p.j. • Voldoende aanbod
Instrumenten	•	<ul style="list-style-type: none"> • CWI belangstellingstest verhoogt rendement 	<ul style="list-style-type: none"> • Poging om dit ook in kbl te proberen, is veel lastiger 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgvuldige intake • Willen werken • Laten zien wat je kunt
Advies	<ul style="list-style-type: none"> • Geef regionale projecten kans 	<ul style="list-style-type: none"> • Geschikte, bekwaame leraar voor deze doelgroep • Versoepel toelatingseisen • Ze moeten wel zelf een sollicitatiebrief kunnen schrijven 	•	<ul style="list-style-type: none"> • Bekostiging

Bijlage 2 – Rendementscijfers per cohort en per sector

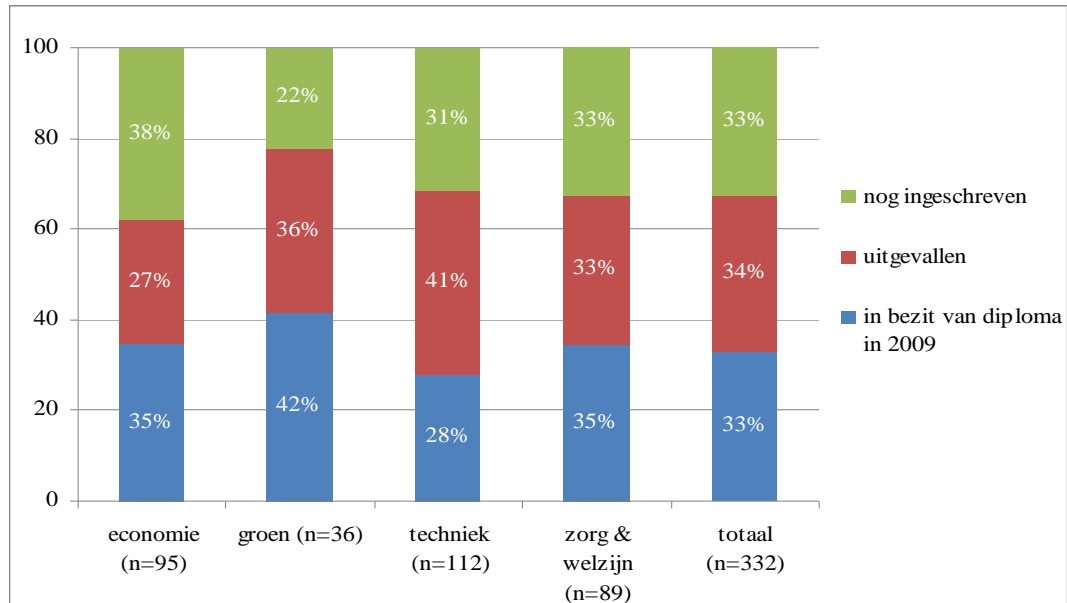
Grafiek b1 – Cohort 2004-2005, rendementscijfers per sector in percentage leerlingen (n=160)

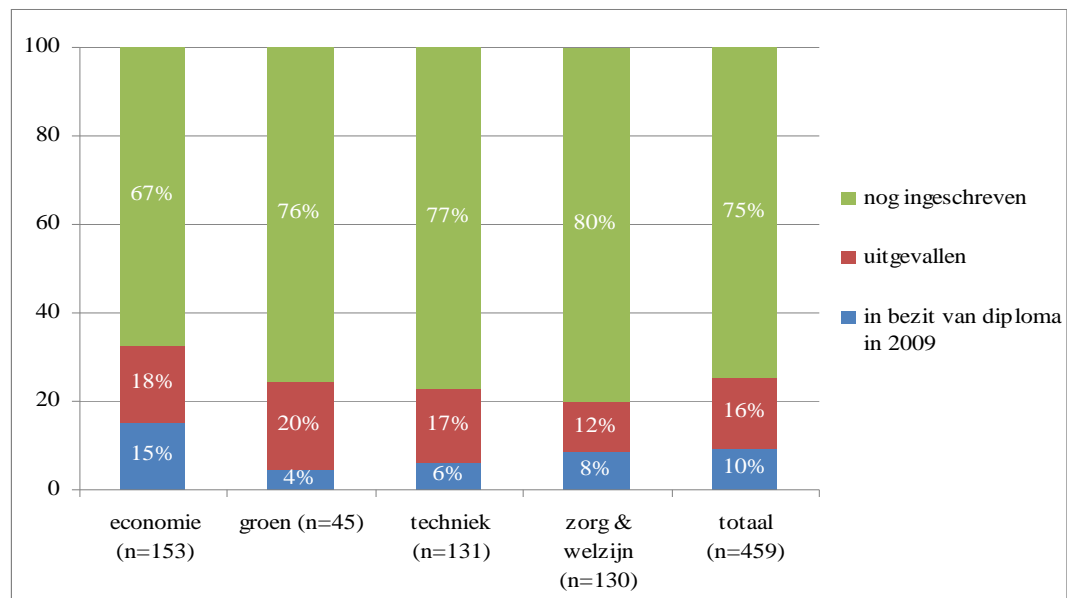
Grafiek b2 – Cohort 2005-2006, rendementscijfers per sector in percentage leerlingen (n=264)

Grafiek b3 – Cohort 2006-2007, rendementscijfers per sector in percentage leerlingen (n=332)

Grafiek b4 – Cohort 2007-2008, rendementscijfers per sector in percentage leerlingen (n=459)

Van experiment naar succes

Sinds het studiejaar 2003/2004 bestaat op experimentele basis de mogelijkheid dat leerlingen de mbo niveau 1-opleiding al volgen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Deze niveau 1-opleiding wordt ook wel de AKA-opleiding (Arbeidsmarktgekwalificeerd Assistent) genoemd. Per 1 augustus 2009 is deze mogelijkheid regulier vastgelegd in de Wet op het voortgezet onderwijs. Het ministerie van OCW wilde graag weten wat de opbrengsten zijn van deze opleidingen en tegen welke problemen en knelpunten vmbo-scholen zijn opgelopen in het ontwikkelings- en implementatieproces.

Het ITS Nijmegen heeft onderzoek naar deze beginfase van de niveau 1-opleidingen gedaan. Door middel van telefonische interviews met sleutelpersonen, een enquête bij vmbo-scholen, een aantal casestudies en een kwantitatief doorstroom- en rendementsonderzoek, komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- de organisatie van de niveau 1-opleidingen op scholen;
- de criteria voor toelating tot de opleiding;
- de investeringen die scholen hebben gedaan;
- de verworvenheden en belemmeringen;
- de samenwerking tussen vmbo-scholen en ROC's/AOC's;
- de doorstroom naar het mbo;
- het behalen van een startkwalificatie;
- de successen van leerlingen.

Dit onderzoek laat zien dat de betrokkenen bij de niveau 1-opleidingen in het vmbo positief zijn over het resultaat. De doelgroep van leerlingen krijgen weer kansen, zelfvertrouwen en stromen door naar het mbo. Het experiment blijkt een succes.